

Від кон'юнктури до еталону

Анатолій Власюк

АНАТОЛІЙ ВЛАСЮК

ВІД КОН'ЮНКТУРИ ДО ЕТАЛОНУ

До збірки увійшли роздуми про літературу, рецензії книжок, літературно-критичні статті, написані 2015 року.

Не сприймаю, коли романи відносять до так званих жіночих. Їх написали жінки? Але ж чомусь романи, написані чоловіками, не називають чоловічими, та й багато так званих жіночих романів написали саме чоловіки. Вони для жінок? Але чому ж і чоловіки залюбки їх читають – як і жінки так само захоплюються так званими чоловічими романами, що написані для чоловіків. Вони про жінок? Назвіть мені цю симпатичну планету, де живуть лише слабкі половинки людства!

1 січня 2015 року

Нещодавно одна молода письменниця, яка претендує ще й на звання професійної літературознавиці, написала, що не дочитує романів, які її дратують. Яким же було моє здивування, коли я прочитав її рецензію на один із таких романів. Можна зрозуміти пересічного читача, який дивиться на літературні твори за принципом "подобається – не подобається" і теж не дочитує романів, які його дратують. Але якщо до подібного вдаються ті, хто вважає себе письменником чи літературознавцем, то я цього ніколи не сприйму. Якщо ти вважаєш себе професіоналом – будь ласка, відкинь дратівливість, дочитай твір до кінця, а вже потім дай йому відповідну оцінку. Лише такі моральні принципи повинні діяти серед професіоналів.

1 січня 2015 року

Чимало сучасних письменників спекулюють на модних темах: Голодомор, ОУН-УПА... Інформацію черпають зазвичай із сумнівних джерел. Годі вже казати, що у них нема націоналістичного мислення. З цим можна було би змиритись, якби ці люди мали художній талант. Але їм просто треба розкрутити модний бренд, себе показати і видатись у престижних видавництвах, заробивши грошенят. Нічого, крім огиди, це не викликає. А ще ж їм потім і премії повручають завдяки таким же недалеким членам журі різних літературних конкурсів. Мертві мовчать, а живі вдають, ніби нічого поганого не відбувається.

1 січня 2015 року

Ніколи не зрозумію тих письменників, які прекрасно знають українську мову, але в соціальних мережах спілкуються суржи́ком. Звідки у них це мазохістське знущення над солов'їною? При цьому вони залишаються українськими патріотами, не сприймають російської мови, хоча без суржика вже жити не можуть. Мені важко пояснити цей феномен, але я відчуваю, що суржик більше роз'їдає українське, ніж російська мова.

1 січня 2015 року

Здавалось би, нема прямого зв'язку між моральними якостями письменника та

рівнем художнього в його творах. Яка різниця чи є негідником блискучий стиліст? І все ж, я впевнений, внутрішній зв'язок існує. Це в тій чи іншій мірі має вплив на читача. Прочитав у юності твір, написаний мерзотником, – а на старості років стаєш таким самим. Утім, усе залежить від того, як глибоко той чи інший твір увійшов у тебе і чи ти сам не є таким негідником. До речі, можливо, саме за таким принципом нам подобаються ті чи інші письменники? Ми інтуїтивно відчуваємо моральний рівень того чи іншого автора, не просто налаштовуючись на його хвилю, а й відчуваючи споріднену душу.

1 січня 2015 року

Найбільше в літературі потерпає Правда. Саме так – із великої літери. Ну, немає її там зовсім. Те, що називають правдою, не відповідає оригіналу навіть з маленької літери. Загорнута в блискучий фантик художнього, правда давно вже під ним задихнулася. Для вірності її ще й пришпилили письменницьким пером до чистого аркуша, аби не рипалась. Написати правду просто – треба зображувати все, як є. Висвітлення правди не має нічого спільного з натуралізмом. Письменник ускладнює життя собі й читачеві, коли намагається удосконалювати правду, тобто писати ніби так, як є, але зі своїми коментарями, враженнями, оцінками. Правда проста. Коли її удосконалювати, вона перетворюється на брехню.

2 січня 2015 року

Є так звані літературні критики, які пишуть розгромні статті, аби знищити того чи іншого письменника. Є недолугі літературознавці, які пишуть у цьому стилі, бо в їхній голові залишилися схеми ще радянських часів, а на розуміння автора та його творчості просто нема часу. Особливо це стосується рецензій поетичних збірок. Де вже їм зрозуміти містику поета, якщо вони прагматично мислять. І все ж у більшості випадків мова йде про Глупоту з великої літери. Зазвичай нищівній критиці піддають ті твори, які під цю ознаку не підпадають.

2 січня 2015 року

Останнім часом серед моїх друзів по літературному цеху й тих, хто вважає себе літературознавцями чи літературними критиками, трапляються ті, хто відверто каже, що не вірить у Бога. Ніби навмисно випробовують мене своїм войовничим атеїзмом. Ну, не віриш, то не віриш, це твій гріх. Але ж навіщо про це кричати на кожному кроці? Я собі тихо вірю в Бога і нікому не заважаю своєю вірою, не кажу про це. І все ж віра в Бога, як на мене, дає більше можливостей письменникові чи літературознавцеві зрозуміти сутність того, що відбувається в навколишньому світі. Християнин, який вірить, а не лише бере участь у релігійних обрядах, має більше шансів бути об'єктивним. А ця риса є чи не найбільш вагомою для письменника або літературознавця. І все ж я думаю, що мої войовничі атеїсти від літератури вірять у Бога, просто цього не підозрюють. І таке буває...

3 січня 2015 року

В Україні з'явилися групи письменників, які біля чогось та й крутяться. Одні – біля архаїчної Спілки письменників. Інші – біля різноманітних літературних конкурсів і,

відповідно, біля видавництв, які потім видають їхні книжки. За великим рахунком, це не має жодного стосунку до літератури. За корпоративними інтересами збирається групка людей, яка встановлює свої правила і визначає розвиток сучасної літератури. За бортом залишаються ті, хто не входить у ці злочинні для літератури угруповання і чиї книжки або виходять мізерним накладом за кошт авторів, або взагалі приречені не побачити світу білого. Державницької політики в галузі літератури у нас нема, а видавництва працюють на масового читача і на комерційній основі. Меценати, які би розумілися на літературі, теж відсутні. І ви хочете, щоби за таких обставин в Україні народилися Нобелівські лауреати з літератури?

4 січня 2015 року

Якщо вірити Андрієві Кокотюсі, що книга – це товар, то український читач мав би оголосити бойкот книгам, виданим у Росії і розповсюджуваним в Україні. Мабуть, кожна придбана така книга ллє воду на млин війни. Звісно, для мене книга не є товаром у вузько економічному значенні цього слова. Хіба не безцінними є, скажімо, твори мого улюбленого Павла Загребельного? І все ж у нинішньому світі, де марксозна теорія про гроші й товар ще діє, навіть Біблію можна придбати за певну суму грошей. Проте, мабуть, слід зрозуміти й наступне. Книголюби мали би втриматися, принаймні на час ведення війни, від купівлі книг, виданих у Росії. В якійсь мірі це буде й перехід на україномовну літературу, адже переклади шедеврів українською є доволі часто на вищому рівні, ніж російською. Це стимулюватиме видавництва, які здебільшого спеціалізувалися на російськомовній літературі, змінити свою політику. Ті, хто читає виключно російською і є українськими патріотами, зрозуміють необхідність цього кроку. І взагалі: ми ж не хочемо, щоби Україна перетворилася на бліду тінь Росії?

4 січня 2015 року

Великий резонанс викликала заява Правого сектору щодо Юрія Андруховича. Звинувачення справедливі, про них говорили й раніше. Необхідність виступу цієї політичної сили була зумовлена тим, що відомий письменник здійснив ряд зустрічей з читачами Західної України. Коли йде війна, популяризація антиукраїнських позицій є неприйнятною.

Зокрема, Андруховичу закинули таке:

"– безапеляційне утвердження космополітизму із одночасним запереченням ідеї та чину діячів національно-визвольного руху, передусім Степана Бандери, як начебто "мертвих героїв", на популяризацію яких треба ввести "мораторій";

– огидне паплюження українських письменників-класиків (наприклад, характеристика Тараса Шевченка як "пияка і шланга", Григорія Сковороди як "педераста", Івана Франка "як атеїста кінченого" та ін.);

– пропагування у своїх творах та активна публіцистична підтримка різних форм статевих збочень (від еротоманії до гомосексуалізму);

– уперте, ще з 2010 року, закликання до відокремлення від України Криму та Донбасу як начебто "частин російської нації".

І тут прокинулася малоросійська космополітична сірятина, яка агресивно стала

захищати свого кумира, звинувачуючи Правий сектор у всіх смертних гріхах. Путін радісно потирає долоні від задоволення. На допомогу так званому Опозиційному блоку прийшла п'ята колона. Якщо кремлівський карлик і наважиться розпочати повномасштабну війну проти України, то завдячуючи в тім числі й апологетам Андруховича.

5 січня 2015 року

Кожний письменник, яким би фантазером не був, у душі все ж залишається натуралістом. Картинки з натури час від часу проскакують у його творах. Інша справа, що вміння натурально описувати вже буває втраченим, похованим за потребою писати художньо. Фантазії в голові геть чисто перебивають натуралізм. І чим реальніше письменник намагається відтворити хід подій, тим гірше це у нього виходить. А справжні сценки з натури вже викликають недовіру з боку читача. Письменнику не залишається нічого іншого, як знову поринути у світ власної фантазії. Так гинуть геніальні твори, бо натуралізм насправді є найреалістичнішим відображенням життя, а фантазія письменника лише творить паралельні світи, що з дійсністю не мають нічого спільного.

7 січня 2015 року

Я не дивуюся тим, хто любить і читає Андруховича, хоча той принизив Тараса Шевченка, – як і не дивуюся тим, хто любить і читає Пушкіна, хоча той принизив Івана Мазепу. Малоросійські космополіти вважають себе патріотами й інтелігентами, а насправді є чиряком на тілі українства.

9 січня 2015 року

Після того як я публічно підтримав заяву Правого сектору щодо Андруховича, в мене у Фейсбуці стало на 5 друзів менше. Всі вони в приватних повідомленнях повідомили мені, що вилучають мене з друзів. Звідки таке неприйняття інакшої думки, ніж у них, помноженої на агресивність під час обговорення? Бо вони неправі. Хто неправий, завжди агресивний. Це нагадує мені полеміку з колишніми російськими друзями по Фейсбуку ще напередодні російсько-української війни. Ті теж були агресивними і видаляли мене з друзів, повідомляючи про це у приватних повідомленнях і погрожуючи при зустрічі вбити. А я навіть радий, що позбувся друзів Андруховича. Бо якби не заява Правого сектору, може, й не знав би, що серед них є такі, які підтримують анти-українця Андруховича, який назвав Тараса Шевченка "шлангом" і виступив за те, щоби віддати Крим і Донбас Росії, бо там живе частина "російської нації". З малоросійськими космополітами мені не по дорозі.

10 січня 2015 року

ПЕТРО ІВАНИШИН. АБЕРАЦІЯ ХРИСТИЯНСТВА, АБО КУЛЬТУРНИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ У ШАТАХ ПСЕВДОХРИСТОЛОГІЇ

Для початку – що таке "аберація". Ось як трактує це слово одинадцятитомний академічний словник української мови:

АБЕРАЦІЯ, ї, жін.

1. астр. Позірне відхилення світил від їх справжнього положення на небозводі,

викликане рухом Землі по орбіті (річна аберація) або її обертанням навколо осі (добова аберація). Швидкість руху Землі мізерна в порівнянні з швидкістю світла.; тому гадане переміщення зірок незначне... Проте його можна виявити за допомогою астрономічних приладів. Це явище називається аберацією світла (Яків Перельман, Цікава фізика..., 1950, 26).

2. спец. Нечіткість або викривленість зображення, що його дають оптичні прилади. Аберація — нечіткість зображення спостережуваного об'єкта, властива будь-якій оптичній лінзі (Наука і життя, 3, 1962, 4).

3. перен., книжн. Помилка, відхилення від істини. Лишаючи на боці... літературні аберації, треба сказати, що ніколи ще література не була в такому живім та тіснім зв'язку з суспільним розвоєм., як у наших віці (Іван Франко, XVI, 1955, 250).

Зрозуміло, що в даному випадку автор використав третє значення цього слова.

Полемічна монографія Петра Іванишина пропонує національно-екзистенціальний методологічний аналіз христологічної публіцистики колишніх політв'язнів брежнєвської доби Євгена Сверстюка та Мирослава Мариновича. Науковець, віддаючи належне конструктивним тенденціям у творах авторів, зосереджується натомість на вивченні досі незауважуваного контроверсійного (псевдохристологічного) типу дискурсу обох публіцистів, у котрому виразно домінують, на жаль, політико-ліберальні, а тому антихристиянські та антинаціональні ідеї. Дослідник розглядає явище аберації християнства в контексті антиукраїнської ідеологічної настанови культурного імперіалізму. Водночас дається сучасне методологічне обґрунтування христологічної інтерпретації як способу витлумачення феноменів буття крізь призму християнської духовності.

10 січня 2015 року

Здавна ведеться спір про літературу: це диявольське ремесло чи творіння Бога? Створюючи інші світи, нехай і у власній уяві, письменник заперечує Бога, бо не можна зробити більше того, що вже є. З іншого боку, Бог завжди нам дає вибір удосконалювати себе й рухатися до чеснот. Про одне й те ж можна розповісти різними словами. Можна за собою повести читача й зробити його чистішим, а можна так виляпати в болоті, що вже не відбілється до кінця життя. Неправда, як казав Горький, що письменник – інженер людських душ. Прагматичні фізики ніколи не здатні подолати романтичних ліриків. Ідея ніколи не буде вищою за ідеальне.

11 січня 2015 року

У загальному письменницька братія не відреагувала на заяву Правого сектору щодо Юрія Андруховича. Ні, були окремі виступи окремих майстрів слова здебільшого на захист цього письменника, але так званої корпоративної цехової солідарності не спостерігалось. Озвалися лише ті з ліберально-космополітичного кола, які зрозуміли, що можуть стати наступними – навіть якщо вони не називали Тараса Шевченка "шлангом" і не закликали запровадити мораторій на популяризацію "мертвих героїв" типу Степана Бандери, що з відверто антиукраїнських позицій зробив Андрухович. Проте належність за моральними принципами до свити "фюрера", що в перекладі з

ліберально-космополітичної мови означає відсутність будь-якої моралі й проповідування войовничого атеїзму, зробили свою чорну й підлу справу. Їхні виступи звелися не стільки до захисту Андруховича, скільки до нападок на Правий сектор, тобто відбулося банальне переведення стрілок. Можливо, в цьому загальному мовчанні й полягає здоровий глузд більшості письменників України, які не дали себе втягнути в політичні розбірки, розуміючи, що все, написане Правим сектором, виходить далеко за ці рамки. А, можливо, вони банально не сприймають Андруховича як "найвидатнішого українського письменника", про що на кожному кроці трублять його апологети.

12 січня 2015 року

ХТО ВБИВ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА?

Якщо взяти будь-який роман Олеся Ульяненка з-понад двадцяти, то можна помітити, що вбивств на квадратний сантиметр тексту в нього набагато більше, ніж у реальному житті. Складається враження, що письменник сам притягував смерть до себе.

Не став винятком і роман "Сталінка" – єдиний твір у сучасній українській літературі, удостоєний Малої Шевченківської премії й ущент розкритикований епігонами "правильного" письменства.

У "Сталінці", як і в інших творах Ульяненка, крім гіпертрофованих смертей, багато згвалтувань неприродним способом, описів покалічених доль людей і всього того, чого ми, можливо, й не помічаємо, але всевидюче око письменника не могло цього оминати.

"Сталінка" Ульяненка не для непрофесійного читача, в якого одне мірило для літературних творів – "подобається – не подобається". Цей роман письменника і не для так званих літературознавців чи літературних критиків. Подібна писанина їх дратує, вони такі речі до кінця не дочитують, що не заважає їм, однак, писати розгромні рецензії, остаточно підкреслюючи не лише свій непрофесіоналізм, а й відсутність будь-яких моральних засад.

Сюжет "Сталінки" до банального простий. Втікаючи із божевільні, де людей перетворюють на "овочі", все одно потрапляєш до такої ж божевільні на волі, де панують смерть, розпуста і право сильних на владу над усіма. Ти нічого не можеш змінити, але, допустивши Бога в своє серце, маєш шанс вистояти і вже точно не стати божевільним.

За великим рахунком, сюжету як такого в "Сталінці" нема – як нема його і в інших романах Ульяненка. Насправді навколо того, що ми звично називаємо сюжетом, автор плете мереживо власних думок. І чим глибше ми вникаємо в сенс написаного, тим швидше зникає сюжет як такий, а ми вже починаємо дивитися на світ очима Ульяненка.

Навіщо Ульяненкові стільки смертей і схибленого кохання? Якщо просто сказати, що це шлях до очищення – значить, нічого не сказати. Письменник ніби запрошує нас вступити в це лайно, а коли ми загрузнемо в ньому по шию, то з відчаєм дивитимемося на зоряне небо, розуміючи, яким прекрасним було життя. "Цінуйте кожну мить на цьому світі" – це епітафія нам від Ульяненка.

Відповідаючи на запитання, винесене в заголовок статті, можу відповісти, що Олесь Ульяненко сам себе і вбив. Ні, його вбивця й досі гуляє на волі, а саме вбивство письменника не розкрито і вже навіть не розслідується. Але Ульяненко, притягуючи смерті до себе у своїх романах, посмів кинути виклик самому Богу. І тут – без коментарів...

13 січня 2015 року

Любовний трикутник став традиційним у багатьох літературних творах. Здебільшого це дружина, чоловік і його коханка або чоловік, дружина і її коханець. Можливі й інші варіанти. Проте за заданою схемою часто зникає психологія відчуттів, адже кожний із цього тріо по-своєму ставиться до цієї ситуації. Натомість ми маємо лише точку зору автора, який бере на себе відповідальність за своїх героїв і нав'язує їм власну лінію поведінки. Психологічне розкриття характерів є набагато важливішим, ніж смакування любовних пригод. Однак читач уже звик до банального розвитку подій, бо і в житті його більше цікавить, хто з ким переспав, ніж те, що спонукало коханців поступити саме так. Автори йдуть за читачами, намагаючись сподобатися їм, хоча мало би бути навпаки, коли читачі услід за авторами могли б іншими очима подивитися на цю ситуацію.

14 січня 2015 року

ХОЛОД САМОТНОСТІ

Томас Бернгард. Холоднеча.

Холод самотності – саме так можна охарактеризувати не лише цей роман відомого класика австрійської літератури, а й усю його творчість.

Герой "Холоднечі" афористично розповідає про своє життя, в якому є все – біль, самотність, людські страждання, гідність людини. Це був перший роман Томаса Бернгарда, який приніс йому визнання. Проте критики писали, що його творам загрожує небуття. І все лише тому, що письменник казав те, що вважав за потрібне. Найбільше можновладців у його творчості дратувала дошкульна критика держави, тому Томаса Бернгарда оголошували душевно хворим, а поліція вилучала його книжки.

"Холоднеча" – це фактично збірка мудрих думок. Мабуть, найлегше ототожнити героя цього твору із самим автором, але це не зовсім так. Письменник дистанціюється від маляра, який розповідає про своє життя, і постійно нагадує про це читачеві. Але чим більше він це підкреслює, тим потужніше росте переконання, що маємо справу не з малярем, а саме з Томасом Бернгардом. Слова маляра автор бере в лапки, а потім від себе продовжує текст, вірніше, ще від одного героя, який спостерігає за малярем, – і все зливається в єдину потужну симфонію Слова.

Якби не банальна умовність поділу літератури на жанри, цей роман з великою долею обережності можна було би віднести до так званої філософської прози. Ось характерний приклад афористичного мислення маляра-Бернгарда: "Чимало ідей стають потворними новоутвореннями, що їх не викорінити за ціле життя", – сказав він. Ідеї часто дивували когось через роки, але того, хто ними володіє, рано чи пізно робили смішним. Ідеї приходять до нас з якогось світу, який, тим не менше, ніколи не

покидають. Вони завжди в ньому перебувають, у царстві мрій. "Бо ж не існує такої ідеї, яка зникла б безвісти, яку можна начисто стерти. Ідея реальна, і так триватиме".

Чи не найбільше у романі "Холоднеча" розмірковувань маляра про біль і, власне, про холоднечу. Вони переплітаються в єдине ціле і вже не можуть існувати одне без одного. При цьому мова не лише про зовнішнє відчуття болю та холоднечі, через що доводиться пройти герою цього літературного твору. Насамперед автор говорить про внутрішні біль і холоднечу, що є набагато важчим випробуванням для людини, ніж їхні зовнішні подразники.

Томас Бернгард помер 1989 року, але й досі його творчість мало відома українському читачеві. Хоча, як на мене, саме український читач у силу своєї ментальності міг би знайти суголосся власним думкам у прозі, драматургії та поезії цього талановитого майстра слова.

15 січня 2015 року

Анатолій ВЛАСЮК

Сучасній українській літературі не вистачає позитивних героїв. Читач налаштований на негатив і готовий приймати все те лайно, яке на нього виливає письменник. Натомість автори або не бачать позитивних героїв, або вони видаються їм нудними, надто правильними, аби бути втіленими у літературні образи. З негативним героєм простіше: убив, зґвалтував – і вже весь сюжет крутиться навколо нього, викликає співпереживання читача. Позитивний герой вимагає більшої уваги від письменника. Як ним зацікавити читача, щоби від нього не нудило? І як взагалі обійтись без убивств і зґвалтувань? Оця нехіть до позитивного героя йде від сучасної російської літератури, а особливо від російського кінематографу, всуціль побудованого на насиллях і вбивствах. Щоби написати роман чи бодай повість про позитивного героя, письменникові треба принаймні рік не вмикати телевізор і спокійно працювати. З іншого боку, здається, що ось він, позитивний герой, зараз на поверхні, – боєць АТО. Але ж усвідомити його позитивність бракує досвіду. Незнання реалій теж може відіграти з письменником злий жарт. Та й коли боєць АТО приїжджає додому, він перестає бути позитивним героєм, бо реалії життя зводять його з розуму в буквальному розумінні цього слова. Можливо, з часом і з'являться у нас романи, де головним героєм буде позитивний персонаж. А зараз чимало з пишучої братії просто спекулює на вигідних темах і строчить кон'юнктурні твори, видаючи їх за реалістичні.

15 січня 2015 року

Прикро, коли письменники не лише фантазують, а й брешуть. Упродовж десятиліть Юрій Винничук розповсюджує брехню, буцімто покійний Василь Іванишин, провідник Всеукраїнської організації "Тризуб" імені Степана Бандери, писав закриті розгромні рецензії на його твори. У радянський час Василь Іванишин був рядовим викладачем педагогічного інституту, не доктором і навіть не кандидатом наук. Зазвичай до подібної "роботи" КГБ залучало кваліфікованих науковців. Юрій Винничук відомий своєю ненавистю до українських націоналістів, неодноразово паплюжив їх у засобах масової інформації. А нещодавно прохопився, що це, з'ясовується, у нього родове. За словами

Юрія Винничука, його батько, мельниківець, нібито казав, що на цвинтарі не ляже поруч з бандерівцем. Маразм - інакше не назвеш. У цих публікаціях відомого письменника не раз вигулькувало прізвище не менш відомого дисидента й поета Ігоря Калинця, розгромні рецензії на твори якого буцімто теж писав Василь Іванишин. І ось сам Ігор Калинець змушений був публічно спростувати цей наклеп, заявивши, що жодних рецензій на його твори Василь Іванишин не писав. Я би міг повірити в емоційність Юрія Винничука, якому КГБ свідомо підсунуло дезінформацію на Василя Іванишина, але інтуїція підказує мені, що не такий вже він довірливий хлопчик, цей Винничук, аби вірити на слово. Ще більше його дратують українські націоналісти, зокрема Правий сектор, який нещодавно виступив проти Юрія Андруховича за його антиукраїнську позицію. Скажу, хто не знає, що керівником Правого сектору є Дмитро Ярош, якого свого часу в інституті навчав української літератури Василь Іванишин. Після смерті свого вчителя Дмитро Ярош очолив "Тризуб" імені Степана Бандери, а відтак - і Правий сектор. Тепер ви розумієте, звідки ноги ростуть. І коли мені кажуть, що письменники є аполітичними і не мають стосунку до політики, я в це не вірю. Приклад Винничука це підтверджує.

16 січня 2015 року

У листі до Анатолія Лазаренка 4 листопада 1959 року Василь Стус написав: "У Гайвороні була змога залишитись в райкомі (інструктором), але не залишили, хоч я і мав бажання (адже я вибирав би між армією і райкомом)". В армії він служити не хотів: "Часу мало. Читати-писати нічого не можна. Оце важко". Знаючи Стуса, важко уявити його комсомольсько-партійним працівником. Чи змінив би він свою долю від цієї роботи? Думаю, що ні. Кожна людина запрограмована на щось, які б обставини не тиснули на неї. Можливо, його доля була би ще трагічнішою, якби його залишили інструктором. Згадую Лук'яненка, інструктора райкому партії, якого спочатку присудили до розстрілу. Якби це саме дали Стусу, його би не помилювали. Влада знайшла вишуканіший спосіб для знищення поета: брежнєвський концтабір...

16 січня 2015 року

Наприкінці минулого року Юрій Андрухович дав інтерв'ю одному російському виданню. Впали в око відповіді на два запитання.

"— Некоторые российские литераторы (Захар Прилепин, Эдуард Лимонов, Юнна Мориц) заняли ярко выраженную антиукраинскую позицию. Можете ли вы воспринимать творчество писателя отдельно от его политических взглядов, если таковые для вас неприемлемы?

— Нет, я не могу отделить человека, пусть он и писатель, от его политических взглядов и тем более от его политических действий. Они же не существуют отдельно, так? Вот вам Лимонов, а вот вам взгляды Лимонова — такого нет".

Цілком погоджуюся з Юрієм Андруховичем. Я вже писав раніше про геніального, як його вважають, поета Скибу, що не можна його "ватні" погляди відділяти від творчості. Аналогічно можна сказати про Андруховича. Можливо, для когось він "найвідоміший український письменник", але для мене анти-українець, який назвав

Тараса Шевченка "шлангом" і сказав, що Крим і Донбас треба віддати Росії, бо це частка "російської нації".

А ось друге питання і відповідь на нього:

"— Сколько раз в последние полгода журналисты задавали вам вопросы насчет ваших невольных пророчеств о Крыме и Донбассе? (В 2010 году Андрухович говорил, что в случае возвращения к власти проевропейских сил Крыму и Донбассу нужно будет дать возможность отделиться. — Ю.В.)

— Я думал, начнут задавать уже в марте-апреле. Но, видимо, тогда еще не понимали. В последнее время задают все чаще. Если вы думаете, что это радует мое тщеславие, то ошибаетесь. Но речь в общем-то не обо мне, а об Украине, ибо кто я такой. Я знаю лишь то, что наша цель — свободная, человеческая европейская страна — и без Донбасса достижима с фантастическим трудом, а уж с Донбассом так просто недостижима, забудьте".

Як бачите, Юрій Андрухович не просто не визнав неправомірності своїх слів про Крим і Донбас, а ще й хизується своїми "пророцтвами". Більше того, він далі стоїть на пропутінських позиціях, стверджуючи, що з Донбасом нам Європи не бачити. І звідки такі малоросійські космополіти з претензіями на геніальність беруться на українській землі?

17 січня 2015 року

Коли читаєш так званих культових письменників сучасної української літератури, — скажімо, Андрія Куркова, Юрія Андруховича, Сергія Жадана, Андрія Кокотюху, — розумієш, наскільки дрібною є думка в їхніх творах. Натомість глибину думки знаходимо в тих, кого культовими не вважають, — у Степана Процюка і Галини Пагутяк. Культові письменники своїм корінням сягають у малоросійський космополітизм і цілком вписуються у схему видавництва, для яких книга є звичайнісіньким товаром, а тому має приносити прибуток. Меценатів, які би кохались у літературі, а не в маскульті, у нас нема. Культ і кумир — з одного синонімічного ряду. Тому хочеться нагадати золоті слова із Біблії: не сотвори собі кумира. Культивуєш на порожньому місці письменників, ми вбиваємо літературу. З іншого боку, художні твори, в яких є глибина думки, рано чи пізно проб'ють собі дорогу до читацьких сердець.

19 січня 2015 року

Оцінювання літературних творів за принципом "подобається — не подобається" говорить про художній несмак. Я ще можу зрозуміти пересічного читача, але мені невтямки, коли подібним чином діють ті, хто вважає себе літературним критиком чи навіть літературознавцем. Адже абсолютна більшість рецензій, написаних цими людьми, з тієї ж категорії — "подобається — не подобається". Подобається — рецензія лагідна і хвалебна. Не подобається — маємо нищівну критику і приниження автора. Але ж ті, хто мав би професійно займатися літературою, повинні вести читача за собою, бути об'єктивними в оцінюванні літературних творів, у значній мірі скеровувати письменника...

21 січня 2015 року

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ РОЗУМУ

Павло Загребельний. Думки нарозхрист

Є письменники, яких читаєш від початку до кінця, потім багато разів перечитуєш – і тобі не набридає. Для мене таким завжди був і залишається Павло Загребельний.

Його "Думки нарозхрист" – це своєрідне публіцистичне продовження романів. Павло Загребельний писав чи не найбільше серед сучасних йому українських письменників, писав розлого, бо вважав, що проза має демонструвати "казкове багатство слів, думок, душевних поривів". Публіцистика ж – це ніби начерки майбутніх романів, яких Павло Загребельний уже ніколи не напише.

Людина, яка вижила у голодомор, хоча три чверті мешканців його села померло, а потім пройшла крізь пекло гітлерівських концтаборів, – звісно, вірить у Бога. Оце християнське начало наскрізь пронизує романи й публіцистику Павла Загребельного. Навіть оце "нарозхрист" у назві книги змушує нас поринути у містику значення слів.

Сучасні українські письменники могли би написати принаймні три цікаві чи то історичні, чи то детективні, чи то містичні романи, якби прочитали книгу Павла Загребельного "Думки нарозхрист".

Так, у статті "Ех егето (із самотини – лат.) в часи президентств Леоніда Кравчука і Леоніда Кучми. 1991 – 1995 р.р." він пише:

"Є така загадкова річ, як Київська ікона. Відомо, що після прийняття християнства князем Володимиром у Києві й по всій землі стали будувати церкви й собори, оздоблювати їх стінописаннями (іноді, як Софію Київську, – муссією, тобто дорогоцінною мозаїкою), іконами. Іконописне мистецтво, прийшовши до нас із Візантії, набуло в нас нового значення. Згодом з храмів ікона (одна з найнезбагненніших загадок історії!) перейшла до людських жител, задомовилася там навіки, стала невід'ємним набутком нашого духу. Все це починалося в часи Володимира, розвивалося при Ярославі Мудрому, може, дотривало й до Володимира Мономаха... Але ось трагічна загадка нашої історії. Київська ікона – для нас найдорожча, бо найперша в нашій християнській історії, – безслідно щезла. Сьогодні історики мистецтва налічують заледве три ікони Київського письма, які збереглися до наших часів. Ведуть мову про ікони Новгородського письма, Ростово-Суздальські, Ярославські, Московські, а про Київські жодної згадки. Що ж сталося? Враження таке, ніби все, що творилося упродовж цілих ста п'ятдесяти років, було вивезено кудись (і знищено безслідно!) так само, як, утікаючи з Києва, вивіз Андрій Боголюбський ікону Вишгородської Богоматері, що зветься тепер Володимирською Богоматір'ю і вважається найбільшою свяติною Росії (цікаво: за яким правом?). Пояснення може бути тільки одне: у Києві після Ярослава Мудрого, чи то при Ярославовичах (згадаймо, як його сини мерщій стали переписувати славетну "Руську Правду"), чи то при чернігівських Ольговичах, знайшовся якийсь князь, що позаздрив лаврам візантійського імператора Льва Ісавра і взявся нищити ікони, а з ними і їхніх творців-ізографів. Літописи мовчать про це. Історична сором'язливість. Але ціла культурна епоха безслідно зникла з нашої історії – хіба це замовчиш?"

А в статті "Національна ідея" Павло Загребельний підказує ще один цікавий сюжет:

"В середині XVIII століття на крайній півночі Російської імперії, в Олонецькій губернії (береги Білого моря) служивий козак Кирша Данилов почув і записав дивовижні пісні, в яких розповідалося про київського князя Добриню й Альошу Поповича, про Миколу Селяниновича, Вольгу Всеславовича, Дюка Степановича, Чурила Пленковича, Михайла Козарина. 1804 року збірник Кирші Данилова вийшов друком. Протягом XIX століття П.Киреевський, П. Рибников, О. Гільфердінг, інші фольклористи записали ще безліч нових пісень (і варіантів). 1840 року фольклорист І. Сахаров запропонував для цих пісень термін "билини", академік Веселовський написав велику монографію, в якій зіставив "київські" билини з західноєвропейським епосом. Але нікому не вдалося знайти на Україні бодай натяку на існування цих давніх творінь. Як же так могло статися?

Тоді український вчений Михайло Максимович, а за ним і відомий історик Микола Костомаров висловили припущення, що київські билини зникли в народній пам'яті в XVIII віці, коли нові бурхливі події спричинилися до створення іншого героїчного епосу: козацьких дум".

Як у Фрейда: "витіснення". Думи "витіснили" з пам'яті билини. Ось так, взяли всі і враз "забули".

У статті "Великий, славний. Чи не дуже?" Павло Загребельний, говорячи про свій роман "Я, Богдан" пише:

"У книжці своїй я зробив несміливий натяк на те, що всі думи про Хмельниччину склав сам ... Хмельницький. Коли йти далі за моїми припущеннями, то можна б стверджувати, що й взагалі всі українські думи складено Богданом Хмельницьким, великим поетом нашого народу, а не тільки великим полководцем і державним діячем. Інакше, чим можна пояснити той факт, що думи як жанр вмирають разом зі смертю Хмельницького? Історія ж не вмерла, але вмер її співець – і ось наслідок. Таку думку історики, фольклористи і "патріотики" нерозумні зустрінуть з диким обуренням і прокляттями, тому я не висловлював її прямо в романі, хоч і переконаний у своїй правоті і знов же таки сподіваюся, що нові покоління і тут дійдуть до істини".

Публіцистика Загребельного різнобарвна і соковита. Здається, з історії, культури, літератури він добуває такі факти, що вже по-іншому ставишся до звичних речей, закарбованих у нашої пам'яті. Павло Архипович гостро критикує дійсність і не може змиритися з бездарністю тодішнього керівництва України. На цьому тлі він не сприймає української ідеї і Біловежських угод, не погоджується зі знищенням пам'ятників Леніну й таке інше. Проте закиди на його буцімто совковість є безпідставними. Щирість Загребельного не викликає сумнівів, його прямота вразлива, але має право на існування. Він ніби намагається створити альтернативний розвиток подій, без усіх цих ленінсько-сталінських руйнувань, більшовизму, що й досі кісткою в горлі сидить у кожному з нас.

Років життя Загребельному не вистачило, аби написати талановиті повісткування про письменників, яких він любив – Гоголя, Шевченка, Чехова. Він малює своєрідні

літературні портрети цих майстрів слова, говорить ніби звичні речі, але завжди знаходить родзинку, щоби з нового ракурсу ми могли глянути на того чи іншого письменника. Разом з тим він не милує й тих борзописців, хто підло поступив стосовно нього самого й інших. Особливо дістається на горіхи Борисові Олійнику, і ми дізнаємося про багато негідних публікацій цього письменника, який зараз вершить долю Шевченківських премій.

"Були всякі часи: переважали смерди, панували козаки, мстилися гайдамаки. Сьогодні торжествує смерд. І не важить, як він зветься: голова колгоспу, директор заводу, банкір, міністр, народний депутат, – однаково він залишиться смердом. А чого чекати від смерда? Порятунком прийде тільки тоді, коли стрепенеться душа народу. Бо не вмерла ж вона. Не могла вмерти", – так сказав Павло Загребельний в одному інтерв'ю, записаному 1997-го року.

Публіцистика є не лише продовженням романів Павла Загребельного. Без неї важче зрозуміти художні твори письменника. У багатьох своїх статтях він ніби розшифровує те, про що хотів написати. І просто змушений це робити, бо за життя його романи піддавались нищівній цензурі, так що зараз стоїть питання про повне видання творів Павла Загребельного, але в первісному, не спотвореному виді.

Під письменницькою мужністю Павло Загребельний насамперед мав на увазі незалежність розуму. Цієї найважливішої риси, на жаль, бракує нині багатьом письменникам.

21 січня 2015 року

Ігоря Калинця можуть висунути на Нобелівського лауреата з літератури. Сам він, як раніше Оксана Забужко, пропонує кандидатуру Василя Голобородька. З огляду на сумні реалії, навряд чи сьогодні зможе пройти будь-яка з цих кандидатур. Нобелівська премія, втім числі й з літератури, містить у собі значний відсоток політичної складової. Україну розцінюють як слабку державу, що знаходиться в стані війни з Росією. Нобелівський комітет ще здатний підтримати дисидентів чи опозиціонерів у диктаторських країнах, ніж патріотів, які вболівають за незалежність. Європі більше смакують Андрухович і Жадан з їхніми космополітичними візіями, але час навіть цих письменників ще не настав. Ідеальною кандидатурою від України на Нобелівську премію з літератури була би Ліна Костенко, але тут спрацьовують інші фактори, зокрема, кількість перекладів її творів на інші мови. Можна говорити про Оксану Забужко, на підході Маріанна Кияновська – тобто маємо вже своєрідну конкуренцію серед українських письменників на здобуття Нобелівської премії з літератури. Проте навряд чи Нобелівський комітет зважиться визнати українського письменника лауреатом з огляду насамперед політичної складової, закладеної в цю премію.

23 січня 2015 року

ДЕТЕКТИВНИЙ КУРКОВ

Андрій Курков. Ігри по-дорослому. Приятель небіжчика. Смерть чужого.

Коли все життя виховуєш і викохуєш себе на класичному детективі світового зразку, важко читати українських письменників, які вважають себе детективниками.

Як на мене, Андрій Курков іронічно ставиться до кращих зразків світового детективу. Але саме це допомогло йому не сліпо наслідувати когось із когорти знаменитих, але витворити щось своє. Мабуть, цим і цінний кожний письменник.

"Ігри по-дорослому" (гра друга) – про нишпорку, який одночасно є власником ресторану. Цей приватний детектив розслідує справи людей, яким за загадкових обставин виривають зуби, аж поки сам не стає жертвою зловмисників. Звісно, історія надумана, і злочинець вимальовується в нашій уяві відразу зі з'явою ефектної блондинки з голлівудською усмішкою. Розв'язка теж запрограмована, бо головному героєві допомагає давня подруга, яка працює не в СБУ, а в якійсь іншій "секретній організації". З'ясувалося, що вона не просто кохається з власником ресторану й одночасно приватним детективом, а розслідує, власне, цю справу. Одним словом, звичайне кримінальне чтиво для невибагливого читача, коли автор грає у власні ігри з претензією на перемогу.

"Приятель небіжчика" – річ більш серйозна. Головний герой переживає розлучення з дружиною і замовляє власне вбивство, але врешті-решт сходиться з дружиною того, хто мав його вбити і загинув сам. Автор ніби ставить три крапки, бо ж рано чи пізно доведеться розповісти, як через твою нехоть до життя помер чоловік цієї жінки. Тут уже маємо певну психологічну напругу, шлях від злягання з повією до кохання, несподівану розв'язку, коли головний герой сам стає своєрідним убивцею. Водночас дивно, чому головний герой, який читає глибокодумні книжки, не відміняє власного вбивства, а "кавниця" Валя не повідомляє Толику, що Костя, який його розшукував, і є тим "однокласником" (треба читати роман, аби зрозуміти, про що я). Подібних ляпсусів є ще чимало, але Курков, продовжуючи свої ігри з читачем, цього разу, здається, перемагає.

У вашій квартирі не жив пінгвін? Ви не писали некрологи на ще живих людей? Зрештою, ви самі, ховаючись від убивць, не летіли замість пінгвіна, якому пересадили серце дитини, до Антарктиди? Значить, роман "Смерть чужого" – для вас. Несподіваний фінал, хоч і на тлі затягнутого сюжету, вказує на добротний детектив. Головний герой після сотні смертей, до яких він був причетний написаними заздалегідь некрологами, врешті розуміє, що є своєрідним "санітаром", який очищує суспільство від негідників. Він сам мало не став жертвою, вийшовши на свого наступника. Як і у попередніх творіннях Куркова, маємо розлогу любовну історію, секс без кохання. У цьому романі чорний гумор автора аж зашкалює. Тут і вбитий письменник-депутат Якорницький з його мафіозними структурами, і дільничний інспектор Фішбейн, який насправді є Сергієм Степаненком, спалене у крематорії тіло якого надсилають у вазі із Москви. І скажіть, що після цього письменники люблять Куркова.

Ні, таки Андрій Курков іронічно ставиться до класики світового детективу.

25 січня 2015 року

Якось Павло Загребельний писав, що Петро Перший страчував своїх супротивників: "Сам Петро стояв на лобному місці і сокирою відрубував голови. Навіщо йому було рубати ті голови?! У державі, звичайно, знайшлися б охочі... Ні, відрубував сам!".

Російські тираны успадкували жорстокість Петра Першого. Я чомусь упевнений, що й Сталін розстрілював тих, кого вважав своїми ворогами. А невже кагебіст Путін – білий і пухнастий? Я наразі кажу про художнє втілення цих образів у літературні твори. Тиранам мало тисяч і мільйонів смертей, які сталися після їхніх злочинних наказів. Їм потрібно брати особисту участь у цьому процесі. Мала кров викликає жадоу ще більшої крові.

26 січня 2015 року

У хід запущена величезна провокація – висунення Наталки Пасічник на Нобелівського лауреата з літератури. Причому про це повідомила вона сама, не розкриваючи секрету, хто ж насмілювався це зробити. Чому провокація? Та тому, що Наталка Пасічник, як і її чоловік Роман Скиба, – відомі "ватники", які не сприйняли Майдан і засуджують участь України на війні у Донбасі. Я вже й не дивуюсь, що у соціальних мережах це висунення вітають такі ж "ватники" і відверті боти, які закликають Путіна в Україну. Повелися на це повідомлення й ті, хто щиро любить поезію і вболіває за Україну, але не розуміє яку провокацію підготували вороги. На тлі висунення на Нобелівську премію з літератури Ігоря Калинця та Василя Голобородька це виглядає знущанням над українською нацією.

30 січня 2015 року

Через місяць Шевченківський комітет назве лауреатів найпрестижнішої в Україні премії, а президент підпише відповідний указ. Утім, Шевченківська премія давно змаліла, а люди, які її присуджують, виходять зі своїх смаків і уподобань. Зважаючи на старший вік членів Шевченківського комітету, відповідно й премії роздають ровесникам, хоча маємо ціле гроно молодих талановитих авторів. З іншого боку, нема в Україні вищої премії, ніж Шевченківська, але широкому загалу невідомі ймовірні лауреати. Обговорення відбувається у вузькому колі, і саме це вузьке коло визначає, хто з його числа стане лауреатом. Інші вишиковуються в чергу і мають надію отримати престижну премію в наступні роки. Стає очевидним, що до Шевченківської премії слід підходити з державної, державницької позиції. Вона не повинна бути премією кланів, а має стати дійсно народною. На широке обговорення слід винести майбутній склад Шевченківського комітету. Туди справді мають увійти моральні авторитети, відомі широкому загалу. Не лише у вузькопрофесійних виданнях, а й на загальному рівні слід обговорювати твори, висунуті на Шевченківську премію. Зрештою, гроші лауреатам даємо ми, платники податків, тому ця справа має бути не кулуарною, а загальнонародною. На імені Шевченка не повинні спекулювати ділки від літератури чи культури, а звання лауреата Шевченківської премії має прирівнюватися до Героя України, ця людина має бути відомою не лише у нас, а й у світі. Неприпустимо, коли на Шевченківську премію висують твори низької художньої та моральної якості – і тільки тому, що інших нема. Краще якогось року в якійсь номінації не присуджувати Шевченківську премію, ніж нівелювати її.

3 лютого 2015 року

Із "Щоденника" Кузьми Скрябіна:

В українській літературі можна читати напевно десять авторів із 50. Решту пишуть таку муть, що неможливо прочитати більше трьох сторінок. Я відмовився бути в журі одного літературного конкурсу, тому що всі ті книжки, які прийшли на огляд, не міг дочитати навіть до 20-ої сторінки.

Люблю читати, хоч вже не такий літературний гурман. Є ще така письменниця Марія Левицька. Побачив її англomовну книжку в книжковому кіоску аеропорту Будапешта. Вона емігрантка. Вона бестселери пише "Коротка історія тракторів українською". Я от зараз читаю і можна ноги обпісати із сміху. А тут її десь чули? Її книжка перекладена на 26 мов, а українською неможливо знайти. Чувіха відома на цілий світ, а ми про неї нічого не знаємо.

В мене ужасна пам'ять. Вчора закінчив читати книжку Уілбура Сміта "Золота". Вбий мене, але не пам'ятаю, як звати головного героя і що вони там робили.

Достоевського перечитав тільки тому, щоб поняти за що ненавидів його в школі. Поняв, що на 20 років заскоро мені його рішили втулити. Я вже перед ним вибачився, що ненавидів все життя.

3 лютого року

Наступного року виповнюється століття з дня смерті Івана Франка. Й досі нема повного зібрання його творів. У Радянському Союзі спромоглися спочатку на 20-томне, а потім на 50-томне зібрання творів Каменяра, хоча одні спеціалісти вважають, що його творча спадщина сягає 100 томів, а інші - що й 150. Покійний професор Зенон Гузар, відомий франкознавець, пояснював мені: "Друже, а знаєте чому далі 50 томів Франка не пішли? Бо ж Лев Толстой виданий лише у 90 томах! Це була ідеологічна лінія КПРС. Як міг Іван Франко перевершити Льва Толстого?". За роки незалежності України мало що зроблено, аби підійти до видання повного зібрання творів Івана Франка. Видано лише окреме з його спадщини, що не друкувалося за радянських часів. Натомість мільярди гривень і кубометри лісу витрачені на літературну макулатуру. В цивілізованих країнах було би дивно, якби світоч якоїсь літератури не удостоївся повного зібрання творів. Можливо, сторіччя смерті Івана Франка стане поштовхом до підготовки видання повного зібрання його творів.

3 лютого 2015 року

Схоже, цьогорічним лауреатом Шевченківської премії з літератури стане Володимир Даниленко. Принаймні до цього схиляються літературні експерти. Останнє слово, звісно, за членами Шевченківського комітету, які не можуть публічно висловлювати своїх симпатій. Проте інтуїція підказує мені, що вони віддають перевагу Юрієві Щербак. І тут виникає протиріччя між так званою громадськістю в особі літературних експертів, бо насправді громадськість байдужа до того, хто стане лауреатом найпрестижнішої державної премії України, та людьми поважного віку, які цю премію присуджують. З точки зору логіки, премію мав би отримати Володимир Даниленко - за художні якості своїх творів, як стверджують літературні експерти, хоча тут можна посперечатись. Юрій Щербак, як на мене, піднімає більш вагомі суспільні проблеми й націлений на майбутнє, хоча з художньої точки зору його романи бажають

бути кращими. Яке рішення прийме Шевченківський комітет, я не знаю. Можливо, задля збереження себе в нинішньому вигляді віддасть перевагу Володимирові Даниленку, а Юрій Щербак стоятиме і далі в черзі на Шевченківську премію. І як тут не згадати слова нинішнього віце-прем'єра України, міністра культури В'ячеслава Кириленка про те, що Шевченківську премію слід присуджувати раз на три роки. Можливо, тоді б і не було суперечок, хто кращий – Даниленко чи Щербак. Чи слід усе-таки присудити премію двом кандидатам на Шевченківську премію? Зрештою, останнє слово за членами Шевченківського комітету й президентом. Особисто я за Юрія Щербака, якого, боюсь, літературні експерти просто до кінця не прочитали.

10 лютого 2015 року

Верховна Рада України запустила механізм ліквідації Національної комісії з моралі. З'ясовується, що щороку ці дядечки й тітоньки, які хотіли бути святішими за Папу Римського, "з'їдали" до шести мільйонів гривень. Від цього суспільство не стало моральнішим. "Моралісти" у буквальному розумінні цього слова з'їли письменника Олеся Ульяненка, заборонивши один із його романів, вважаючи порнографічним, що згодом призвело до вбивства письменника. Взагалі в літературі мораллю й не пахне. Василь Костицький і його друзі ніби й не бачать матюків у книгах інших письменників, не помічають, як нехтують будь-якими законами моралі при визначенні переможців літературних конкурсів. Найбільш ганебним фактом нікчемності цієї комісії став той факт, що "моралісти" не помітили фактів насильства з боку влади при розгоні студентів на Майдані 30 листопада 2013 року. Моралізувати в житті чи літературі багато хто любить. Зазвичай цим займаються негідники, бо моральна людина ніколи не говоритиме про мораль. Мораль – як вагітність: або є, або нема. Рівень суспільної моралі в Україні дуже низький. І не лише можновладці в цьому винні. Письменники могли би гідно протистояти їм у боротьбі за людські уми, але самі часто-густо бувають втягнуті в боротьбу за звання та регалії, матеріальні блага й таке інше. Якщо вони думають, що це не відбивається на художніх творах, які пишуть, то глибоко помиляються. Контролювати суспільну мораль треба, щоби взагалі не скотитися до хаосу, але це мають робити моральні авторитети. Їх не так багато в Україні, але вони не потрібні владі. Тому й керівництво суспільною мораллю, як і економіка, здійснюється в ручному режимі – на потребу тієї чи іншої політичної партії. Ліквідація Національної комісії з моралі автоматично не призведе до росту моральності в суспільстві загалом чи в літературі зокрема. Потрібні інші механізми й інші люди, які би керували цим процесом.

10 лютого 2015 року

Нас бісить, коли політик вважає себе письменником, але чомусь ми спокійно ставимося до того, коли письменник вважає себе політиком. Схоже, лаври Юрія Андруховича не дають спокою Андрієві Кокотюсі. Якщо перший виступає за те, щоби віддати Донбас Росії, а нещодавно заявив, що без Донбасу нам Європи не бачити, то другий хоче встановити кордон між Україною та ДНР і ЛНР. Зазначу, що ці ватники вважають себе українськими письменниками. Тільки не кажіть мені, що письменництво

- це одне, а громадянська позиція - інше. Які там громадські діячі з Андруховича та Кокотюхи! Якби вони мали совість, то подумали би про українців, які проживають на окупованих російськими фашистами територіях. Але ж їм мало сумнівної письменницької слави (бо зараз їх читають, але чи згадають років через десять?), хочеться ще показати себе політичними знавцями! Я все більше переконуюсь у тому, що не можна письменника відділяти від його поглядів з інших питань. Це єдина постать. І якщо людина моральна, то вона моральна у всьому. Те саме можна сказати і про аморальність падлюки-письменника.

13 лютого 2015 року

ЧИ ПОТРІБНА УКРАЇНІ ШЕВЧЕНКІВСЬКА ПРЕМІЯ?

Рішення Шевченківського комітету, як завжди, було несподіваним. На цьому й вичерпується його подібність з Нобелівським комітетом.

Лауреатом найпрестижнішої в Україні премії з літератури став Юрій Буряк, хоча напередодні одні літературні експерти віддавали перевагу Володимирові Даниленку, а інші - Юрієві Щербак. Газета "День", випереджаючи події, навіть назвала переможцем Юрія Щербака, одного зі своїх довголітніх авторів, але потім це повідомлення було видалене із сайту видання. У своєрідних опитуваннях серед дотичних до літератури людей Юрій Буряк, щоправда, займав почесне третє місце. Зараз висловлюють думки, що Шевченківський комітет вирішив не ставати на бік однієї зі сторін, а прийняв соломонове рішення. Щодо цього я, звичайно, сумніваюсь, бо все-таки рішення приймають живі люди. Склад Шевченківського комітету є таким. Був би інший, було би інакше рішення, і я переконаний, що не те що Буряк, а й Даниленко та Щербак і близько не були би допущені до конкурсу.

І тут виникає протиріччя між так званою громадськістю в особі літературних експертів, бо насправді громадськість байдужа до того, хто стане лауреатом найпрестижнішої державної премії України, та людьми поважного віку, які цю премію присуджують. З точки зору логіки, премію мав би отримати Володимир Даниленко — за художні якості своїх творів, як стверджують літературні експерти, хоча тут можна посперечатись. Юрій Щербак, як на мене, піднімає більш вагомні суспільні проблеми й націлений на майбутнє, хоча з художньої точки зору його романи бажають бути кращими. У мене склалося враження, що його трилогію літературні експерти просто не дочитали. Юрій Буряк, нинішній лауреат, узагалі не відомий широкій громадськості, та й літературні експерти у масі своїй його не знають, а тому й не можуть сказати щось по суті. Художні цінності його творів добачила "Просвіта", яка й висунула його на Шевченківську премію.

Як на мене, не можна Шевченківську премію перетворювати на приватну справу, віддавати перевагу власним смакам і уподобанням при оцінюванні художніх творів. Робота Шевченківського комітету має бути кардинально змінена в бік прозорості та відкритості, відповідно - мають бути замінені ті, хто одним розчерком пера вирішує долі людей. Про це говорять багато, але віз і нині там. Шевченківська премія щороку все більше й більше втрачає свою престижність. Її лауреатами стають або вже

розкручені письменники, як, скажімо, Мирослав Дочинець минулого року, або ті, про кого ми й не чули, а після вручення премії вже й не почуємо. Тому Шевченківська премія має бути престижною відзнакою для справді заслужених майстрів слова або для тих, хто поки що знаходиться в тіні через мізерні накладки своїх творів, але має перспективу стати знаним в Україні та за її межами.

І як тут не згадати слова нинішнього віце-прем'єра України, міністра культури В'ячеслава Кириленка про те, що Шевченківську премію слід присуджувати раз на три роки. Можливо, тоді б не виникало питань, чи потрібна Україні Шевченківська премія.

16 лютого 2015 року

Кокотюха марить лаврами Андруховича. На своїй сторінці у Фейсбуці він написав: "Ура! Ура! Ура! Мене ВИЗНАЛИ! Я Є! Я Є! Я ІСНУЮ! Мене в приваті назвали ЛІБЕРАСТОМ!!!!!! І пригрозили, як Андруховичу!!! Цитата: "відомий своїми анти-націоналістичними випадками белетрист Андрій Кокотюха". Тепер українські консерватори в форматі Фаріон, а раніше — сепари й ватники. Йєсссс! Вони однакові, якщо хтось ще не зрозумів. Андрію Бондар, тепер не відкрутишся – ми з тобою однієї крові!!! Хоч ти за гей-парад, а я проти...". Здавалось би, рівняйся на геніїв чи талантів у літературі, а то – Андрухович. Та й роман "Червоний" написав про націоналіста, але, як з'ясувалося, це виявилось лише тлом для дешевого детективу. Якщо Андрухович заявляв, що Донбас і Крим треба віддати Росії, бо там "руський дух", а з Донбасом нам Європи не бачити, то вслід за ним Кокотюха закликає встановити кордон між Україною і так званими ДНР і ЛНР. Великі клоуни забули, що на окупованих російськими фашистами українських землях живуть мільйони українських патріотів, а ще мільйони обдурених кремлівською пропагандою людей, які ще рік тому не мислили себе без України. Але що блазням від літератури до цього? Вони ще й радіють, коли викривають їхні підленькі наміри щодо України й українців. Меншовартість і космополітизм аж зашкалюють.

8 березня 2015 року

Не перестає дивувати Андрій Кокотюха, який бездарно продовжує бавитися в політику. Він висунув нове гасло: "Україна повинна на весь світ запропонувати "ДНР" та "ЛНР" незалежність". При цьому письменник вдає з себе наївного хлопчика: мовляв, це буде успіхом української дипломатії, бо Москва відмовиться від незалежності невизнаних республік – і все в такому ж дусі. Це було би смішно, якби не було так сумно. Що б там не казали, але до слів "інженерів людських душ", за висловом Горького, таки прислухаються. Ось послухає читач детективів Кокотюхи слова свого улюбленця й подумає: "А щось у цьому є". Пан Андрій продовжує свою улюблену тему. Раніше він висловився за те, аби звести кордон між Україною та цими невизнаними республіками. Фактично він мавпує Андруховича, який закликав віддати Крим і Донбас, бо там "руський дух", а потім договорився до того, що з Донбасом нам Європи не бачити. З Андруховичем усе зрозуміло. Він давно втратив "український дух", і про це влучно сказав патріарх української літератури Валерій Шевчук. Але коли Кокотюха на догоду Путіну і ватникам, як би від них не відхрещувався і не вдавав з себе

українського патріота у вишиванці та шароварах, іде вслід за Андруховичем, то це виглядає не лише смішно, а й гидко.

9 березня 2015 року

10 березня українофоб Бузина пішов з посади шеф-редактора ахметовської газети "Сьогодні". Сам він каже, що його не влаштовувала редакційна політика, коли багато матеріалів спускалися згори. Натомість у прес-службі видання заявили, що скандаліст Бузина не зжився з колективом газети. Як би там не було, але ми побачили журналістські "таланти" Бузини. Зокрема, він, буцімто сповідуючи свободу слова, друкував брехливі пропагандистські повідомлення так званих ДНР і ЛНР. Звісно, журналістська діяльність цього українофоба не має нічого спільного з об'єктивністю. Він нахабно висловлював свою точку зору, не рахуючись з правдою та виваженістю. З іншого боку, можна мати певні уявлення про ті чи інші події, сповідувати відповідну ідеологію, але визначальними є все-таки людські стосунки. Нетерпимість Бузини принесла свої плоди. Його не сприйняли як керівника газети. Тепер йому залишилося писати нові книги, які мали би зацікавити Генеральну прокуратуру України. Розпалюючи міжнаціональну ворожнечу, Бузина мав би сповна відповісти за свої злочини проти українського народу.

10 березня 2015 року

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ЯПОНІЇ

Харукі Муракамі. Погоня за вівцею

Скільки би Харукі Муракамі не створював нових романів, здається, він ніколи не стане лауреатом Нобелівської премії з літератури.

По-перше, він завжди плодить нові внутрішні світи. Мабуть, це робить кожний письменник, який вважає себе намісником Бога на землі. Але за японцем не встигає не те що пересічний читач, а й читач підготовлений – той, якого я називаю професійним читачем. Професійний читач не вибирає книги за принципом "подобається – не подобається", а дочитує книгу до кінця, намагаючись збагнути письменника. Не до снаги розуміння внутрішнього світу Харукі Муракамі, який набагато випередив час, і членам Нобелівського комітету з літератури.

"Погоня за вівцею" Харукі Муракамі — здавалось би, проста й зрозуміла розповідь. Але тут стільки внутрішніх світів письменника, які перетікають із одного в інший, що за голову хапаєшся. І вже не можеш відрізнити сон від дійсності:

"Бувають символічні сни, які символізують реальність. Або навпаки, буває символічна реальність, яка символізує сон. Символ – це, так би мовити, почесний мер міста у Всесвіті черв'яків. Ніхто в такому Всесвіті не дивуватиметься, якщо корова шукатиме обценьки. Рано чи пізно вона, напевне, їх дістане. Та це мене не обходить...

Зовсім інша річ, якщо корова намагається придбати обценьки, використовуючи мене. Тоді я потрапляю у Всесвіт альтернативного способу мислення. Найприкріше в такому Всесвіті – довгі розмови. Я питаю корову: "Навіщо тобі обценьки?". "Дуже їсти хочу", — відповідає корова. "А навіщо тобі обценьки, коли їсти хочеш?" – запитую я. Корова відповідає: "Прив'яжу до гілки персикового дерева". "Чому персикового?" –

питаю я. "Хіба не тому я помінялася вентилятором з тобою?". І так без кінця. Через такі нескінченні розмови я починаю ненавидіти корову, а вона – мене. Оце і є Всесвіт черв'яків. Щоб вирватися з нього, немає іншого способу, як дивитися інший символічний сон".

А, по-друге, крім внутрішніх світів, у романах Харукі Муракамі чітко відслідковується європеїзація Японії. Здається, письменник гіперболізує європейське начало в азійській країні. Національне тло виступає навіть не на другому, а на якомусь десятому плані. Якби не японські назви міст і гір, то події спокійно б могли відбутись у якійсь європейській країні. Мабуть, це відштовхує членів Нобелівського комітету, бо письменник світового масштабу насамперед має бути національним, а не інтернаціональним у своїх літературних творах.

Сюжет "Погоні за вівцею", на перший погляд, видається простим і вмотивованим, якби не химерний світ, який народжує у своїй уяві Харукі Муракамі. Від головного героя йде дружина. Він зустрічається з повією, яка приваблює його своїми вухами, про роль яких ми так і не дізнаємось.

Навколо героя – постійна порожнеча, яку слід заповнювати. Спочатку це робить письменник, а потім пропонує читачам підключитися до цієї гри. Проте треба все робити вчасно, бо якщо запізнишся чи поспішиш – однозначно програєш.

У романі з'являється вівця, яка вселяється в різних людей – і головному герою необхідно її знайти. Шлях у пошуках вівці довгий, але замкнений рамками одного місяця. В кінцевому результаті головний герой виходить переможцем, навіть отримує велику суму грошей, але це не приносить йому задоволення. Єдина радість – що він знову повернувся до світу людей.

Спочатку вівця вселилася у вченого, якого так і називали – Професор Вівця:

"– І що ви відчували, коли вівця вселилася у вас?

– Нічого особливого. Просто відчув, що вівця в мені. Прокидаючись уранці, відчував її в собі. То було дуже природне відчуття... Взагалі на півночі Китаю та Монголії вселення вівці в людину – не така вже рідкісна річ. Серед місцевих жителів побутує думка, що це небесна благодать. Скажімо, в літописі епохи Юань записано, що "зореносна біла вівця" вселилася у Чингізхана... Ну що? Цікаво?

– Цікаво! – відповів я.

– Вважається, що вівця, яка здатна вселитися в людину, безсмертна. А разом з нею безсмертною стає і людина, яка її прийняла. Однак досить вівці втекти, як людина втрачає безсмертя. Усе залежить від вівці. Якщо людина їй подобається, вона може залишатися в ній десятки років. А як ні – вмить людину покидає. Людей, яких вівця не злюбила, називають "знеовченими". Такими от, як я...

... – Після того, як вівця вселилася в мене, я почав вивчати місцеві звичаї і легенди. Розпитував жителів, читав стародавні рукописи. А тим часом серед людей поширилася чутка, що в мене вселилася вівця. Дійшла вона й до мого начальника. Начальнику все це не сподобалося. І мене відправили на батьківщину під тим приводом, що я страждаю "психічним розладом". Як так званого "колоніального дурня"...

... - Найбільша дурість сучасної Японії полягає у тому, що ми так нічого й не навчилися від спілкування з іншими азійськими народами. Історія з вівцями - яскравий тому приклад. Занепад японського вівчарства викликаний тим, що на нього дивилися лише з точки зору негайного самодостатнього забезпечення суспільства вовною і м'ясом. Нам бракувало мислення, постійно звернутого на повсякденне життя. Ми намагалися здобути якнайбільшу вигоду лише із скороспілих рішень, які не враховують фактор часу. І так у всьому! Інакше кажучи, не стоїмо ногами на землі. Тож і не дивно, що війну програли...".

Тема мілітаризації є чи не найболючішою для японської історії та літератури. Не оминає її і Харукі Муракамі. Не випадково той, у кого вселилася вівця після професора, Шеф, був колишнім військовим злочинцем: "Я розповів Професору про пригоди вівці після того, як вона його покинула. Про те, як вселилася у молодика з правого угруповання під час ув'язнення. Як той молодик вибрався з в'язниці й відразу став вожаком правих. Як потім, перебравшись у Китай, створив розвідувальну мережу і збив собі великий капітал. Як після війни був визнаний воєнним злочинцем класу "А", але був звільнений в обмін за передачу даних про розвідувальну мережу. Про те, як за допомогою привезеного з Китаю багатства маніпулював з-за лаштунків повоєнною політикою, економікою й засобами інформації тощо".

Ні смерть Шефа, ні розмова з мертвим другом на прізвисько Пацюк, який повісився і вбив вівцю у собі, теж не наближує до розгадки таємниці.

"Ми одночасно ковтнули пива. Тепло поволі розпливалося по тілу.

- То що, гематома - це своєрідний батіг? - спитав я. - Батіг, яким вівця поганяє свою жертву?

- Саме так. Якщо вона утвориться, то людина від вівці вже не втече.

- Який, власне, намір мав Шеф?

- Він збожеволів. Не встояв перед видовищем того горна. А вівця скористалася ним, щоб створити велетенську машину влади. Заради цього вона і вселилася в нього. Як у непотріб. З ідейного боку Шеф був звичайним нулем.

- І що, після його смерті вівця вирішила використати тебе для успадкування цієї влади?

- Ага.

- А що мало настати потім?

- Царство повної концептуальної анархії. Із злиттям усіх суперечностей в одне ціле. А в його центрі мав бути я разом з вівцею.

- Чому ж ти відмовився?

Час умер. І на цей мертвий час беззвучно падав і падав сніг.

- Я люблю свою слабкість. Люблю, коли душа болить, коли гірко... Люблю, як літнє сонце пригріває, як вітер приносить різні запахи, як сюрчать цикади і таке інше. Все це люблю до нестями. Випити з тобою пива... - і Пацюк проковтнув останні слова. - Навіть не знаю чому.

Я гарячково шукав відповіді. Однак слів не знаходив.

- Чи не здається тобі, що з однакового матеріалу кожен з нас створив зовсім щось інше? - запитав Пацюк. - А ти віриш, що світ стає щораз кращим?

- Хто ж може сказати, що добре, а що погано?

Пацюк засміявся.

- Якби на світі існувала країна загальних міркувань, у ній ти міг би стати королем.

- Знеовеченим, чи не так?

- Саме так, без вівці в голові! - сказав Пацюк й, одним духом висушивши третю банку пива, жбурнув її на підлогу...".

Попри європеїзовану Японію, Харукі Муракамі все ж не може втекти від історичного коріння своєї країни та людей. Сторінки про це - чи не найдушевніші й найщиріші у "Погоні за вівцею".

Письменник ніби шукає себе і ніяк не може знайти. Здається, всі його літературні герої - це він сам, лише в різних іпостасях. Час і простір переплітаються, а коли зупиняється час - зникає і простір.

"Погоню за вівцею" можна було би віднести до категорії філософських романів, ось тільки досі ніхто не розкрив, у чому, власне, полягає суть філософського каменю самого Харукі Муракамі.

Анатолій ВЛАСЮК

26 березня 2015 року

"УКРАЇНСЬКА ІДЕЯ" ВАСИЛЯ ІВАНИШИНА

В останній день березня у Дрогобичі відбулася презентація книги Василя Іванишина "Українська ідея".

Василь Іванишин був Провідником Всеукраїнської організації "Тризуб" імені Степана Бандери. Після його смерті цю структуру очолив Дмитро Ярош. Нині чимало "тризубівців" - у Правому секторі.

Василь Іванишин - чи не єдиний філософ сучасності, який у своїх працях якнайповніше розкрив суть українського націоналізму.

Про це на презентації книги говорили продовжувачі його справи Олег Баган, Петро Іванишин, отець Іван Гаваньо та інші.

Василя Іванишина треба читати. У своїх працях він не лише розкрив сутність українського націоналізму, а й передбачив виникнення багатьох проблем у сучасному політичному житті й накреслив основні шляхи їх розв'язання. Якби ж то політики ще й читали Василя Іванишина!

Як на мене, "Українська ідея" Василя Іванишина - це перший крок до видання повного зібрання його творів. До книги не увійшло чимало інтерв'ю, опублікованих ще за його життя, втім числі в газеті "Тустань". А ще ж є літературознавчий доробок, бо Василь Іванишин був ученим, викладав українську літературу і працював у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Мабуть, також назрів час зібрати спогади про Василя Іванишина, хоча тут слід бути обережним, бо після його смерті в нього з'явилося багато "друзів", які ніби зійшли зі сторінок його праці "Жерці імпрези".

Спадщина Василя Іванишина є унікальною, потребує вивчення і розповсюдження. З іншого боку, він лише окреслив чимало проблем українського націоналізму. Для науковців тут непочатий край роботи.

Анатолій ВЛАСЮК

1 квітня 2015 року

ЗРУЧНА ПОЗИЦІЯ ЖУРНАЛІСТКИ: МІЖ ВЛАДОЮ Й ОЛІГАРХАМИ

Соня Кошкіна. Майдан.

Ця книга, що наробила стільки галасу, особливо скандальною презентацією з одіозними фігурами, не виправдала сподівань.

У неї два підзаголовки: "Нерозказана історія" та "Головне розслідування подій Революції".

Соня Кошкіна опирається на свій інтернет-ресурс "Левый берег" - і це закономірно. Вона цитує багато власних матеріалів і статей колег, але ж не слід забувати, що про Майдан, анексію Криму та війну на Донбасі - а це основні теми книги - писали й інші видання, скажімо, ті ж "Українська правда" чи "Обозреватель". Ексклюзив ще не означає, що цю історію ніхто не знає.

Що стосується "головного розслідування подій Революції", то це амбітна заява Соні Кошкіної й її явне перебільшення. Насамперед слід зауважити, що головне розслідування ще попереду, а, по-друге, вже з'явилися на світ чи вийдуть найближчим часом інші розслідування, які доповнюють загальну картину з різних боків.

Треба віддати належне Соні Кошкіній. Вона - майстер журналістських розслідувань. Але й тут у неї бувають прикрі проколи. Скажімо, інтерв'ю Олександра Януковича - наскрізь фальшиве, хоча він і сказав, що вважає Крим українським. Про що у нього не запитав - він гне свою лінію. Враховувати його точку зору при всебічному розслідуванні обставин справи - несерйозно. З таким же успіхом можна було брати інтерв'ю у Віктора Януковича чи Володимира Путіна. Якби у Соні Кошкіної була така можливість, - певен, вона би нею скористалась. Але, з іншого боку, тут і не пахне свободою слова.

Свобода слова - це не потреба дати слово всім і кожному, навіть відвертому брехунові. Це насамперед відповідальність за те, якими будуть наслідки від сказаного. В кінцевому результаті у значній мірі все залежить від моральних якостей журналіста. Не можна свободу слова перетворювати на політичні шоу Савіка Шустера.

На жаль, Соня Кошкіна йде сумнівним шляхом італійського підданого. Вона на віру бере слова багатьох героїв своєї книги, не співставляє їх зі свідченнями інших очевидців, з достовірними фактами, викладеними в інших засобах масової інформації.

Слабким місцем книги є аналітика. Можна навіть сказати про її відсутність як такої. Навіть вкидання інформації від Інституту Горшеніна не рятує ситуацію.

Смішними, якщо не сказати більше, видаються потуги Соні Кошкіної видати революцію в Києві за буржуазну, а на Донбасі - за пролетарську. Взагалі я би не говорив про революцію в класичному її значенні, а якщо Гірка й російських фашистів-окупантів вважати пролетарями, то тоді сміливо можна казати про Соню Кошкіну як

про іспанську льотчицю.

Взагалі дивною видається теза про дві революції на одній території. А як же гасло "Єдина країна"? І якою тоді була революція на Заході України?

Або вона пише про сепаратистську організацію, назва якої відома у вузькому колі людей: "Что такое "Луганская гвардия"? То же, что "Правый сектор" на заре своего существования, когда ещё состоял из множества небольших радикальных сообществ. Аналогия может показаться грубой, однако она точна: малочисленное, но крепко сплочённое общими взглядами объединение людей". І хто тепер знає про "Луганську гвардію"? Чи Соня Кошкіна пророчить їй роль "Правого сектору"?

Соня Кошкіна знайшла зручну для себе позицію. Вона лояльно ставиться до нинішньої влади й олігархів режиму Януковича.

У книзі явно перебільшена роль Петра Порошенка у подіях на Майдані. Про все ми, звісно, чуємо лише з його вуст. З боку Соні Кошкіної нема навіть натяку на недовіру чи хоча б на іронію, не кажучи вже про журналістське отримання інформації бодай із двох джерел. То Порошенко своєю машиною перекриває вулицю, затримуючи на декілька годин наступ "Беркуту" на Майдан, то розправляється з "тітушками", які добивали майданівців, при цьому не отримавши жодного синця. Коли читаєш подібні рядки, сумно стає вже не за свободу слова в Україні, бо вона як вмерла за Кравчука, так і не відродилась за Порошенка, а за українську журналістику, бо в підручниках історії писатимуть про Соню Кошкіну як про одну з її стовпів.

З'ясовується, що Петро Порошенко – звичайнісінький гопник. Принаймні на відмінно засвоїв матюкальну науку. В книзі описаний епізод, коли нинішній президент матюкається на рівних із нардепом від Криму Новінським. Тепер я розумію, чому за матюки Коломойського на адресу журналіста Порошенко виписав йому лише догану. Татаро-монгольський мат – єдиний дієвий спосіб спілкування для таких людей.

Аналогічно – лише з героїчного боку – показані в книзі Арсеній Яценюк, Олександр Турчинов, Арсен Аваков і багато інших нинішніх можновладців. І знову той самий прийом: інтерв'ю з ними, без аналізу і співставлення з іншими очевидними фактами.

"Своєю" залишається Соня Кошкіна і для олігархів режиму Януковича. Рінат Ахметов і Юрій Іванющенко з-під її пера виходять білими і пухнастими борцями за волю України. В інтерв'ю "Левому берегу" вони відбілюють себе за повною програмою, а ми маємо вірити в те, що це правда і належить усе до свободи слова.

Книга Соні Кошкіної виявилася затребуваною. Це явно кон'юнктурне видання, в якому нема нічого спільного з мораллю, – як і тоді, коли списаною з інших джерел виявилася кандидатська дисертація авторки.

Анатолій ВЛАСЮК

10 квітня 2015 року

СИЛА КОХАННЯ

Улас Самчук. Марія.

Коли запитую: "Про що "Марія" Уласа Самчука?" – відповідають: "Про голодомор". Значить, не читали. Або сильнішою виявилася думка літературних критиків. Мабуть, їх

збила з пантелику присвята автора: "Матерям, які загинули голодною смертю на Україні в роках 1932 - 1933".

"Марія" Уласа Самчука і про голодомор також, але цьому присвячено 20 останніх сторінок твору зі 130. Насправді ж це розповідь про силу кохання Марії до Корнія. Лише голодна смерть розлучила їх.

Автор відвів Марії 26 тисяч 258 днів і ночей. Це майже 72 роки. Головна героїня прожила важке життя. Марія народила багато дітей, одних з яких забрало життя, інших революція. І все ж червоною ниткою через усі труднощі й горе пролягло кохання до Корнія.

Воно не вмерло й тоді, коли Марія вийшла заміж за Гната. Корнія на сім довгих років забрали в матроси. Від нього не було жодної звістки, і Марія не витримала. Її сумніви підтвердилися, коли вона знову зійшлася з Корнієм: той справді мало не в кожному порту мав любовні пригоди.

Життя з Гнатом не вдалося від самого початку, хоча той і кохав її. Лише народження первістка Романа ніби повернуло Марію до життя, а Гнатові дало хоч якусь надію на спільне щастя з дружиною. Та хлопчик помер. Друге дитя виявилось мертвонародженим. Донька Надійка теж померла. Здавалося, життя закінчилося.

З матроської служби повернувся Корній. Марія не витримала і пішла жити до нього. Спала з ним, хоча той бив і проклинав її за зраду. Завагітніла, але зробила аборт, послуховавши Корнія.

Але сила кохання Марії взяла гору. Поволі Корній відмовляється від матюків і російської мови, яких нахапався на флоті. Йому знову хочеться господарювати. Доводиться починати з нуля, бо мати й сестра все занехаяли за його відсутності. Налагоджується і його спільне життя з Марією. Він уже не б'є і не проклинає її, а коли та завагітніла - принаймні вже не проти того, аби вона народила дитину. Відтак мала від Корнія Демка, Максима, Надію і Лавріна.

Довелося пережити російсько-японську та Першу світову війни. В німецькому полоні загинув Демко. І вже звідти повіяла тема голоду, бо Марія надсилала синові коржів. Воював, але повернувся живим Корній.

Та найбільше біди принесла революція. Колишні українці швидко русифікувались і збільшовичились. Син Максим теж став таким. Спочатку він захотів оженитись і вигнав батьків із хати. Вони змушені були тулитись в іншій, господарів якої вислали до Сибіру. Потім він відрікся від них і брата Лавріна, опублікувавши заяву в газеті. Лаврін мріяв про незалежну Україну. Його забрали у невідомість.

Збулося криваве пророцтво Гната. Задовго до цих подій, коли, здавалося, ще ніщо не віщувало біди, він розповів Марії свій страшний сон, ніби Корній розкroj череп Максиму. І це тоді, коли малого ще навіть не було на світі Божому! І ось коли голодомор дав знати про себе на повну силу, Марія, безсила, лежала в хаті, аби в муках померти через місяць, а донька Надя, з'ївши власну дитину, повісилась, - Корній виконав страшне пророцтво, а сам пішов у степ помирати разом зі старим і вірним псом Сірком.

"Марія" написана Уласом Самчуком у 1933 році. Це був один із перших художніх творів, в якому останні сторінки були присвячені голодомору. Ми вже маємо документальні підтвердження, хто став винуватцем цього, а також свідчення очевидців. Улас Самчук на той час утік від Радянської влади і жив у Празі. Тим більший художній і політичний подвиг він здійснив, правдиво описавши голодомор в Україні на прикладі Марії та її сім'ї.

Анатолій ВЛАСЮК

10 квітня 2015 року

ГАНДОН ВІД "КОРОНАЦІЇ СЛОВА"

Зінаїда Луценко. Соняшники в трусах.

В анотації сказано: "Взагалі цей роман повинен був називатися "Гандон", і це є для нього найкраща назва. І можна впевнено сказати, що в Україні про таке ще ніхто не писав – дитяча сексуальність, цнотливість та розбещеність, занадто вільні стосунки та визволення від застарілих комплексів. Дуже цікаво! Занадто сміливо! До неможливого реалістично! Секс у Радянському Союзі таки був!.. А головне – це неоціненний досвід чийогось життя!..".

Я не страждаю блюзнірством чи сексуальною цнотливістю. Вразив несмак авторки – як літературний, так і суто людський. Про ЦЕ написані сотні романів, чимало з них стали класикою. Але такого відвертого нехтування совістю в погоні за сенсацією я ще не бачив.

Авторка вважає своє творіння романом-провокацією. Він і справді може викликати обурення не лише у людей віруючих, а й просто у людей зі здоровою психікою, яким не доводилося бачити так багато презервативів і лайна на квадратному сантиметрі книжкової площі. Все-таки інтимна сфера завжди залишалася якщо не зачиненою, то принаймні знаходилася за вуаллю. А Зінаїда Луценко навішала на соняшники труси, та ще й із жовтими плямами у певних місцях. Це не якісь вам там "недількі", а справжні панталони-парашути. Як горобців відлякують подібними трусами, аби не склювали соняшників, так і читачів слід віднаджувати подібними творіннями, а то не розумітимуть, що на світі існує література.

Взагалі-то "Соняшники в трусах" я назвав би не романом-провокацією, а романом-анекдотом. Анекдотом вульгарним, непристойним, який розповідають у п'яних компаніях люди без почуття гумору. Авторка вклинює у розповідь чимало анекдотів на презервативну тему, але інколи передає куті меду, чи то лайна дьогтю, як у випадку з Ігорчиком, який хотів переспати з Ізаурою, сестрою нареченої, але побіг до машини за презервативом, коли його радісно зустріла майбутня теща, бо подумала, що майбутній зять утік від спокуси. Анекдот з бородою, але авторка оформляє його як невігадану історію, прикрашаючи розповідь екзотичними іменами.

За роман "Соняшники в трусах" Зінаїда Луценко стала минулого року дипломантом Міжнародного літературного конкурсу "Коронація слова". Засновники проекту Тетяна та Юрій Логущі щиро переконують у тому, що "Коронація Слова" створює для вас нову хвилю української літератури – яскраву, різножанрову, захопливу, – яка є дзеркалом

сьогодення і скарбом для майбутніх поколінь".

Щоб здобути успіх у цьому конкурсі, досить написати ось такі "геніальні" рядки, як це зробила Зінаїда Луценко:

"- Вопше-то для "ромашки" треба не менше п'яти дівчат і один хлопець...

- А казали, що Ріма була сама! - я дуже любила уточнення.

- Не перебивай! Я, може, знаю! Опит імеем! - підморгнула мені Софка. - Треба п'ять дівчат. Вони скидають із себе геть усе і стають раком посередині, головами докупи - це лепесткі ромашкі! А хлопець, он же шмель, повинен їх по черзі запилити.

- Тобто?..

- Тоєсть - кожній вставити своє жало! Виїбати по одному разу. І так шмель літає по колу, аж поки не конче. У котру конче, та й вибуває із ігри.

- А шмель?..

- А шмель продовжує літати!

- Ще аж чотири рази?!

- А що таке? Яка останеться вкінці - та й виграла!

- А що їй за це?

- Вона тоді повинна висмоктати нектар.

- Це як?

- Ну, шмель буде вкінці на іносі. А "ромашка" бере його хуя в рота і сосе!".

Висока проза...

Які надзавдання ставить перед собою "Коронація слова"? Читаємо на офіційному сайті:

"Міжнародний літературний конкурс романів, кіносценаріїв, п'єс, пісенної лірики та творів для дітей "Коронація слова" був заснований за підтримки бренду найпопулярнішого українського шоколаду "Корона". Головна мета конкурсу - сприяння розвитку новітньої української культури.

Література, кіно і театр обрані не випадково, адже саме ці жанри є стратегічними жанрами культури, що формують і визначають зрілість нації.

Метою конкурсу та його завданням є пошук нових імен, видання найкращих романів, стимулювання й підтримка сучасного літературного процесу, кіно й театру, і як наслідок - наповнення українського ринку повнокровною конкурентоспроможною літературою, а кіно й театру - якісними українськими фільмами й п'єсами".

Тепер уявляєте собі стратегічні жанри, що, за задумом подружжя Логушів, формують і визначають зрілість нації? Коли в книзі Зінаїди Луценко "Соняшники в трусах" мало не кожна героїня, яка говорить про гандон, ще й вихваляється своїми декількома абортами, то мова вже йде не лише про анти-християнство, а й анти-українство. Замість зрілості нації нам намагаються цю націю взагалі знищити. Чого не зробив Путін, робимо ми, рідні.

Я не сумніваюсь у тому, що все, про що пише Зінаїда Луценко, - правда. Та такої правди на кожному кроці хоч греблю гати! Але чи варто труси з жовтими плямами всім тицяти під носа, похваляючись своїми парашутами? Але реалізм перетворюється на

натуралізм, коли цю правду гіпертрофують, показують під мікроскопом та ще й смакують пікантні сцени. Письменник же повинен вести читача за собою, а не порпатися разом з ним у лайні й блювотинні. Красне письменство у даному випадку відпочиває, а класики літератури перевертаються в трунах.

Зінаїда Луценко має шанс ще не раз стати переможницею літературного конкурсу "Коронація слова". Схоже, подібні речі тут лише заохочують. Ось ще один уривок із роману "Соняшники в трусах":

" - Ти кажеш, що пишеш романи? - спитав мене Федя.

- Пишу.

- І вже видалась навіть?

- Видалась, у найкрутішому видавництві: шукай мою книгу у Клубі Сімейного Дозвілля!

- Я читати завжди любив, ти ж знаєш... А про що тепер пишеш?

- Саме тепер - про гандона, - чесно зізналась я. - Ось таку тему вибрала. Хочу написати роман і відіслати на конкурс "Коронація слова 2014". Ти знаєш, як це круто? Коли Христина Лукашук перемогла зі своєю "Курвою" у 2012-му, я просто випала в осад! Я ж не думала, що про таке можна писати. А про гандона, здається, ще ніхто не написав?..

- Точно ніхто! Ти станеш дуже популярна, це ж просто епатаж! - завірив мене Федя. - Круто, Ань!!! Пиши!".

В романі Федя є геєм. Він багато розповів оповідачці про "голубих", авторка навіть присвятила цій темі один із розділів книги, так що сміливо може претендувати на наступні перемоги в конкурсі.

А чому авторці не спробувати написати про повій? Тема, якщо взяти, не дуже й розкручена в сучасній українській літературі, якщо говорити не про реалізм, а про натуралізм. Принаймні готовий уривок для майбутньої книги на цю тему читаємо в "Соняшниках у трусах":

"Нелька, як ви вже знаєте, "працювала" повією.

І от одного разу вона отримала замовлення взяти участь в оргії. Плата була чималенька, і Нелька згодилася.

- Приїхала я до готелю, мене вже зустрічають. А попередили, щоб одягнулася по діловому. От я й накинула на себе довге червоне плаття із хвостом, волосся уклала на голові вінком, на ніс вчепила окуляри в золотій оправі, гандони, звичайно ж, теж взяла найдорожчі - розуміла, куди йшла. Заходжу я у зал, і тут... Сидять за столом вісім мужиків, видно, що солідні люди - усім за сорок, у дорогих костюмах, у краватках. Прикинь? Зібралися на блядки, неначе на якийсь симпозіум! Але мені що? Я відразу ж зорієнтувалася. Коротше, знаєш таку еротичну гру "У сфінкса"?

- Ні, - чесно зізналась я, бо тоді у мене ще Інтернету не було, звідки б я могла прочитати?

- "У сфінкса" - це коли кілька мужчин сідають за круглий стіл і грають у карти або розмовляють. На столі застелене непрозоре сукно, воно має бути довге, аж до підлоги.

Під столом сидить дама, що комусь із мужчин робитиме мінет, а він не повинен при тому себе видати! Якщо мужик витерпить до кінця – навіть конче, а ніхто не вгадає – він виграв. Там на початку робляться великі ставки – кожен гравець кладе на стіл (для початку) по сто чи більше баксів. А виграти гру "у сфінкса" дуже важко, мені професор мій після всього пояснив: коли мужику починають робити мінет, а він сидить за столом, у нього відразу ж обличчя кам'яніє! Але тут домовляються між собою – "армія" проти "армії". І от якщо зуміють сховати "члена своєї команди" – наступна ставка зростає – виграш плюсується. От саме я й мала того разу лізти під стіл. Обслужила я тоді трьох – і виграв мій професор! А потім – запросив мене на побачення, уявляєш?!".

Зінаїда Луценко має письменницьку перспективу – допоки існують подібні літературні конкурси, які до красного письменства мають такий же стосунок, як морська свинка до моря.

Анатолій ВЛАСЮК

11 квітня 2015 року

ТОЙ, ХТО СПОДІВАЄТЬСЯ

Володимир Пацюрко, Василь Станович. Українсько-есперантський словник-мінімум

Від біблійної історії про Вавилонську вежу людство сподівається знайти спільну мову. Часто-густо це зводиться лише до мови, яку би знали всі мешканці планети Земля, а не до порозуміння як такого.

Вчені нараховують понад тисячу спроб створення такої мови.

Відомою є історія Уранополіса – Міста неба. У четвертому столітті до нашої ери його заснував Алексарх на території нинішньої Македонії. Він мріяв створити справедливую державу, де люди жили би дружно й розмовляли однією мовою.

Це йому вдалося. До Уранополіса прибули мешканці із інших країн, які доволі швидко навчилися говорити мовою, створеною Алексархом.

Але фінал цієї історії виявився сумним. Держава-місто незабаром припинила своє існування. Зникла й мова. Залишилося загадкою, на яких принципах вона була побудована.

Проте справжнє випробування часом витримала лише мова есперанто, якою спілкуються мільйони її прихильників у багатьох країнах світу, в тім числі й в Україні.

Яскравим прикладом цього є "Українсько-есперантський словник-мінімум" Володимира Пацюрка та Василя Становича. Останній ще й відновив випуск журналу "Ukraina stelo" ("Зоря України"), започаткованого 1912 року Орестом Кузьмою, відомим есперантистом із Коломиї.

Творцем цієї мови був польський лікар-поліглот Людвик Лазар Заменгоф. Він прибрав собі псевдонім "Доктор Есперанто" – той, хто сподівається – і 1887 року видав у Варшаві підручник есперанто.

Есперанто – це синтез найбільш уживаної лексики індоєвропейських мов: французької, англійської, німецької, деяких слов'янських, а також старогрецької та латинської. Граматика мови надзвичайно проста – у ній лише 16 правил. Винятків нема. Закінчення зведені до єдиної системи.

Автори видання стверджують: "Практика показує, що есперанто приблизно в десять разів легше від будь-якої мови. Для його вивчення потрібно в середньому 3-4 місяці. Незважаючи на свою легкість, есперанто – милозвучна, багата й гнучка мова. Його словниковий склад постійно поповнюється. В есперанто виникли стійкі фразеологічні звороти, метафори, синоніми, прислів'я. Цією мовою можна передати найтонші відтінки людської думки. Крім цього, знання есперанто значно полегшує вивчення іноземних мов".

Великим знавцем і прихильником есперанто був Лев Толстой. Він писав: "Часу на вивчення цієї мови треба так мало, а користь така велика, що не можна не зробити спроби".

Легендарним стало ім'я Василя Єрошенка, українця з Білгородщини. З допомогою есперанто сліпий юнак об'їздив увесь світ, став не лише великим есперантським письменником, а й класиком японської літератури.

Під час сталінських репресій було знищено багато есперантистів, у тім числі й українських, а сама мова зазнала нищівної критики.

У моїй домашній бібліотечці зберігається примірник "Українсько-есперантського словника-мінімуму" з автографами авторів, яких особисто знав, а з Василем Становичем часто спілкувався впродовж останніх десяти років його життя.

Як додаток до цієї рецензії пропоную статтю "Десять маловідомих фактів із життя Василя Становича".

ДЕСЯТЬ МАЛОВІДОМИХ ФАКТІВ ІЗ ЖИТТЯ ВАСИЛЯ СТАНОВИЧА

1. На очах у п'ятирічного Василька Становича вбили його батька та вуйка.

4 грудня 1945 року в селі Довге (Василь Станович народився на хуторі Ровінь, що поблизу цього села) було храмове свято – Введення в храм Пресвятої Богородиці, а наступного дня – день сталінської Конституції. Вуйко Іван, який служив в УПА і був членом ОУН, вирішив відсвяткувати Введення в колі родини. Вранці хату обступили енкаведисти. Побачивши облаву, вуйко Іван розбив вікно й почав утікати до лісу, але куля поранила його. Аби не здатися ворогові, він підірвався гранатою. Енкаведисти підвели батька Василя Становича до пошматованого тіла Івана й запитали, хто це. Той не зізнався. Тоді його тут же розстріляли.

Нелюди викинули дітей на сніг, почали люто бити матір. Відтак підпалили хату, яка згоріла дотла. Матір дуже обпекла ноги. Добрі люди поховали без труни в одну яму батька та його брата Івана.

До сімейної трагедії спричинився такий собі Юрко Кундрик із сусіднього села Урича. Він ходив по селах і скуповував яйця, а потім перепродавав у Бориславі чи Дрогобичі. Однієї ночі він прийшов красти садовину з обійстя Становичів. Злодія впіймали і дали три чи чотири місяці в'язниці. Через декілька років саме він надіслав енкаведистів.

Василя Становича ніколи не полишала думка подивитись у вічі отому Юркові Кундрику, через якого його родину спіткало таке лихо.

– Я приїхав із Кривого Рогу, де тоді працював, в Урич і розшукав його, – розповідав

мені Василь Васильович. – Розмову почав із того, нібито цікавлюся побутом бойків, а сам дивлюся в його очі й гадаю, що міститься в його грудях, де би мали бути людське серце і душа. Я хотів зробити його фото. Але він відмовлявся, відчувши щось недобре, або впізнав у мені риси мого батька. Я силоміць витягнув його з темної комірчини на двір і сфотографував.

Поки я дійшов до сусіднього села, за доносом Юрка Кундрика міліція та КГБ дали розпорядження впіймати "шпигуна". Оскільки міліціонера в селі не розшукали, то впіймати мене взялися голова колгоспу, голова сільради та інструктор райкому партії. Я нічого не підозрював і легко здався владі. З району поступило розпорядження, щоб "шпигуна" доставили в райцентр. Посадили мене у вантажну машину, яка перед тим розвозила гній, і в супроводі п'ятиох охоронців повезли за сорок кілометрів до того райцентру. Три дні тривали допити. Мушу зізнатися, що то була не вельми приємна процедура.

Але в цій трагікомедії була й весела нотка. Сержант, який охороняв мене, якось уночі сказав таке: "Ти – справжній шпiон. Вмієш по-нашому розмовляти, ніби справжній бойко. Маєш добре підроблені документи, радянський фотоапарат "Смена", а допустився такої необачної помилки. Вона тебе й погубить. Коли переходив кордон, то чому не купив радянську фотоплівку?" І справді, в апараті була заряджена плівка ORWO, виробництва Німецької Демократичної Республіки. Вона продавалася в наших магазинах повсюдно. Тому міліціонерові те німецьке слово було найдосконалішим доказом мого шпигунства, завершив свою розповідь Василь Васильович.

2. У листопаді 1989 року Василь Станович мав у Римі аудієнцію в Святішого Отця Вселенської Церкви Папи Івана-Павла Другого.

Це сталося, як розповідав авторові цих рядків сам Василь Станович, можна сказати, випадково. Він отримав запрошення від есперантистів із італійського міста Болонья. Вони запропонували йому написати статтю про нашого славного земляка Юрія Дрогобича, який учився в Болонському університеті на декількох факультетах, а 1581 року був ректором цього навчального закладу та, ймовірно, навчав Міколая Коперніка.

Василь Станович поїхав до Риму, де отримав дозвіл працювати у Ватиканській бібліотеці й архіві. Один письменник із Москви розповів йому, що у Ватикані зберігається портрет Юрія Дрогобича. Але довгі пошуки не увінчались успіхом. Можливо, такий портрет і справді є, але довжина тих сховищ понад сорок кілометрів. Людського життя не вистачило би, щоб дослідити те все.

Один кардинал, розповідав далі Василь Станович, зацікавився його пошуками. Коли він довідався, що дослідник – із Львівщини, то дуже зрадів і розповів, що був другом кардинала Йосипа Сліпого. Завдяки цьому кардиналові він мав першу аудієнцію у Папи, а згодом – ще одну. Розмовляли українською. Взагалі Іван-Павло II, за твердженням Василя Становича, досконало знав 16 мов і есперанто.

Через декілька років усі відео— та фотоматеріали з цієї зустрічі викрали з офісу Василя Становича. Він дуже бідкався, що зникли безцінні реліквії.

3. Найбільш важливою справою свого життя Василь Станович вважав есперанто.

Творцем есперанто був польський лікар-поліглот Людвик Лазар Заменгоф. 1887 року у Варшаві вийшов друком підручник із цієї мови. Її автор прибрав псевдонім "Доктор Есперанто", що в перекладі означає "той, хто сподівається". Псевдонім Заменгофа став назвою мови.

Під час однієї із розмов з автором цих рядків Василь Станович нагадав слова великого французького просвітителя Вольтера, який стверджував, що різномовність є одним із нещасть людства. І справді, на Землі існує кілька тисяч мов. Такі мови, як англійська, французька, німецька, іспанська, китайська, нині визнані світовими. Їх вивчення є непростю справою для більшості людей. Мову есперанто можна вивчити набагато швидше, ніж будь-яку іноземну. І саме знання есперанто значно полегшує вивчення іноземних мов.

Василь Станович був есперантистом з 1961 року. Він признавався мені, що найкращі хвилини в його житті були завдяки есперанто. Він мав друзів на всіх континентах, об'їздив майже всю Європу.

Одного разу Василь Васильович розповів мені кумедну історію, пов'язану з есперанто.

- 1961 року я почав викладати есперанто на курсах у Кривому Розі на гірничо-збагачувальному комбінаті "Південний". Скажу, що тоді саме слово "есперанто" цензурою було вилучено. Я звернувся до парторга й профорга цього комбінату, показав їм книжки, журнали, видані мовою есперанто. То були все чисто прокомуністичні видання - китайське "Хай живе ленінізм!", в'єтнамське "В'єтнам іде вперед" тощо. Їм сподобалося, що есперанто пропагує ленінізм.

Серед тих матеріалів була машинописна копія привітання тодішнього лідера Угорщини Яноша Кадара першому номеру журналу "Угорське життя", що теж видавався мовою есперанто. В цьому його привітанні були слова, що есперанто - це добра річ, яка допомагає зміцнити дружбу, порозуміння між народами і т.д. Так сталося, що переклад цього привітання на російській мові я десь загубив.

Через декілька днів розшукує мене той профорг і каже, що надійшла телеграма від Яноша Кадара, в якій той вітає відкриття курсів есперанто. Звичайно, Янош Кадар не міг привітати якісь там курси, але компартійне начальство нічого в мові есперанто не розуміло, думаючи, що це привітання не журналу, а курсам. Я ж удав, що сприймаю все за чисту монету. Так Янош Кадар допоміг розвитку есперанто.

Василь Станович був засновником журналу "Українська зоря", який виходив накладом у п'ять тисяч примірників і розсилався у 120 країн світу. Це був журнал есперанто. Він виходив із початком Першої світової війни, а заснував його Орест Кузьма з Коломиї. Потім цей журнал припинив своє існування. В 90-х роках минулого століття вийшло ще декілька номерів, виданих активістами есперанто-Руху з Тернополя, Києва, Луцька. В зв'язку з економічною кризою журнал знову припинив своє існування. Василь Станович фактично відродив його втретє.

Розповідаючи свого часу авторові цих рядків про "Українську зорю", Василь

Станович казав:

– Я ставлю за мету показати світові, що таке Україна. Із багатьох моїх поїздок я зрозумів, що люди нічого не знають про Україну. Навіть не знають, де вона знаходиться, яке має населення. У світі знають такі дрібненькі країни як Ліхтенштейн, Сан-Маріно, населення яких налічує лише декілька тисяч чоловік. А про 50-мільйонну Україну не знають. Ми вміщуємо карту Європи, де зображена Україна, пишемо про нашу культуру, розповідаємо про українських геніїв – Тараса Шевченка, Івана Франка, Юрія Дрогобича.

Разом із Володимиром Паціурком Василь Станович став автором першого за часів незалежності українсько-есперантського словника-мінімуму.

4. Василь Станович був чи не найпершим в Україні, хто заснував приватну газету "Добре серце".

– Мабуть, то є вродженим, що я люблю волю, – казав Василь Васильович. – Одна справа, коли людина працює за вказівкою, і зовсім інша, коли творить свою газету і знає, для кого творить. Коли я щось пишу, редагую, друкую, то завжди відчуваю, знаю, кому я адресую ту чи іншу статтю.

У своїй газеті "Добре серце" він звернувся до тематики релігії та милосердя. Не випадково гаслом "Доброго серця" були слова: "Возлюби ближнього, як самого себе".

– Доля в мене була така, – казав Василь Васильович. – Я переніс страшне дитинство, бачив біду, завжди стояв на боці знедолених людей, писав про їхні проблеми. Власне, з цієї теми милосердя я розпочав. Але потім побачив, що без релігії, християнства зрозуміти проблему милосердя дуже важко. Тому, власне, газета "Добре серце" й була релігійно-доброчинною.

Газета "Добре серце" мала успіх. Вона поширювалась по Україні й за кордоном. Найбільший наклад газети сягав 60 тисяч примірників. Потім Василь Васильович перетворив її на дитячий релігійно-доброчинний журнал.

5. Основою життя Василя Становича стала фотосправа.

Багато людей знають у Дрогобичі його видавництво "Добре серце" на вулиці Пилипа Орлика, де чи не за найнижчими цінами можна зробити фотографії.

Сам Василь Васильович давно кохався у фотографії, але лише напередодні свого шістдесятиліття зважився на персональну фотовиставку.

"Карпатська легенда" (так вона називалась) експонувалась у картинній галереї музею "Дрогобиччина" і вразила багатьох своєю вишуканістю, неперевершеною майстерністю, чимось невловимим і незбагненим.

6. Свого часу Василь Станович працював журналістом.

Найбільш тепло він згадував свою роботу в газеті "Ленінська молодь", а потім і в "Молодій Галичині".

– Мені подобалися творчі взаємини між працівниками, власне, те молоде завзяття, — згадував Василь Васильович. – Подібної творчої атмосфери не було в газетах "Вільна Україна" та "Львовская правда". "Молода Галичина" стала нашою сімейною газетою, ми передплачували її мало не тридцять років. Працюючи в ній, я відчував себе молодим.

7. Одного разу Василь Станович задумав видавати газету "Хто рано встає...".

- Цю газету я замислив як необхідний інструмент - довідничок, poradник, - розповідав авторові цих рядків Василь Васильович. - Важлива роль буде відводитися інформації бізнесменів-початківців. Головне завдання я ставлю таке: переконати наших людей, що вже досить бути наймитами, треба ставати господарями. Наймит завжди дбає про те, щоб господар його не сварив, щоби був ласкавий до нього, а він би ні за що не переживав і не відповідав. Бо він є завжди наймитом. І ми були наймитами багато років. Тепер ми повинні поставити собі за мету стати господарями. Тому ми будемо намагатися подавати матеріали, які б те розтлумачили, показали, як стати справжніми господарями, як завести господарку, як вести бізнес. Крім того, в газеті будуть релігійна та дитяча сторінки, багато порад господарям та господиням. Будемо також друкувати уроки есперанто. Я хочу зробити газету такою, щоб вона подобалася людям, щоб вони самі визначали, якої інформації потребують. І буде мінімум політики, ми не будемо втручатись у жодні політичні справи.

На жаль, жоден номер газети "Хто рано встає..." так і не вийшов, бо Василя Становича захопили інші справи. Але цією ідеєю скористались. Зараз в Україні виходить чимало подібних видань, в основі яких бачення проблеми так, як її відчував Василь Васильович.

Цікавою була й історія, як виникла назва газети "Хто рано встає...".

- Я оголосив жартівливий конкурс серед знайомих і друзів на кращу назву газети, - розповідав мені Василь Станович. - Переможець мав отримати десять американських доларів і пляшку голландського спирту "Ройяль". Оскільки жодна пропозиція мені не сподобалася, то я придумав власну назву газети і мусів у себе заробити десять доларів і пляшку "Ройялю". Хто рано встає, тому й Бог дає!

8. Найбільше Василь Станович любив працювати. Умів він також і відпочивати.

- Я люблю роботу, - казав він, - і починаю працювати, як правило, з шостої ранку. Тоді гарно думається і до вечора переробиш дуже багато справ.

Василь Станович любив порибалити. Головне, щоб ніхто не заважав. Тоді він заглиблювався у свої думи. Любив природу - особливо ходити по лісу.

У якій би важкій ситуації не перебував Василь Васильович, завжди жартував, розповідав анекдоти, кумедні життєві історії, підбадьорював інших, навіть якщо самому було погано.

9. Улюбленою стравою Василя Становича були вареники.

- Але найбільше я люблю спрактикувати незрозумілий харч, - казав він. - Часто й гостям своїм пропонував якісь там, скажімо, азу по-татарськи, чеську юшку чи іспанську зупку. Сам придумую, використовую різні рецепти, намішаю всілякої всячини - виходить непогано.

10. Я запропонував Василеві Становичу написати книгу про власне життя.

Він примружився, посміхнувся, закурив і сказав, що в нього попереду ціле життя, а зараз немає часу писати мемуари.

Десять місяців через три-чотири ми зустрілися.

- Старий, а твоя ідея класна, - сказав Станович.

- Яка ідея? - не зрозумів я.

- Та щоб я написав про своє життя. Цікава й повчальна історія вийшла би. З елементами детективу, любовними пригодами, цікавими життєвими історіями. Але то треба письменника, щоби написав роман.

Не знаю, чи брався Василь Васильович писати книгу спогадів, чи, швидше за все, знову був захоплений поточними справами у фото-діяльності, есперанто чи у видавництві "Добре серце", яке стало його домівкою. Більше ми у розмовах до цієї теми не поверталися.

У Василя Становича можна було навчитися багатьом речам - і життєвим, і суто професійним. Хто ж знав, що неблаганна смерть так рано вирве його з лав життєлюбів...

12 квітня 2015 року

МОРАЛЬНИЙ АВТОРИТЕТ ГЮНТЕРА ГРАССА

13 квітня помер німецький письменник Гюнтер Грасс.

1959 року він написав роман "Бляшаний барабан", за який йому через сорок років присудили Нобелівську премію з літератури.

2006-го року Гюнтер Грасс повідомив, що під час Другої світової війни служив в есесівських військах, хоча й не зробив жодного пострілу. Люди його покоління приховували подібні факти зі своїх біографій. Фактично письменник не побоявся кинути виклик міщанському суспільству.

Безсумнівно, Гюнтер Грасс був моральним авторитетом. Війна назавжди увійшла в його життя. Ще 1937 року він став членом молодіжної нацистської організації, відтак пішов добровольцем на фронт, потрапив спочатку до американського, а потім до англійського полону. Нацистська ідеологія добряче пошматувала його свідомість. Проте відвідини концентраційного табору Дахау, розповіді очевидців перевернули життя майбутнього письменника.

Гюнтер Грасс відомий не лише своїми романами, а й збірками віршів і статей. Блискучий публіцист, він сповідував моральні принципи в житті та літературі.

У сучасному світі письменникові важко залишатися моральним авторитетом. Письменники — звичайні люди, їм нелегко втриматися від життєвих спокус і кон'юнктури, насамперед політичної. Гюнтерові Грассу це вдалося, хоча його й неоднозначно сприймають у Німеччині.

Відійшов у вічність великий талант. Залишається перечитувати його твори, всмоктувати в себе мудрість письменника.

13 квітня 2015 року

ЧИТАЙМО СПРАВЖНЬОГО ГОГОЛЯ

Ми якось бездумно віддали росіянам Миколу Гоголя - лише на тій підставі, що жив він у Росії й писав російською. З таким же успіхом і Шевченко міг би вважатися російським, бо написав "Щоденник" російською.

Звісно, Гоголь всмоктав у себе російське, але українське в нього залишалося

завжди. Головне, що він завжди відрізняв російське від українського, хоча обставини змушували його підлаштовуватися під імперсько-шовіністичне.

Яскравий приклад – повість "Тарас Бульба". Пам'ятаємо фільм з Богданом Ступкою в головній ролі. Але ж це якраз російський, шовіністичний варіант цього твору.

Поза тим 1835 року в збірці "Миргород" з'являється повість Гоголя "Тарас Бульба". Цей варіант дуже не сподобався великоросам. Занадто неросійською видалася їм розповідь про українських козаків. "Любі друзі" стали тиснути на Гоголя, аби він змінив повість. Як кажуть, письменник наступив на горло власній пісні. 1842 році в другому томі його "Сочинений" з'являється другий варіант повісті, в якому Тарас Бульба, згоряючи у вогні (в першому варіанті цього епізоду взагалі не було) "пророкує": "Уже и теперь чувт дальние и близкие народы: подымается из Русской земли свой царь, и не будет в мире силы, которая бы не покорилась ему!..". З якого це дива український козак лягає під ноги російському цареві в XVI столітті? Звісно, на догоду критикам на кшталт Віссаріона Белінського Гоголь пішов проти історичної правди.

Саме цей другий варіант критика занесла до канонічної класики російської літератури. Мабуть, українцям слід усе-таки опиратися на перший варіант "Тараса Бульби", який є ближчим до історичної правди і не несе ідеологічних нашарувань.

"Тарас Бульба" зі збірки "Миргород" вийшов в українському перекладі відомого письменника Василя Шкляра, і саме на цей текст мали би орієнтуватися вчителі, які в курсі світової (а не української!) літератури доносять до учнів цей шедевр.

Настав час повертати Гоголя до України, очистити його від великоруської шовіністичної ідеології.

Василь Шкляр писав: "Гоголь не спалив свого першого "Тараса Бульбу", як це він зробив із другим томом "Мертвих душ". Він навіть самого Бульбу не спалив у лядським вогні. Але то вже інша розмова. Ліпше читаймо справжнього Гоголя".

18 квітня 2015 року

"НЕПРОЧИТАНИЙ ШЕВЧЕНКО" ВАСИЛЯ ІВАНИШИНА

Василь Іванишин. Непрочитаний Шевченко

Провідник Всеукраїнської організації "Тризуб" імені Степана Бандери Василь Іванишин (1944 – 2007) працював доцентом кафедри української літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, викладачем теорії літератури та сучасної української літератури.

1

Комуністи і взагалі всі антинаціоналісти, які знають Василя Іванишина за його книгами "Українська Церква і процес національного відродження", "Нація. Державність. Націоналізм", "Мова і нація" (у співавторстві з Я.Радевичем-Винницьким), "Українська ідея і перспективи націоналістичного руху", а також як Провідника Всеукраїнської організації "Тризуб" імені Степана Бандери, даремно втішилися тим фактом, що їхній давній політичний опонент і навіть ворог зайнявся "чистим" літературознавством. Звичайно, це не так. Будучи в політиці з добрий десяток років, Василь Іванишин, навіть якби й хотів цього, "чистим" літературознавством не займався

ніколи, бо політичний відбиток був на всьому, що виходило з-під його пера. А коли мова йде про Тараса Шевченка, то тут можна не сумніватися, що політичний аспект переважатиме над власне літературознавчим чи принаймні домінуватиме. Тому й "проривається" у "чисто" літературознавчому тексті, наприклад, щось на кшталт такого:

"А щоб перевидавати масовим, загальнодоступним тиражем справді наукові шевченкознавчі праці, нема грошей. А фінансувати нові дослідження нікому. Олігархам різного калібру і проби наш Шевченко - "без надобності". А бізнесу в нас - тільки дві різновидності: або грошовитий, або український. А керівним злодіям - не до цього. А керівні не-злодії - або не українці, або зманкуртизовані, або не мають грошей. А наша клептократична держава вже десять років будується без будь-якої - хоч би про людське око! - національно зорієнтованої ідеології державотворення. А через це майбутнє та фінанси України плануються, здається, де завгодно і ким завгодно - навіть паханам на "сходняках", але - не українською національною владою в українській національній державі. А тому на національні справи українців, на "якесь" українське літературознавство чи мистецтвознавство у "нічийно"-безнаціональній владі ніколи нема ні часу, ні коштів. І не буде - доки не послухаємо Шевченка і не створимо власної, української національної держави".

Доводиться лише шкодувати, що, зайнятий політичними баталіями, Василь Іванишин своїм "Непрочитаним Шевченком" дав своєрідну відповідь тим же комуністам лише через три роки (твір побачив світ 2001 року).

Напередодні парламентських виборів 1998 року комуністи розповсюджували агітки, в яких цитували Кобзаря мовою оригіналу (російською; як відомо, деякі свої твори Шевченко написав - змушений був писати - мовою північного сусіда-ворога): "Выходит, что идея о коммунизме не одна только пустая идея, не глас вопиющего в пустыне, а что она удобоприменима к настоящей прозаической жизни. Честь и слава поборникам новой цивилизации" ("Прогулка с удовольствием и не без морали", 1858).

У точності шевченкової цитати можете не сумніватись, а ось що саме за цими словами хочуть побачити сучасні комуністи, зрозуміло. Вони вважають, що як раніше Кобзар "агітував" за "союз нерушимий" ("І мене в сім'ї великій, / В сім'ї вольній, новій, / Не забудьте пом'янути / Незлим, тихим словом"), так і нині повинен працювати на комуністичну ідею, "вихваляючи" "поборників нової цивілізації".

Звичайно, жодним комуністом Тарас Шевченко не був, як Іван Франко - соціалістом чи соціал-демократом, як це намагаються стверджувати Олександр Мороз і Леонід Кравчук, - принаймні в сучасних ідеологічних вимірах. Вони були провідниками національної ідеї - націоналістами, як би ми їх назвали сьогодні

Василеві Іванишину вдалося змусити "чисте" літературознавство "працювати" на політику, на національну ідею. Ті, хто взагалі не цікавився літературознавством або мав про нього доволі туманне уявлення, схоже, зрозуміють, що принаймні є така цікава наука. І хоча "Непрочитаний Шевченко", не дивлячись на спробу автора доступно

пояснити пересічному читачеві складні літературознавчі терміни, все ж вимагає певної наукової підготовки хоча б на рівні інституту чи університету, не це основне. Продираючись крізь хащі літературознавчих термінів, читач, як не дивно, не грузне в них, а схоплює врешті-решт те раціональне зерно, що є в цьому творі й заради чого він, власне, був написаний.

Маститі літературознавці, пік досягнень яких припав на комуністичний режим, очевидно, не сприймуть того, щоб "чисте" літературознавство "працювало" на політику – і матимуть рацію, тому що, в принципі, такого не повинно бути. Взагалі й література, за великим рахунком, має бути "чистою" і не повинна "працювати" на якусь ідеологію чи конкретну партію. З іншого боку, творчий доробок маститих літературознавців свого часу плідно "працював" на радянську владу, на зміцнення комуністичної ідеології. Тоді це вважалося нормою, чимось таким, що само собою розумілося. Навпаки, могли не так витлумачити, якби було по-іншому. Вчені (і не тільки гуманітарії), скажімо, ламали собі голову, куди вставити в свої наукові праці той чи інший абзац з чергового з'їзду компартії чи з виступу правлячого генсека. Тож не виключено, що сьогодні Василеві Іванишину можуть зробити закид щодо несумісності політики та власне літературознавства і, повторюю, будуть мати рацію. Але у випадкові з Шевченком (і з Іванишиним) така несумісність є, як на мене, виправданою і навіть бажаною, бо "як не я, то хто? як не тепер, то коли? як потрібно, то можливо!". Гасла Всеукраїнської організації "Тризуб" імені Степана Бандери, Провідником якої був Василь Іванишин, спрацювали й тут. У мене навіть виникла думка, що автор "Непрочитаного Шевченка" хотів би залишитись у тіні як політичний діяч та й просто як націоналіст, бо мова йде, власне, про літературознавчу працю. Але хто має очі, той бачить, і як би Василь Іванишин не "маскувався", все одно зрозуміло, з чиїх позицій він пише. Але справа в іншому. Він пише з позицій націоналізму, які в даному контексті виступають об'єктивним фактором, – і це головне, хоча, звичайно, автор не зміг би так написати, якби не задіяв і суб'єктивний ресурс, біль свого серця.

Як не парадоксально це звучить, але Василь Іванишин сказав за Шевченка (точніше, за його картину "Катерина") більше, ніж той сам за себе міг сказати. "Звичайно ж, ми не знаємо, що саме хотів сказати нам Тарас Шевченко з того чи іншого приводу, – пише доктор філологічних наук, нинішній міністр освіти і науки України Сергій Квіт у передмові до "Непрочитаного Шевченка". – Проте спілкуючись з його творами, кожний з яких живе власним життям і у свою чергу створює свою ідейно-естетичну ауру, володіючи сталим методологічним інструментарієм, критик, а подеколи й вдумливий читач, може продовжити розмову, розпочату людиною, якої давно вже немає серед нас. Для цього необхідною є ще одна обов'язкова передумова: гідна твору особистість читача. Комуś твір відкриється, а хтось, через власну нікчемність, витлумачить лишень себе – "великого", як зрадливий мистець на схилі років у гоголівському "Портреті". Це буде потвора, відбита у кривому дзеркалі зарозумілості – якщо нема особистості, немає й справжньої критики". Василь Іванишин, на відміну від багатьох інших авторів, які писали про Шевченка взагалі і про його

"Катерину" (поему та картину) зокрема, висловив те, що Тарас Шевченко інтуїтивно відчував і натяками, в силу обставин, міг дещо прояснити, зокрема в своїх листах.

Той же Сергій Квіт наводить слова видатного скульптора Леоніда Молодожанина: "Шевченка неможливо зрозуміти поза поемою "Гайдамаки". Це метафора і ключ до всієї його творчості". Шевченка, а тим більше еволюцію його поглядів, неможливо, мабуть, зрозуміти і без поеми та картини "Катерина", і Василь Іванишин яскраво доводить це.

3

Власне, у праці "Непрочитаний Шевченко" мова йде про картину Кобзаря "Катерина", відому кожному з нас ще зі шкільних років. Інша справа, що ми можемо сказати про неї. Василь Іванишин прочитав її так, як ніхто до нього не спромігся цього зробити.

У листі до Григорія Тарновського 25 січня 1843 року Тарас Шевченко писав: "Ще ось що: намалював я се літо дві картини і сховав, – думав, що Ви приїдете; бо картини, бачте, наші, то я їх кацапам і не показував, але Скобелев таки пронишпорив і одну вимантажив, а друга ще в мене, а щоб і ця не помандрувала за яким-небудь москалем (бо це, бачте, моя "Катерина"), то я думаю послать її до Вас. А що вона буде коштувати, то це вже Ваше діло, – хоч кусок сала, то й це добре на чужині. Я намалював Катерину в той час, як вона попрощалася з своїм москалем і вертається в село; у царині під куренем дідусь сидить, ложечки собі струже і сумно дивиться на Катерину, а вона, сердешна, тільки не плаче та підіймає передню червону запащину, бо вже, знаєте, трошки тее... а москаль дере собі за своїми, тільки курява ляга; собачка ще поганенька доганя його та нібито гавкає. По однім боці могила, на могилі вітряк, а там уже степ тільки мріє. Отака моя картина".

На думку Василя Іванишина, "цей камуфлюючий опис вчені мужі сприйняли всерйоз і розцінили як авторський синтез".

Але:

"По-перше, треба бути обережним із Шевченковою самооцінкою та оцінкою власних творів: вона майже завжди занижена, часто просто самознищувальна ("скомпонував", "намалював", "уклав", "надрюкував", "на біса я пишу", "марно трачу папір і чорнило", "я ніколи не був справжнім малярем" тощо).

По-друге, слід враховувати, кому пише Шевченко. Так, поміщик Г.Тарновський цікавився живописом, мав власну картинну галерею. Але водночас це той самий Тарновський, якого в повісті "Музикант" Шевченко на засланні так нещадно змалював в образі поміщика Арновського. Це, а також згадка в листі про "кусочок сала" не залишають сумніву, що Шевченко усвідомлював, до якого "цінителя" звертається і що саме про картину йому варто написати.

По-третє, якби Шевченко у цьому листі розкрив істинний задум і зміст своєї картини, то не виключено, що в казематі він опинився б на п'ять літ скоріше. Тому його опис більше скриває, ніж розкриває. Звідси й "дідусь"...

Але є й четверте – головне: авторські висловлювання про власний твір не можуть

замінити потреби в його науковому дослідженні".

Василь Іванишин наводить два приклади, як була "прочитана живописна "Катерина", що саме побачили в ній шевченкознавці самі і що розповіли про неї своїм читачам "в Україні і не в Україні".

Перший приклад - із двотомника "Шевченківський словник", який був підготовлений Інститутом літератури ім. Т.Г.Шевченка Академії наук Української РСР та Головною редакцією Української радянської енциклопедії і виданий у Києві в 1978 році тиражем у 50 000 екземплярів. Автор статті К.Дорошенко ось що "побачив" у картині Тараса Шевченка "Катерина":

"Використавши сюжет поеми, Шевченко намалював видатний твір побутового жанру, вперше в українському образотворчому мистецтві наповнивши його соціально-викривальним змістом. Спираючись на досягнення в живопису брюлловської школи, зокрема перебуваючи ще під впливом романтичних захоплень свого вчителя, він і темою соціальної несправедливості, і утвердженням моральної краси й чистоти простої української дівчини-селянки, й елементами правдивої, предметно переконливої зображальної мови (особливо у трактуванні колоритної фігури діда-ложкаря біля куреня) закладав основи критичного реалізму в українському мистецтві. Картина сповнена глибокого ліризму, палких почуттів і любові до простої людини, співчуття до її страждань. З великою майстерністю в ній відтворено характерний український пейзаж, холоднувате тло якого в контрасті зі світлими і яскравими акцентами в одязі дівчини (білосніжна сорочка, барвиста плахта й червоні фартух і стрічки) посилюють емоційний лад твору. Картина стала одним з найпопулярніших творів українського живопису".

Мабуть, на той час більшого сказати не можна було, та й не могли побачити того "більшого" тодішні шевченкознавці. Але це "більше" просто зобов'язані були побачити автори фундаментальної праці "Тарас Шевченко. Твори. У 14-ти томах. Повне видання творів Тараса Шевченка. - Чикаго, 1961-1963", адже над ними не тяжів советський менталітет, не загрожувало безпощадне перо цензора. Не побачили... Тут уміщена велика праця Дм.Антоновича "Шевченко-маляр". На думку автора, "найбільшим і, так би мовити, найцентральношим образом, на підставі якого мусимо формулювати погляд на Шевченка, як на жанриста, автора олійних жанрових образів, зостається великий образ "Катерини". Дм.Антонович зауважує, що цей образ "не є ілюстрацією тексту, а швидше доповненням до нього", бо "сцени розлуки в поемі зовсім немає". "Отже, - продовжує далі автор, - доводиться констатувати, що після написання й після видрукування своєї поеми "Катерина" Шевченко все не міг з цим образом розлучитися, далі носив його у душі. Це - явище, що його в мистецькій творчості поетів зустрічаємо нерідко: поет так зживається з образом, що його створив, що, опрацювавши й опублікувавши свій твір, все до нього вертається, накреслює додатки, які, власне кажучи, до викінчення твору непотрібні, а артистично-літературна вартість їх здебільшого невелика або ніяка, і значення їх обмежується хіба до ролі матеріялу для зрозуміння творчості самого поета". Звичайно, важко погодитися з такою думкою

"маститого професора", і Василь Іванишин уцент розбиває його "аргументи".

Дм. Антонович пише: "Але, хоч ми повинні трактувати поему й картину Шевченка, як два самостійні твори, мусимо проте признати, що аналогія між ними повна, засоби творчості, вияв індивідуальності й відношення автора до твору – ті самі. Як у поемі Катерина – центральна постать, її доля, її горе творять цілий зміст поеми, а все інше – тільки епізодичні, потрібні для опрацювання сюжету додатки, так і на картині центральна постать Катерини домінує над цілим полотном образу, а всі інші персонажі – лише другорядне оточення. Коли головний чар поеми полягає, помимо всіх літературних і мистецьких прикмет поеми, мабуть, у гарячій любові, у світлості почуття автора до головної постаті своєї поеми, і це почуття зогріває і опромінює цілу поему, то те саме почуття свіжо й безпосередньо овіває центральну постать також і на картині". Далі автор описує, "з якою ж справді любов'ю вирисована на полотні постать Катерини".

На думку Дм. Антоновича, "додатковими посталями й аксесуарами композицію безперечно переобтяжено. Надто близько до центральної постаті збоку сидить на землі царинний дід, що стругає дерев'яні ложки; з погляду композиційного не зрівноважує цієї постаті непропорційно малий собачка, хоч його силуета мальовничо робить дуже гарну пляму; в глибині скаче москаль у позі підкреслено-романтичного "злочинця". Стиснутий пейзаж збільшує вражіння переобтяженості композиції: з одного боку – могила з вітряком на ній, з другого – солом'яний курінь царинного діда, мальований стовп, і тяжкою темною кулісою звисають дерева. Але ця переобтяженість не випадкова, не обдумана, а навпаки, вона потрібна, щоб, стиснувши з усіх боків центральну постать Катерини, зробити її при всій її елегантності, монументальною, – такою, щоб вона справді домінувала над цілою композицією".

Насамкінець автор поблажливо і навіть зверхньо докоряє Шевченкові: "Задумано світляні ефекти надзвичайно вдало, але тільки задумано: на перешкоді виконанню знову стали Шевченкові олійні фарби з їх олеографічним пригаслим кольоритом, і вражіння справжнього сонця на картині не відчувається".

Не дивлячись на відмінність у підходах "Шевченківського словника" і чиказького видання, все ж є щось спільне у трактуванні картини "Катерина", і Василь Іванишин пише про це:

"1. Обидві праці (особливо друга) – це результат опису вигляду полотна, але не аналізу картини: наче перед ними не сповнений драматизму художній твір, а якийсь декоративний орнамент.

2. В обох випадках висновки щодо художньої суті і вартості твору чисто суб'єктивні, не аргументовані, не впливають із самої фактури твору.

3. Обидва автори повністю ігнорують системність твору і функціональність (особливо змістову, когерентну) його елементів.

4. Обидва вони описують явно не те, що бачать: зокрема, селянина на картині одностайно називають "дідом" ("дід-ложкар", "царинний дід").

А як прочитав Шевченкову "Катерину" сам Василь Іванишин?

Мабуть, почнемо з того самого "дідуса", якого, вважає автор, Шевченко виділяє "в ролі головного персонажа нової, живописної "Катерини". "Важко повірити, - пише Василь Іванишин, - що два вчених мужі (К.Дорошенко та Дм.Антонович - А.В.) не можуть відрізнити чоловіка середніх літ від старого діда. Ну хай уже Д.Антонович: той взагалі зміст поеми забув, мотиву і сцен розлуки в ній не помітив, сплутав різець у правій руці селянина з ложкою, і вийшло, що чоловік на картині чи то так приготувався до інтенсивного харчування, чи збирається щось зіграти ложками. Але щоб зір однаково підвів обидвох?.. А справа в тому, що вони й не приглядалися до цього образу - як і до всього іншого. Люди книжні, вони більше повірили чужим текстам, ніж власним очам. А в цих текстах уже півтораєста літ кочує цей самий "дід". І "винен" у цьому ... сам Шевченко (мова йде про вже цитований лист до Григорія Тарновського — А.В.): це з його легкої руки тотальна сліпота вразила українське шевченкознавство - "в Україні і не в Україні".

Згадаймо, що й самого Шевченка досі вважають "дідусем", і малюють його таким, із бородою, пам'ятники йому подекуди такі ставлять, хоча помер Тарас Григорович сорокасемирічним. За нашими мірками - чоловік у розквіті сил, що тільки-но утверджується в житті, здобуваючи бізнесові та політичні олімпи. Хоча, звісно, в кожного віку своя мірка...

Автор "Непрочитаного Шевченка" закликає читачів приглянутись уважніше до образу селянина:

"Це чоловік середнього віку, років йому коло сорока. Він худорлявий, але в нього широкі плечі і міцні натружені руки, не звиклі дармувати. Ось і зараз, у возовицю, коли видалась вільна хвилина, він не сидить без діла, а струже нову ложку.

Солом'яний бриль з опущеними крисами, похилена голова, зсутулена спина, натовлені руки - навхрест на колінах, а в руках - недостругана ложка та куций різець... Хоч би ніж якийсь порядний, а то... Це сидить задавлений нестатками і виснажливою панщиною невільник, покірний кріпак, усі помисли якого - про хліб насущний: як сім'ю прогодувати. І - ні натяку на особистість: спрацьований, затурканий, зневірений... Навіть одежина - без жодної характерної деталі: аби голим тілом не світити. Тільки й слави чоловічої, що козацькі вуса. І волосся ще не сиве, ні брови, ні вуса, і сила ще відчувається, а так глянеш мимоходом - дід старий та й годі..."

Шевченків "дідусь" осудливо дивиться вагітній Катерині вслід.

"Як і громада в цілому, - пише Василь Іванишин, - він ще вважає, що зло можна зупинити суворою карою "відступниць". Однак є в цьому образі щось, що обнадіює, змушує вірити, що Україну поневолили хоч на цілі віки, але таки - не навіки!

Погляньмо ще раз на позу цього персонажа - як він сидить. Це - підсвідоме, успадковане, генетичне. Адже так сідали в степу на пожухлу траву славні предки нинішніх кріпаків: і безстрашні вої князя Святослава, і невмируща краса і гордість цих безкраїх степів козаки, і незабутні лицарі святої помсти гайдамаки... Поза воїна-степовика. Поза народного героя козака Мамая... Тіло ще пам'ятає те, що неволя вже

фактично вибила зі свідомості".

Василь Іванишин веде читача вслід за Шевченком, а інколи - й випереджаючи Кобзаря. Шевченко, стверджує літературознавець, нагадує, що свята українська земля все пам'ятає:

"І як залле окупант українському селянину ще більше сала за шкуру, трапиться подібне з його похресницею, родичкою, дочкою - пробудиться він із рабської летаргії, побачить істинну причину наших бід, переведе погляд на справжніх носіїв зла, задумається над тим, "що ми? чий сини? яких батьків? ким? за що закуті?.." І вже не сидітиме, склавши руки, у терпінні й покорі, а відкине геть недостругану ложку, а з нею й усі щоденні клопоти-п'явки, схопить сокиру з переднього, найближчого до глядача плану (вона й лежить так зручно: буквально під рукою, топористим на березовому оцупку - лиш бери!) і зведеться на повен зріст. А з ним — "Встане правда! встане воля!" І перетвориться кожен затурканий Ярема в безстрашного і страшного для ворогів уже національно свідомого Галайду. І до цурки знищить прозрілий люд, об'єднаний великою ідеєю-мрією, усі сліди імперського панування в Україні - знаки свого рабства і ганьби народу: так починається Свобода! "І потече сторіками кров у синє море дітей ваших..." Тільки тоді "забудеться срамотна давня година, і оживе добра слава, слава України..." Так буде - потрібні лише привід і провід. Мусить бути, бо інакше "сонце стане і оскверненню землю спалить" - терпіння Боже і людське не безмежне... І так було... І ще буде..."

Василь Іванишин не видає своє бажане за Шевченкове дійсне, бо в поезії Кобзаря все це справді буде потім, після написання картини "Катерина".

"Але сама ідея національно-визвольної революції як неодмінної передумови звільнення, державності і вільного розвитку нації та концепція реалізації цієї ідеї силами організованого селянства, - підкреслює автор літературознавчої розвідки, - вперше виражені Шевченком через образ-концепт селянина та мікрообраз сокири ще в 1842 році у картині "Катерина". Так почався перший і необхідний - духовно-світоглядний - етап української національно-визвольної революції, не довершеної й досі".

5

По-новому Василь Іванишин прочитує й образ москаля, зображеного на картині.

"Вояка" попрощався, точніше, назавжди розлучився з Катериною. "Ми навіть знаємо, - пише автор, - як відбулося це розставання - без ніжних слів і запевнень, без палких обіймів, без сліз... Той, хто відразу пустив коня з місця в кар'єр і кидає спідлоба такий колючий погляд вслід дівчині, навряд чи спромігся, прощаючись, бодай на тепле слово для неї".

І далі: "А що ж москаль? Яку частку гріха і відповідальності понесе він? А ніяку. Відкараскався без скандалу від наївної "простушки" - і добре. Тепер спокійно можна доганяти безлику колону москалів із червоними значками на піках, яка наїжаченою гадиною виповзає за село. Совісті ж нема, то й мучити не буде. Друзі-офіцери і підлеглі не осудять - навпаки, похвалять: "Ай да наши! Кого не надують!" Начальство? Так для

того й придумали таке превентивне покарання і засіб залякування селян, як військові "постої" по селах, щоб клятї хохли сповна – у кожному селі й кожній хаті! – пізнали, хто тут всевладний господар і чия тут і правда, і сила, і воля... А громада? Та чхати йому на осуд громади, як і на таявання того собачати, що кинулося вслід, – наковтається пилуки, то й замовкне і повернеться на своє місце, підібгавши хвостик...

Шевченко і тут не дає найменшої підстави для послаблення драматичної напруги твору. А вона б неминуче зменшилась, якби вслід за вершником кинулась не "собачка поганенька", як пише він у листі до Г.Тарновського, а, наприклад, поширена тоді в наших степах люта українська вівчарка-вовкодав: може, злякається кінь, скине вершника, то хоч потовчеться поганець москаль... Не буде навіть цього. Бо вже (і ще!) нема на московських вовків наших вовкодавів: вони масово й організовано вийдуть на сцену української історії рівно через сто років... Тож нема їх аналогу і на цій картині".

Автор "Непрочитаного Шевченка" вперто доводить, що в Кобзаря немає ні зайвого слова в поезії, ні зайвого мазка на картині — і, здається, має рацію (на відміну від Дм.Антоновича, який, будь-його воля, все не так би написав і намалював, але чи був би це Шевченків погляд крізь віки?):

"Є тут ще один мікрообраз, немов устромлений у цей ідилічний пейзаж: смугастий верстовий стовп – неприродний і чужий у цьому українському світі, як і той москаль на коні. Їх казенна однотипність і схожість підкреслюється ще й спільністю кольорів — у малюнку стовпа та в одязі офіцера. Але є між ними, між причинами їх появи в Україні і більш глибокий зв'язок.

Ці стовпи з'явилися за Катерини II, яка після знищення Гетьманщини наказала перемиряти шляхи України, оскільки це мало важливе економічне та військове значення. У часі це збіглося з остаточним закріпаченням українських селян, для яких ці дорожні знаки стали символами поневолення України і ненависного кріпацтва. Відомі випадки, коли селяни, інстинктивно вловлюючи тут певну причинну взаємозалежність, потай спилювали, звалювали, викрадали ці стовпи, наївно сподіваючись, що з ними зникне і московська неволя.

Тоді ж окупаційні власті стали широко практикувати такий засіб залякування і покарання цілих громад, як "постій" війська в селі. По кілька місяців селяни змушені були ділити хату з одним чи кількома москалями, годувати і поїти їх, догоджати їм, забезпечувати фуражем їх коней, терпіти хамство, брутальність, побої. А ще – Катерини... Це тільки в наших водевілях веселили публіку такі собі дотепні "москалі-чарівники". Дійсність була дещо іншою. Якою? Для цього навіть нема потреби нишпорити в архівах. Розпитайте старих людей у Західній Україні, де енкаведистські "старші брати" після війни роками стояли гарнізонами по селах і містечках, поцікавтеся, як зараз поводять себе російські солдати в Чечні (а тепер ще й в Криму та на Донбасі – А.В.). Ви одержите доволі точну картину того, чим завжди була і є російська армія на окупованій території, збагнете причину масової появи покриток в Україні в описуваний період, простежите витоки висловлених Кобзарем народних мрій про час, коли –

Оживуть степи, озера,
І не верстовії,
А вольнії, широкії
Скрізь шляхи святії
Простеляться...

Отож, головна причина всіх українських бід – неволя на своїй же землі, московська окупація. І забувати про неї не можна – нікому, ніколи, ні на мить. Навіть – у справах інтимних. Катерина забула...".

6

Тепер нарешті й про Катерину. Не слід, мабуть, наголошувати на тому, що й на неї у Василя Іванишина свій, окремішний, погляд. Він прочитав цей образ так, як ніхто до нього і не міг його прочитати. Просто не тими очима дивився, не тим серцем відчував. Катерина – це не просто образ України, хоча автор, здається, й не каже про це. Окрім усього іншого, тут ще й особисте. Матір у автора "Непрочитаного Шевченка" була Катериною, й онука підростає – теж Катерина. Тож об'єктивне, з позицій націоналіста, й суб'єктивне, з позицій люблячої людини, дало змогу витлумачити той образ Катерини, який бачив або міг бачити Тарас Шевченко.

Після розлуки з коханим (москаль-не москаль – для Катерини це не має жодного значення, бо вона закохалася в нього!) "вона навіть не плакала — усі сльози потай виплакані в розпачі безсонними ночами ще до того. Бо ж вона (дівчина!) – при надії... Про це знає вона, знає він (москаль — А.В.), знає вже і громада, а такий жест, як наївне намагання за ледь піднятою запаскою заховати вже зримі сліди вагітності – це безпорадна спроба прикрити свій сором і відтягти час неминучої і страшної розплати за спільний гріх... А звідси – і похилена в безнадії голова, і помертвіле обличчя, й опущені долу очі — уже несила глянути людям у вічі".

За Іванишином, Шевченко не дає жодної надії на диво ні самій Катерині, ні нам, глядачам і співпереживачам цієї драми. "Дія відбувається в будень, а одяг на Катерині святковий... якраз цей святковий одяг і посилює драматизм твору, навіює гіркі роздуми над її долею, не дає підстав сподіватися на чудо".

Автор "Непрочитаного Шевченка" пише:

"Якби мені черевики, то пішла б я на музики...". Нема у Катерини черевичків. І кольорових чобіток-сап'янців нема. Вона — боса, бо бідна. Наступна промовиста художня деталь – червона запаска – із пофарбованого тонкого домотканого полотна. А міг би бути вишитий квітками фартушок, та ще з мережкою, та ще з китицями- "френзелями"... Ото б усі приглядались!.. Але немає фартушка – ця розкіш не для убогих. То хоч яскрава запаска прикрасить одяг. На Катерині – біла сорочка. Але – без вишивання: дорого... І тільки контрастом до сполотнілого обличчя — червона стрічечка на грудях: усе ж якась прикраса. "Якби мені, мамо, намисто...". На шиї в дівчини мали б бути червоні коралі чи намисто з дукатів. Так де ж їх узяти? Позичила б у котроїсь із подруг, але їм матері вже давно заборонили водитись з "такою"... У вухах могли б бути сережки... А голова... Молодиці носять хустку, бабусі – ще й очіпок під хусткою. А

дівчата за тепла – з непокритою головою. Так і пишну косу видно, і куплений на ярмарку віночок з маленьких воскованих квіток, і дванадцять яскравих різнокольорових стрічок, що барвистою веселкою звисають аж до колін... Та нема у Катерини ні віночка, ні стрічок (скоро й коси не буде – обріжуть у шинку під п'яний гвалт, вимажуть голову дьогтем, посиплять пір'ям, покриють драною хустиною – покрітка ж! – і проведуть із музикою по селі: щоб усім наука була!). І зав'язує Катерина червону стрічку (ще один контраст до блілого обличчя!), свіжими польовими квітками закосичує свою нещасну голову — це ж її останній вихід на люди в дівочому!.. Може, ворухнеться його (москаля — А.В.) кам'яне серце, зглянеться, може...

Ніякого рятівного "може" не буде. Якби Шевченко створив образ багатії дівчини, її теж було б шкода, але драматизм картини неминуче послабився б: а раптом трапиться якийсь убогий наймит чи вдівець, одружиться хоч і з "такою", але багатією, то воно якось і владається. Не буде цього: Катерина бідна, скоріш за все – кріпачка (нечисленні вільні селяни були набагато заможніші), і її святковий одяг аж кричить про це своїми деталями, убиваючи всяку надію на щасливий кінець.

Драматизм картини посилюється ще й тим, що Катерина – далеко не красуня. Її обличчя, стан – усе свідчить, що це звичайна дівчина, уся привабливість якої – у її юності, свіжості, "добрій славі". І все це принесено в жертву розпусному москалеві. Красуню теж було б шкода, але автор відкидає навіть думку про те, що зовнішність Катерини-покрітки може звабити когось і таким чином врятувати її від трагічної розв'язки. Чуда, отже, не буде".

І далі: "Наперед приречена й дитина Катерини. Бо, знову ж таки, не так, не по людськи, не по-божому... "Для мене нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим". Але це – мати: джерело і символ життя, мірило добра і краси в українській кордоцентричній духовності. А от покрітка уособлювала для людей щось зовсім інше: непослух, розпусту, відступництво, а в нашому випадку – ще й зраду, – з усіма для неї та її дитини страшними наслідками. І далеко не кожен міг у праведному гніві розгледіти в покрітці матір, а в байстрюкові – дитя..."

7

Василь Іванишин, розповідаючи про Шевченкову "Катерину" (картина написана 1842 року), стверджує, що це "спроба структурно-функціонального прочитання з позицій національно-екзистенціальної методології".

Можна лише дивуватися, з якою наполегливістю автор намагається донести до пересічного читача суть своєї теорії, і, як не дивно, в значній мірі це йому вдається.

Якщо хтось думає, каже В.Іванишин, що ця картина просто автоілюстрація до поеми "Катерина", то це не так. Шевченко – геній, а геніям "ніколи не бракує тем – їм завжди бракує життя для втілення задумів". А "тому не вгадуємо, – пише автор, – а спробуймо прочитати це живописне послання. Бо ж відомо: письменник малює, художник пише. Письменник малює словом у нашій свідомості свій, тільки ним бачений і пережитий світ, а художник пише свою картину, закодовуючи в її образах якийсь смисл, прагнучи через них передати щось важливе своїм майбутнім глядачам. І

марно відшукувати зміст і сенс літературного твору в окремих рядках і фразах тексту – не уявивши цього складного малюнка. Так само марно розглядати живописне полотно, не намагаючись його прочитати".

Автор переконує нас, що результат прочитання Шевченкової "Катерини" залежить від того, який метод із багатьох наявних вибрати, яку методологію дослідження застосувати. Так як це "олюднена картина", за висловом В.Іванишина, на якій "виписана певна сцена", "Тому доцільно вибрати такий інструментарій і тактику дослідження (метод) і таку світоглядну позицію, систему вартостей /аксіологію/ та стратегію пізнання (методологію), які дадуть можливість проникнути в художній світ твору через його будову (структуру), пройнятися його пристрасстю, виявити значимі частини цієї картини (образи, художні деталі), встановити їх зв'язки (відношення) та їх роль (функції) і зчитати з них інформацію, яку вони несуть". Все це потрібно, на думку автора, для того, щоб із цієї інформації "спробувати скласти аргументовану, переконливу відповідь на питання", що зображено на живописному полотні геніального майстра пензля, для чого, що сказав ним художник, чому воно хвилює вже стільки поколінь українців, як збагнути сенс цього послання крізь віки і чому ніщо із написаного про цей твір не може втамувати жадою його пізнання?

"Як найбільш природний, доступний і водночас такий, що найповніше відповідає цим вимогам, – пише автор "Непрочитаного Шевченка", – пропонуємо для цього випрацюваний нами структурно-функціональний метод. Бо саме таким він задумувався – для зручності передусім учителів, студентів-філологів, учнів, але й усіх читачів-непрофесіоналів. Його й застосуємо.

Немає проблем і з вибором стратегії, аксіології та методологічної домінанти – методології дослідження, яка мусить співвідноситись, корелюватися зі світоглядом автора, щоб у цьому силовому полі виявити, пізнати й об'єктивно оцінити і пафос, і зміст, і смисл (сенс) його твору.

Це буде національно-екзистенціальна методологія. Причин її вибору три. По-перше, це універсальна гуманітарна методологія, що впливає з національного імперативу і зобов'язує до осмислення всіх явищ суспільного життя (у тому числі й художньої дійсності) в категоріях захисту, утвердження і розвитку нації. По-друге, у цьому випадку немає жодних проблем зі згадуваною кореляцією, оскільки основоположником такого способу мислення, цієї методології був якраз Т.Шевченко – ми тільки дали її дефініцію та сучасну наукову експлікацію. По-третє, усі спроби інтерпретації творів і творчості Т.Шевченка з інших світоглядних позицій часто більше затуманюють, ніж прояснюють їх зміст і сенс, а то й просто спотворюють їх".

Далі автор наводить короткий тезаурус (необхідне передзнання) структурно-функціонального методу:

"1. Художній твір — це складна естетична система, яка є втіленням авторського задуму і через яку митець спілкується з нами — тими, що сприймають твір (реципієнтами).

2. Як і кожна система, твір чітко структурований: має свої елементи різних рівнів,

їх ієрархію, між ними наявні певні відношення.

3. Елементами художнього твору як системи виступають мікрообрази та макрообрази, які складають єдине ціле — мегаобраз твору. Саме вони, ці образи трьох рівнів, є носіями ідейно-естетичного змісту, а отже, і смислу (сенсу) твору.

4. Елементи системи перебувають у строгій ієрархічній взаємозалежності: одиниці нижчого рівня (мікро— та макрообрази) є конструктивно-композиційними елементами одиниць вищого рівня (макро— та мегаобразу), а ті, своєю чергою, надають функціональної значимості елементам нижчого рівня (мікро— та макрообразам).

5. Елементи системи перебувають у відношеннях взаємозв'язку і взаємозумовленості.

6. Кожен, навіть найменший елемент художнього твору строго функціональний, часто — поліфункціональний: кожен "працює" — і на творення образів, і на стимулювання уяви, розкриття теми, вираження ідеї, пробудження певних емоцій та думок тощо, а тому серед них нема "зайвого", "непотрібного".

7. Мовні ресурси і прийоми в літературі чи малярські засоби (лінії, кольори тощо) в живописі служать не для прямого спілкування, а для творення образів різного рівня, через які й здійснюється акт естетичної комунікації автора з реципієнтом.

Василь Іванишин наголошує й на такому:

"Тому треба завжди чітко усвідомлювати, що саме нас цікавить, що саме аналізуємо, пізнаємо: текст чи твір, когезійний (формотворчий) чи когерентний (змістовий) аспект твору, специфіку образотворення чи суть художньої комунікації. І вже зовсім недопустимо підміняти аналізом чи, тим більше, описом форми (зовнішньої чи внутрішньої) потребу в аналізі змісту і смислу (сенсу) твору.

Оскільки основною одиницею естетичної комунікації (художнього спілкування) є образ, спробуймо передусім вияснити, з яких образів складається, компонується мегаобраз Шевченкового твору. Попри все розмаїття зображеного, тут насправді маємо лише п'ять макрообразів: дівчина (Катерина), селянин, вершник (москаль на коні), собака, пейзаж. Є ще кілька самостійних мікрообразів — окремих художніх деталей, які не є компонентами котрогось із п'яти макрообразів, а відіграють самостійну роль у композиції мегаобразу. До речі, як показує практика, на них рідко звертають увагу, їх переважно навіть не помічають, хоч їх роль у творі, як побачимо (і побачили! — А.В.) дуже важлива, а в окремих випадках — ключова для зрозуміння змісту і сенсу твору".

Мабуть, науковцям і читачам судити, чи вдалося Василеві Іванишину вповні застосувати власну методологію щодо Шевченкової "Катерини". Очевидно, існують й інші шляхи прочитання картини, які можуть виявитись ефективнішими. Але літературознавець дав могутню зброю майбутнім дослідникам, не скористатись якою — гріх.

Я не торкався всіх аспектів літературознавчо-публіцистично-політичної розвідки Василя Іванишина "Непрочитаний Шевченко". Цю працю, як на мене, треба читати з олівцем у руках — і не лише вчителям української літератури чи студентам

філологічного факультету. Особисто я порекомендував би прочитати її всім владомощцям, які буцімто будують незалежну Українську державу. Бо ніби всі ми знаємо Шевченка, вряди-годи навіть можемо якийсь вірш його прочитати напам'ять. Але за кожним поетичним рядком, за кожним штрихом на полотні стоїть незвіданий Кобзар, непрочитаний Шевченко. Праця Василя Іванишина – лише перший крок у розумінні сутності титана української національної думки, провідника української національної ідеї.

Підсумовуючи все сказане про "Катерину", знову послуговуватимемося розлогою цитатою з Василя Іванишина:

"Отже, картина Т.Шевченка "Катерина" не автоілюстрація до однойменної поеми. Незначні, здавалося б, зміни у змістоформі (новий персонаж, трохи зміщений від поемного хронотоп – час і місце дії, малопомітна корекція сюжету, дещо інші смислові акценти) – а в результаті маємо цілком новий твір із власним, суттєво відмінним від поетичного, ідейним змістом.

Цей новий зміст виступає знаком цілком нового на той час у всій творчості Шевченка смислу (сенсу) твору: уже не тільки викривального, а виразно ідейно-програмового – національно-революційного. І якщо художній (творчий) метод поеми "Катерина" є всі підстави окреслити як метод критичного реалізму, основоположником якого став Шевченко, то не менше підстав є для того, щоб вважати картину "Катерина" першим в українському (і не тільки!) мистецтві твором того "заангажованого", "ідейного", "тенденційного" мистецтва, теоретиком, практиком і популяризатором якого в літературі стане потім І.Франко. З одним уточненням: Шевченків метод передбачає якісну, революційну зміну і внутрішнього світу особистості, і психології мас у процесі національно-визвольної боротьби.

А це означає: а) що картина "Катерина" за темою близька до однойменної поеми, за ідеєю – до "Заповіту", а за концептуальністю, сенсом – до "Я не нездужаю, нівроку..."; б) що кристалізація політичних і теоретико-літературних поглядів Шевченка відбувалася не тільки в поетичній, але й живописній творчості митця; в) що вона була більш динамічною, ніж вважалося досі, і відбулася значно скоріше: ще до періоду "трьох літ" – до його поїздки в Україну".

У цьому контексті писанина імперкомуністичних фальсифікаторів про "вплив на Шевченка російських революційних демократів М.Чернишевського та М.Добролюбова" сприймається вже як анекдот: першому в 1842 році було чотирнадцять, а другому – шість років... Обидва, звичайно, Богу духа винні: їм і на думку не спадало, що колись їх захоплення Шевченком буде витлумачено "з точністю до навпаки" і використано проти нього ж.

Творчість Т.Шевченка — це цілий світ. Ми знаємо цей світ, знаємо його реалії, його націозахисну і націотворчу інтенціональність. Відома нам і Шевченкова аксіологія — система вартостей та ідеалів, крізь призму яких він сприймає й оцінює дійсність (минуле, сучасне, майбутнє) і на яких творить для нас свій власний художній світ, утверджуючи в свідомості нації три найвищі ідеали-імперативи: Бог, Україна, Свобода.

Картина "Катерина" – органічна частка цього художнього світу, і саме в цьому контексті її слід розглядати передусім".

9

Василь Іванишин як письменник мав одну "ваду": у авторів ґрунтовних історичних, політичних, літературознавчих тощо досліджень він "забирав" назви їхніх майбутніх праць.

Скажімо, "Українська Церква і процес національного відродження" – занадто мала книжечка для такої назви. Автор фактично лише поставив питання, на які треба дати відповідь, щоб всебічно висвітлити дану проблему. Те ж саме можна сказати про "Націю. Державність. Націоналізм" чи про "Українську ідею і перспективи націоналістичного руху". Ці назви більше "пасують" до об'ємних монографій чи багатотомних видань авторського колективу.

Втім, "виправдати" Василя Іванишина можна. У нього просто не було часу чекати, коли в Україні визріють можливості для всебічного висвітлення справді української історії чи сучасної української політики. У нього просто не було часу на те, щоб написати такі фундаментальні праці, й можливостей – щоб їх видати. Політична ситуація вимагала негайного втручання – і Василь Іванишин писав книжки, брошури, статті, які відігравали належну, здебільшого вирішальну роль в тому ще недавньому історичному контексті, залишаючи майбутнім дослідникам можливість заглибитися в проблему, розширити рамки наукового пошуку. А щодо назв майбутніх праць – то таки доведеться змиритися, бо ніхто краще за Василя Іванишина не зміг окреслити проблему. Проте не менш почесно висвітлити дану проблему в повному обсязі.

Що стосується "Непрочитаного Шевченка", то тут спостерігаємо те ж саме. Фактично мова йде про картину Кобзаря "Катерина", яку Василь Іванишин прочитав зовсім по-іншому, ніж це робили до нього, з об'єктивно-націоналістичної позиції. Але, знову ж таки, проблема, власне, непрочитаного Шевченка лише названа, окреслена, вона не може вичерпуватися виключно "Катериною". Василь Іванишин ніби закликає незаангажованих літературознавців, розум яких не задурманений бацилами радянського соціалістичного реалізму, йти вслід за ним і в умовах хоча ще й не справжньої української державності, але новим поглядом подивитися на Шевченка, по-новому прочитати його.

По-новому слід прочитати й усю нашу українську історію, про що писав ще Шевченко (його слова, до речі, Василь Іванишин наводить у своїй праці):

Подивіться лишень добре,

Прочитайте знову

Тую славу. Та читайте

Од слова до слова,

Не минайте ані титли,

Ніже тії коми,

Все розберіть...

Чи здатні ми виконати заповіт Кобзаря?

МІСТИКА ПОГРАНИЧЧЯ

Галина Пагутяк. Маґнат.

У післямові до свого творіння письменниця зазначає:

"Якби мені подарували ще одне життя, я б присвятила його вивченню життя однієї людини – Яна Щасного Гербурта, старости мостиського і вишенського. І не певна, чи встигла б дізнатись усе, бо в історії життя однієї людини – ціла епоха. Я йшла від однієї теми до іншої, позначала їх мітками на той випадок, щоб колись детальніше вивчити. Врешті просто занурилась у цей час – початок XVII століття, і мені не хочеться звідти йти".

І ще:

"Якби я мала ще одне життя, я об'їздила б усю Європу, шукаючи сліди Яна Щасного, перетрусила б усі наявні архіви, вислухала б усіх приятелів і неприятелів, прочитала б усе написане Гербуртом і видала його твори книгою.

Розшифрувала б автобіографію Гербурта, написану мовою птахів. Створила б карту всіх зв'язків Гербурта і карту його свідомості. Тільки не питайте, чому я не пошкодувала б цілого життя на цю справу. Я ще сама цього не знаю. Тільки така праця може перетворити Історію зі служниці на пані, і вона дає безмежну втіху тому, хто не шкодує свого життя задля знання".

І насамкінець:

"Я вже кілька років намагаюсь ввести Яна Щасного в український культурний простір, пишу статті, опублікувала два його вірші. Може, хтось зробить щось подібне для когось іншого. Краще зробити маленьку справу, але добре. Особливо, коли ти самобираєш її для себе, а не під чиєсь замовлення. Зрештою, то не я вибрала Гербурта, а він мене. Дякую за честь, ясновельможний!".

Галину Пагутяк вважають наймістичнішою сучасною українською письменницею. Можливо, й так. Хоча, як на мене, нема нічого більш реалістичного, ніж містика. Все залежить від наших відчуттів. Сама Галина Пагутяк числить свій рід від знаменитого молдовського господаря Дракули, називаючи його Владом Басарабом (насправді це Влад Цепеш із роду Басарабів).

У романі "Маґнат" є справді багато містичного, яке, однак, знаходить своє пояснення в реальному житті.

За словами письменниці, "Гербурт відвоював для себе Добромиль після смерті дядька Станіслава Гербурта і відчував містичний зв'язок з цим місцем уже в останні роки життя".

Або ще:

"При Янові Щасному Високий замок мав не лише стратегічне значення, а й містичне – то була вісь чи радше верхівка піраміди, яка вписувалась у рельєф і створювала картину володінь".

З містичним видінням у своєму житті зустрівся Северин Никловський, волинський шляхтич, від імені якого ведеться розповідь. Після смерті дружини його намовили одружитись вдруге. І ось що з цього вийшло:

"І раптом я побачив, як край дороги стоїть моя небіжчиця й тримає в руках білу хустину. Махнула вона тією хустиною – і просто перед нами впало сухе дерево. Я й досі не знаю, чи то вона порятувала мені життя, а чи спинила мене, щоб я не їхав до тієї білоголової. Коли все вляглося, побачив я в глибині лісу маленьку капличку край болота, яку я поставив на тому місці, де моя Ганнуса втопилася. Я зараз пішов туди і довго молився, аж доки камінь мені з душі не впав – простила! Їй ліпше знати, з ким мені бути".

Як бачимо, містика насправді проростає з реального, просто ми не можемо пояснити всіх фактів і явищ. Такою ж містичною, але зануреною в реалістичне коріння, є проза Галини Пагутяк і зокрема її роман "Маґнат".

Перед нами постає велична постать Яна Щасного Гербурта з Добромиля, що на території нинішньої Львівської області. Письменниця чудово знає цей край, бо сама народилася недалеко від цих місць. Вона заглиблюється в історію, з якої чи то не може вийти й досі, чи все-таки вийшла, але з великими труднощами, тому такою правдоподібною, реалістичною є її містична розповідь. І Яна Щасного Гербурта ми сприймаємо як великого державного мужа не лише з її вуст, а тому, що так було насправді. Для Галини Пагутяк історія не лише суха сув'язь фактів і подій, а насамперед люди, особистості, які цю історію творили, бо без них ми би не мали лише цифр років, коли сталася та чи інша подія. Письменниця на прикладі Яна Щасного Гербурта намагається показати, як конкретні люди впливали на хід історичних подій, а перед нами оживає цілісна картина реалій початку XVII століття.

Хвороба і смерть Гербурта виявилися несподіваними для оточуючих його людей. Ось як про це розповідає сам Северин, за яким, без сумніву, стоїть авторка, яка дозволяє собі з висоти нинішніх літ вносити правки в його тлумачення тодішньої історії, але зберігає колорит епохи і мінімально втручається в хід подій, даючи своє розуміння того чи іншого факту:

"Ми віднесли ясновельможного до спальні, а вже потім покликали цирульника, що мешкав при дворі. Він пару разів пускав кров пану Яну Щасному, коли в того боліла голова. Але час, коли се конче треба було робити, минув.

Насправді ж істинна причина його недуги таїлась в споневіреному духу і великій втомі від того, що мусив від кілька літ ходити по колу, не можучи вийти з нього, бо се загрожувало йому втратою усього: статків, честі й родини. Не тієї родини, що шипіла йому на вухо, бештаючи на всі лади, – небіжчики та небіжчиці, що позлазились на запах застоюної, але все ще живої крові. А жони і дітей, які не пускають нас в рай, але й до пекла не пускають так само. Відступають убік, коли ми сильні, й приступають ближче, коли ми ослаблені. Се вони мали б стояти зараз у головах недужого пана Гербурта, а не духи померлих кривих, злиті в одну темну тінь. Мусив з ними говорити, бо ж не бесідувати йому в таку поважну хвилю з нерівнею та слугами!".

За життя Яна Щасного Гербурта не могли оцінити, як не роблять цього зараз, а зусиль однієї Галини Пагутяк явно недостатньо. Не читають наші можновладці книг, а лише гроші вміють красти, так що це – безнадійний варіант. А Ян Щасний Гербурт

справді був особистістю, яку Северин оцінював лише за принципом особистої симпатії. Тому письменниця, характеризуючи Гербурта, приходять на допомогу оповідачеві.

Северин намагається зрозуміти слова Гербурта: "Хотів би я поставити супроти нападам любов, супроти війська невинність, а підданам кайдани зняти з ніг і покласти на серця". Звісно, суворе реальність знищувала таких мрійників, робила нездійсненними їхні проекти, але Галині Пагутяк є близькою філософія її героя, який залишив після смерті великі борги, бо витрачав кошти на утримання війська, а ще – на друкарню, видаючи книги, які не міг потім продати, бо вони не мали попиту. Чим не аналогія з сучасним українським книговидавництвом, коли саме величні українські книги з великими потугами доходять до українських книгарень і не приносять прибутків, як дешево, нехай і українське, читиво?

Галина Пагутяк розмірковує про релігійні погляди Яна Щасного Гербурта в умовах тодішньої Польщі:

"В добромільських володіннях Гербурта панувала релігійна терпимість. Остання війна Гербурта була проти агресивного насаджування унії 1596 року, він вважав винними у цьому єзуїтів. Його знаменитий "Розмисел про народ руський" був дуже неприхильно зустрінутий поляками. Під час Рокошу частина української шляхти пішла з рокошанами, але потім, підкуплена королівськими привілеями, відвернулася від союзників. Однак Гербурт продовжував відстоювати віротерпимість навіть після того, як на нього нажалися Папі римському. Польські історики старого гарту тлумачили такі дії Яна Щасного з погляду шовінізму. Але й виставляти Гербурта ура-патріотом, як це робили деякі українські історики, теж було хибно. Ян Щасний був насамперед гуманістом, правда, в епоху кризи гуманістичних ідей. Щодо наших персонажів – селянина Яця (він врятував життя Северину, який потім став хресним батьком його доньки – А.В.) і волинського шляхтича Северина, – то вони належали до людей поміркованих, і до того ж ніхто наразі не переслідував їх за православ'я. Глибока порядність утримує їх від передчасних оцінок. Хоча за жодних обставин вони не перейшли б у табір римо-католиків, навіть перед лицем смерті".

Письменниця переконана:

"Є сенс порівнювати суспільну діяльність Лева Даниловича і Яна Щасного Гербурта. Обидва працювали на розбудову краю, обидва підтримували і заохочували просвітництво. Князь Лев відкрив центр переписування книг у монастирі Спаса, а Лаврів при ньому розквітнув як осередок музичної культури. Ян Щасний належав до кола європейських гуманістів і створив друкарню, де видавалась світська література".

Як бачимо, наша не така вже й далека історія містить чимало імен, які заслуговують на нашу увагу й повагу. Проте ми не знаємо наших попередників, які, власне, цю історію творили і завдяки яким ми, за великим рахунком, можемо дивитись у майбутнє. Але лише дивитись, бо незнання минулого робить майбутнє сумнівним. Галина Пагутяк внесла свою скромну лепту в те, аби історія стала ближчою й ожила не лише цифрами дат і фактами, а й людьми.

Северину випала нелегка роль. Він був дуже схожий на Гербурта і мусив

виконувати роль двійника на його похоронах. Такою була древня традиція. Я не буду переказувати зміст роману, в якому, власне, мовиться про життя Северина за чотири місяці після смерті й до похорону Герберта. Читач знайде тут чимало цікавого й повчального для себе.

Галина Пагутяк своєрідно характеризує цього волинського шляхтича, який уміє бачити власне майбутнє:

"Подібні есхатологічні настрої в пана Северина свідчать про те, що він справді непересічна людина, якщо вміє абстрагуватись від особистого горя до чужих нещасть. Емпатом його не назвеш, але він явно не належить до племені воїнів і ніколи до них не належав. Справжня його місія – нести злагоду, примирення, хоча саме через це у нього комплекс меншовартості. Він усвідомлює, що не пристосований до цього світу інтриг і конфліктів, але не може повернути це собі на користь. Подібні люди були в усі часи".

І ще одна характеристика Северина від письменниці:

"Пан Северин – невротик, ейфорія переходить у нього в депресію, і навпаки; він зосереджений на власних відчуттях. Такі люди зрідка досягають великих успіхів у житті, якщо мають низький старт, бо вони не публічні".

Внутрішній світ Северина дає можливість зрозуміти не лише багато що в романі, а й у внутрішньому світі ... самої письменниці, хоча я далекий від думки ставити знак рівності між автором і літературним героєм. Радше письменниця рівняється на Герберта, хоча важкі шати Северина з плеча Яна Щасного не дають їй можливості розкрити себе уповні.

Я вже казав про філософію Герберта, яка до снаги Галині Пагутяк. Але тут і там на сторінках її роману "Магнат" знаходимо її власні філософські перли. В уста Северина вона вкладає такі слова:

"Мені не треба тікати від пані з косою, бо я вже пізнав її зблизька і вважав те, що вона чинить, ласкою для нас, людей. Смерть приходить, щоб відвести нас з одного світу в інший, той, який ми самі собі наготували. Їй відомі наші бажання краще, ніж нам самим. Але чи можна змінити щось після нашої кончини, на це священник каже – ні, не можна. І в Святому Письмі про се нема нічого. Або ми неправильно його тлумачимо. Усі наші біди, хай не всі, але чимало, через те, що ми не відаємо чи втрачаємо нагоду спастися після смерті. Якщо втрачаємо, то мусимо втрачати наші чесноти, намагатись не схибити. А якщо є надія щось виправити – можна продовжувати грішити, бо світ змушує грішити кожного, навіть святих угодників, тільки їм вдається випросити у Господа прощення за те, що схибили. Та й у пеклі або чистилищі ми могли б віддатися ділу спасіння більш рішуче, бо не залежимо вже від земних владик, сусідів чи родини, що схиляють часом чинити несправедливо, супроти честі. Часом отримуємо з того світу вісті й знаємо, як ведеться там нашим дорогим померлим, а ті часом підказують, що маємо за них зробити. Небіжчик може йти попереду малолітнього сина з ліхтарем, аби той не збився з дороги у темряві буття, і хоч той не бачить його постаті, лиш світло, однак йде за ним як зачарований. І користь з того обом велика: отець спасає собі душу по смерті, а син спасає її за життя".

Або:

"Бог сотворив чоловіка, чоловік сотворив диявола, а кого сотворив диявол?".

І таке:

"... божевільним байдуже до життя і смерті. Може, й справді се одне ціле – життя і смерть. А може, слово "життя" взято з однієї мови, а слово "смерть" з іншої, але означають одне й те саме".

Проза Галини Пагутяк – містично-реалістична. Це – нове слово не лише в історії української, а й світової літератури. Письменниця зазирає в минуле і майбутнє, балансуючи на грані пограниччя між життям і смертю. За кращих обставин, коли Україна була би цивілізованою державою, Галина Пагутяк могла би претендувати на Нобелівську премію з літератури. А так і в самій нашій країні ми не розуміємо, з якою великою сучасницею живемо...

24 квітня 2015 року

ФАНТАСТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ

Джин Брюер. Планета Ка-Пекс

Що ми знаємо про душевно хворих людей? Практично нічого.

Звісно, зіштовхувались з ними в реальному житті або бачили фільми про них чи читали книги. "Політ над гніздом зозулі" – мабуть, найяскравіше відображення життя цих людей.

"Планета Ка-Пекс" – з тієї ж серії, хоча, можливо, більш витончена і людяна.

Спочатку все сприймається як добротна фантастика, змішана з реаліями нашого життя, але під кінець розумієш, що це ніяка не фантастика, а лише сувора реальність. Якщо й є фантастика, то лише в наших мізках.

Головний герой Роберт Портер, якого лікують у психіатричній лікарні, придумав собі планету Ка-Пекс, на якій він буцімто народився, а тепер час від часу відвідує Землю. Зрештою, ми дізнаємося про справжню причину хвороби прота, як він сам себе називає, – і це знову ж таки сувора реальність нашого життя.

Проте автор дає нам зрозуміти, що все-таки фантастика, ілюзії, мрії є рушійними силами реальності. Попри встановлення діагнозу Робертові Портеру залишається багато загадок щодо його непередбачуваних і геніальних здібностей. Письменник ненав'язливо підводить нас до думки, що, може, божевільні і справді є вільними Божими людьми, і ще не знати, кому більше поталанило в цьому житті: тим, хто лікується в спеціальних психіатричних закладах, чи тим, хто на волі й вважає себе цивілізованою людиною.

Для Роберта Портера його планета Ка-Пекс є ідеальною. Там нема урядів, грошей, сексу, інших важливих для мешканців планети Земля речей, через які стаються страшні трагедії. Кохання теж відсутнє, бо якщо його нема, то не приходять розчарування, коли його втрапиш. На планеті Ка-Пекс усі вільні, і капексіанці займаються тим, чим хочуть. Це така собі своєрідна комуністична утопія, яка виникає в мізках багатьох людей уже багато тисячоліть.

Фантастика фантастикою, але людей тягне до реального життя. Тому в своїх

видіннях Роберт Портер усе-таки час від часу повертається із планети Ка-Пекс на планету Земля. Тут він попри трагічність свого життя знаходить багато цікавого і потрібного йому. Але коли реальність знову стає нестерпною, повертається у своїх видіннях на омріяну планету Ка-Пекс.

Роберт Портер – талановита людина. Хвороба виснажила його, але не вбила людського. Він допомагає іншим хворим, які позбуваються психічних недуг, виходять із лікарні і живуть повноцінним життям. Ось лише самому собі прот не здатний допомогти. Безсильними виявились і лікарі, які розшифрували його, встановили діагноз і призначили лікування. Проте таємниця його загадкової людської душі так і залишилася незбагненою, бо такою ж незбагненою і фантастичною є реальність.

Якщо в суспільстві панує настороженість і певне негативне ставлення до душевно хворих людей, то книга Джина Брюера "Планета Ка-Пекс" пронизана людяністю. Через весь роман червоною ниткою проходить думка, що всі люди рівні, а хворі мають право на нормальне людське ставлення до себе.

28 квітня 2015 року

ФІЛОСОФІЯ ПОРНО НА ТЛІ КОХАННЯ

Генрі Міллер. Тропік Раку

Фройд, звісно, помилявся, коли стверджував, що буцімто секс є рушійною силою людства. Насправді на тлі сексу рушійною силою людства може бути що завгодно – наше прагнення до Кохання з великої літери, кар'єри, влади, заробляння грошей і таке інше. Але лише на тлі сексу. Я не знаю що було би, якби забрали тло, але воно не є визначальним.

"Тропік Раку" Генрі Міллера є філософським романом з елементами порно. Ось цих елементів порно, відвертих сексуальних сцен у стилі натуралізму є відносно мало, бо роман не про це і письменник на цьому не акцентує. Всі дії відбуваються на тлі Кохання. За інерцією, існує велика спокуса до порно віднести й багато інших сторінок, коли автор майстерно розкриває сутність жінок, які змушені займатися проституцією. Але це велика ілюзія – вважати "Тропік Раку" Генрі Міллера порнографічним романом.

Якщо хочете, це – філософія порно. Не смакування відвертих сцен, за якими стежить схиблений на порно читач, нервово й поспішно перегортаючи інші сторінки, де цього нема, а саме філософське розуміння цього явища, до якого Фройд так і не зміг піднятися.

Рак у трактуванні Міллера – це не постійний герой гороскопів, які не складає хіба що лінивий і які до істини не мають жодного стосунку. Рак у письменника – це багатовимірне явище, філософська категорія, яка одночасно позначає багато явищ. Це і час, і простір, і наше повсякденне життя, і все інше, що тільки може постати в уяві читача. Цей Рак хоч і не пронизує червоною ниткою весь твір, але його присутність є знаковою. Головне, за порно не загубити його. Тому українською має бути саме "Тропік Раку" – Раку як хвороби з великої літери, як філософської категорії, а не "Тропік Рака", бо про зодіакальне сузір'я взагалі не йдеться.

Ось один вимір Раку (цитату подаю російською, щоб не робити подвійного

перекладу і остаточно не зіпсувати оригінал, бо читав цей твір саме на цій мові):

"Борис только что изложил мне свою точку зрения. Он — предсказатель погоды. Непогода будет продолжаться, говорит он. Нас ждут неслыханные потрясения, неслыханные убийства, неслыханное отчаяние. Ни малейшего улучшения погоды нигде не предвидится. Рак времени продолжает разъедать нас. Все наши герои или уже прикончили себя, или занимаются этим сейчас. Следовательно, настоящий герой — это вовсе не Время, это Отсутствие времени. Нам надо идти в ногу, равняя шаг, по дороге в тюрьму смерти. Побег невозможен. Погода не переменится".

Загнивання суспільства, ракова пухлина на його тілі породжені сексом, порно, без яких світ, здається, вже себе не уявляє:

"Сегодня двадцать какое-то октября. Я перестал следить за календарем. В нем есть пробелы, но это пробелы между снами, и сознание скользит мимо них. Мир вокруг меня растворяется, оставляя тут и там островки времени. Мир — это сам себя пожирающий рак... Я думаю, что, когда на все и вся снизойдет великая тишина, музыка наконец восторжествует. Когда все снова всосется в матку времени, хаос вернется на землю, а хаос — партитура действительности. Ты, Таня, — мой хаос, поэтому-то я и пою. Собственно, это даже и не я, а умирающий мир, с которого сползает кожа времени. Но я сам еще жив и барахтаюсь в твоей матке, и это моя действительность. Дремлю... Физиология любви. Отдыхающий кит со своим двухметровым пенисом. Летучая мышь — penis libre. Животные с костью в пенисе. Следовательно, "костостой"... "К счастью, — говорит Гурмон, — костяная структура утрачена человеком". К счастью? Конечно, к счастью. Представьте себе человечество, ходящее с костостоем. У кенгуру два пениса — один для будней, другой для праздников. Дремлю... Письмо от женщины, спрашивающей меня, нашел ли я название для моей книги. Название? Конечно: "Прекрасные лесбиянки".

Рак роз'їдає не лише простір, час, суспільство. Цей Рак - не в значенні хвороби - вбиває Кохання, яке ледь тліє в міазмах порно, сексу, бруду - людського і побутового:

"Так он говорит в течение всего обеда. Это какое-то недержание речи. Похоже, что он просто вынул свой обрезанный пенис и мочится прямо на нас. Таня еле сдерживается. С тех пор как он вернулся домой, преисполненный любви, этот монолог не прекращается. Таня рассказывает, что он не перестает говорить, даже когда раздевается — непрерывный поток теплой мочи, точно кто-то проткнул ему мочевого пузырь. Когда я думаю о Тане, вползающей в кровать к этому раздрыганному мочевому пузырю, меня душит злоба. Подумать только, что этот иссохший мозглек с его дешевенькими бродвейскими пьесками мочится на женщину, которую я люблю! Он требует красного вина, вращающихся барабанов и горохового супа с гренками! Какое нахальство! И вот это ничтожество лежит сейчас рядом с печкой, которую я без него так хорошо топил, — и просто мочится! Боже мой, да стань же на колени и благодари меня! Неужели ты не видишь, что сейчас у тебя в доме — женщина? Неужели ты не чувствуешь, что она готова взорваться. А ты мямлишь, придушенный аденоидами: "Да-с... я вам скажу... на это можно смотреть с двух точек зрения...". Ебал я твои две точки

зрения! Ебал я твое многостороннее мироздание и твою азиатскую акустику! Не суй мне в нос свое красное вино и свое анжуйское... дай мне ее... она моя! Иди сядь у фонтана и дай мне нюхать сирень. Протри глаза... забирай это паршивое адажио, заверни его в свои фланелевые штаны! И ту, другую, пьесу, и всю прочую музыку, на которую способен твой дряблый мочевого пузырь. Ты улыбаешься мне так самодовольно, с таким чувством превосходства. Я лщу тебе, неужели ты не понимаешь? Пока я слушаю твою дребедень, ее рука на моем колене, но ты этого не видишь. Думаешь, мне приятно страдать? Ах, это моя роль в жизни. Ты так считаешь. Очень хорошо. Спроси ее! Она скажет тебе, как я страдаю. "Ты рак и бред", — вот что она сказала мне на днях по телефону. У нее сейчас и рак, и бред, и скоро тебе придется сдирать струпья. У нее надуваются жилы, а твой разговор — одни опилки. Сколько бы ты ни мочился, ты не наполнишь чашу. Как это сказал мистер Рен? Слова — это одиночество. Я оставил пару слов для тебя на скатерти вчера вечером, но ты закрывал их своими локтями.

Он построил вокруг нее изгородь, как будто она — вонючие кости какого-то святого. Если бы у него хватило великодушия сказать: "Бери ее!" — может быть, и случилось бы чудо. Это так просто: "Бери ее". Клянусь, все обошлось бы благополучно. Кроме того, тебе не приходит в голову, что, возможно, я ее и не взял бы. Или взял на время и возвратил бы тебе улучшенной. Но строить забор вокруг нее — это тебе не поможет. Нельзя держать человека за загородкой — так больше не делается... Ты думаешь, жалкий, высохший недоносок, что я недостаточно хорош для нее, что могу замарать и испортить ее. Ты не знаешь, как вкусна иногда испорченная женщина, как перемена семени помогает ей расцвести. Ты думаешь, все, что нужно, — это сердце, полное любви; быть может, так оно и есть, если нашел подходящую женщину, но у тебя не осталось больше сердца... ты — огромный и пустой мочевого пузырь. Ты точишь свои зубы и пытаешься рычать. Ты бегаешь за ней по пятам, как сторожевой пес, и повсюду мочишься. Она не нанимала тебя в сторожевые псы... она взяла тебя как поэта. Она говорит, что ты был когда-то поэтом. Но что с тобой стало сейчас? Не робей, Сильвестр! Вынь микрофон из штанов. Опусть заднюю ногу и перестань мочиться. Не робей, говорю я, потому что она уже тебя бросила. Она осквернена уже, и ты вполне можешь сломать свою загородку. Незачем вежливо осведомляться у меня, не пахнет ли кофе карболкой. Это меня не отпугнет. Можешь положить в кофе крысиного яду и насыпать битого стекла. Вскипятить чайник мочи и добавить туда мускатных орехов...".

Літературний герой прагне Коханню, він не хоче втрачати його, але Париж, уже вбитий Раком, убиває і Коханню:

"Вот уже семь лет день и ночь я хожу с одной только мыслью — о ней. Если бы христианин был так же верен своему Богу, как я верен ей, мы все были бы Иисусами. Днем и ночью я думал только о ней, даже когда изменял. Мне казалось, что я наконец освободился от нее, но это не так; иногда, свернув за угол, я внезапно узнаю маленький садик — несколько деревьев и скамеек, — где мы когда-то стояли и ссорились, доводя друг друга до исступления дикими сценами ревности. И всегда это

происходило в пустынном, заброшенном месте — на площади Эстрапад или на занюханных и никому не известных улочках возле мечети или авеню Бретей, зияющей, как открытая могила, где так темно и безлюдно уже в десять часов вечера, что у вас является мысль о самоубийстве или убийстве, о чем-то, что могло бы влить хоть каплю жизни в эту мертвую тишину. Когда я думаю о том, что она ушла, ушла, вероятно, навсегда, передо мной разверзается пропасть и я падаю, падаю без конца в бездонное черное пространство. Это хуже, чем слезы, глубже, чем сожаление и боль горя; это та пропасть, в которую был низвергнут Сатана. Оттуда нет надежды выбраться, там нет ни луча света, ни звука человеческого голоса, ни прикосновения человеческой руки.

Бродя по ночным улицам, тысячи раз я задавал себе вопрос, наступит ли когда-нибудь время, когда она будет опять рядом со мной; все эти голодные, отчаянные взгляды, которые я бросал на дома и скульптуры, стали теперь невидимой частью этих скульптур и домов, впитавших мою тоску. Я не могу забыть, как мы бродили вдвоем по этим жалким, бедным улочкам, вобравшим мои мечты и мое вожеление, а она не замечала и не чувствовала ничего: для нее это были обыкновенные улочки, может быть, более грязные, чем в других городах, но ничем не примечательные. Она не помнила, что на том углу я наклонился, чтобы поднять оброненную ею шпильку, а на этом — чтобы завязать шнурки на ее туфлях. А я навсегда запомнил место, где стояла ее нога. И это место сохранится даже тогда, когда все эти соборы превратятся в развалины, а европейская цивилизация навсегда исчезнет с лица Земли.

Однажды ночью, когда в припадке особенно болезненной тоски и одиночества я шел по улице Ломон, некоторые вещи открылись мне с необычайной ясностью. Было ли это потому, что я вспомнил фразу, сказанную Моной, когда мы стояли на площади Люсьена Эрра, — не знаю. "Почему ты не покажешь мне тот Париж, — сказала она, — Париж, о котором ты всегда пишешь?". И тут я внезапно ясно понял, что не смог бы никогда раскрыть перед нею тот Париж, который я изучил так хорошо, Париж, в котором нет арондисманов, Париж, который никогда не существовал вне моего одиночества и моей голодной тоски по ней. Такой огромный Париж! Целой жизни не хватило бы, чтобы обойти его снова. Этот Париж, ключ к которому — только у меня, не годится для экскурсий даже с самыми лучшими намерениями; это Париж, который надо прожить и прочувствовать, каждый день проходя через тысячи утонченных страданий. Париж, который растет внутри вас, как рак, и будет расти, пока не сожрет вас совсем".

Письменник творить свій Париж, якого, здається, ніхто не помічає, бо просто живе в ньому і все для нього є звичним. Фактично це мертве місто, і кожний, хто тут перебуває, загине від всесильного Раку:

"Улицы Парижа были моим убежищем. Никто не может понять очарования улиц, если ему не приходилось искать в них убежища, если он не был беспомощной соломинкой, которую гонял по ним каждый ветерок. Вы идете по улице зимним днем и, увидев собаку, выставленную на продажу, умиляетесь до слез. В то же время на другой стороне улицы вы видите жалкую лачугу, напоминающую могилу, а над ней надпись:

"Отель "Заячье кладбище". Это заставляет вас смеяться тоже до слез. Вы замечаете, что повсюду кладбища для всех — для зайцев, собак, вшей, императоров, министров, маклеров, конокрадов. И почти на каждой улице "Отель де л'Авенир" — "гостиница будущего", — что приводит вас в еще более веселое настроение. Столько гостиниц для будущего! И ни одной для прошлого, позапрошлого, давнопрошедшего. Все заплесневело, загажено, но топорщится весельем и раздуто будущим, точно флюс. Пьяный от этой скабрезной экземы будущего, я иду, спотыкаясь, через площадь Вьоле. Все кругом розовато-лиловое и бледно-серое, а подъезды в домах настолько низки, что лишь карлики и домовые могут пройти в них, не нагибаясь; над скучным черепом Золя трубы извергают белый дым, а мадонна сэндвичей слушает своими капустными ушами ворчание в газовых цистернах — в этих прекрасных раздувшихся жабах, сидящих возле дороги.

Такая жестокость заложена в этих улицах; это она смотрит со стен и приводит в ужас, когда вы внезапно поддаетесь инстинктивному страху, когда вашу душу охватывает слепая паника. Это она придает фонарям их причудливую форму, чтобы удобнее было прилеплять к ним петлю; это она делает некоторые дома похожими на стражей, хранящих тайну преступления, а их слепые окна — на пустые впадины глаз, видевших слишком много. Это она написана на человеческих физиономиях улиц, от которых я бегу сломя голову, когда вдруг вижу над собой табличку с названием: "Тупик Сатаны". И это она заставляет меня содрогаться, когда я прохожу мимо надписи у самого входа в мечеть: "Туберкулез — по понедельникам и четвергам. Сифилис — по средам и пятницам". На каждой станции метро оскалившиеся черепа предупреждают: "Берегись сифилиса". С каждой стены на вас смотрят плакаты с яркими ядовитыми крабами — напоминание о приближающемся раке. Куда бы вы ни пошли, чего бы вы ни коснулись, везде — рак и сифилис. Это написано в небе; это горит и танцует там как предвестие ужасов. Это въелось в наши души, и потому мы сейчас мертвы, как луна".

Джордж Орвелл, прочитавши роман, казав, що це розповідь про щасливу людину. Здається, що він правий, бо літературний герой говорить:

"Делай что хочешь, но пусть сделанное приносит радость. Делай что хочешь, но пусть сделанное вызывает экстаз. Когда я повторяю эти слова, в голову мне лезут тысячи образов — веселые, ужасные, сводящие с ума: волк и козел, паук, краб, сифилис с распростертыми крыльями и матка с дверцей на шарнирах, всегда открытая и готовая поглотить все, как могила. Похоть, преступление, святость, жизнь тех, кого я люблю, их ошибки, слова, которые они говорили, слова, которые они не договорили, добро, которое они принесли, и зло, горе, несогласие, озлобленность и споры, которые они породили. Но главное — это экстаз!".

Але, зрештою, розумієш, що це не зовсім так, бо літературний герой відчуває себе саме щасливим лише тоді, коли можна принизити все людство, яке несправедливо поставилося до тебе. Це якесь викривлене поняття про щастя, але не забуваймо, що події відбуваються у царстві, де панують викривлене кохання, де секс видно на кожному кроці, а всі задихаються від гидоти і нечистот, але живуть, живуть, живуть:

"У меня ни работы, ни сбережений, ни надежд. Я — счастливейший человек в мире. Год назад, даже полгода, я думал, что я писатель. Сейчас я об этом уже не думаю, просто я писатель. Все, что было связано с литературой, отвалилось от меня. Слава Богу, писать книг больше не надо.

В таком случае как же рассматривать это произведение? Это не книга в привычном смысле слова. Нет! Это затяжное оскорбление, плевок в морду Искусству, пинок под зад Богу, Человеку, Судьбе, Времени, Любви, Красоте... всему чему хотите. Я буду петь, пока вы подышаете; я буду танцевать над вашим грязным трупом...

Но чтобы петь, нужно открыть рот. Нужно иметь пару здоровых легких и некоторое знание музыки. Не существенно, есть ли у тебя при этом аккордеон или гитара. Важно желание петь. В таком случае это произведение — Песнь. Я пою.

Я пою для тебя, Таня. Мне хотелось бы петь лучше, мелодичнее, но тогда ты, скорее всего, не стала бы меня слушать вовсе. Ты слыхала, как пели другие, но тебя это не тронуло".

Генрі Міллер мав великі проблеми з публікацією роману. Вважають, що через відверті сцени. Проте низькопробна порнографічна проза видавалася й розповсюджувалася мільйонними тиражами й тодішні комісії моралі не мали до них суттєвих претензій. Політика була одна: подобається читачеві — має право на життя.

Чому ж "Тропік Раку" забороняли, хоча відвертих сцен в ньому було набагато менше, ніж у порнографічних романах? На поверхню виходить інша версія. У своєму романі Генрі Міллер не зовсім тактовно, м'яко кажучи, зображає євреїв. У книговидавництві євреї завжди мали панівне становище, як, зрештою, і в інших галузях культури.

Ось такий епізод:

"Боровский носит плисовые костюмы и играет на аккордеоне. Неотразимое сочетание, особенно если учесть, что он неплохой художник. Он уверяет, что он поляк, но это, конечно, неправда. Он — еврей, этот Боровский, и его отец был филателистом. Вообще весь Монпарнас — сплошные евреи. Или полуевреи, что даже хуже. И Карл, и Пола, и Кронштадт, и Борис, и Таня, и Сильвестр, и Молдорф, и Люсиль. Все, кроме Филмора. Генри Джордан Освальд тоже оказался евреем. Луи Никольс — еврей. Даже ван Норден и Шери — евреи. Фрэнсис Блейк — еврей или еврейка. Титус — еврей. Я засыпан евреями, как снегом. Я пишу это для своего приятеля Карла, отец которого тоже еврей. Это все необходимо понять.

Из всех этих евреев самая очаровательная — Таня, и ради нее я бы сам стал евреем. А почему нет? Я уже говорю, как еврей. Я безобразен, как еврей. Кроме того, кто может ненавидеть евреев так, как еврей?"

Або:

"Я иногда спрашиваю себя, что так привлекает ко мне людей с вывихнутыми мозгами: неврастеников, невротиков, психопатов и в особенности евреев? Вероятно, в здоровом нееврее есть что-то такое, что возбуждает еврея, как вид кислого ржаного хлеба. Взять хотя бы Молдорфа, который, по словам Бориса и Кронштадта, сделал из

себя Бога. Этот маленький гаденыш ненавидел меня жгучей ненавистью, но не мог без меня обойтись. Он периодически являлся за получением своей дозы оскорблений — они на него действовали как тонизирующее. Правда, вначале я был терпелив с ним — как-никак он платил мне за то, что я его слушал. И если я не проявлял особой симпатии, то по крайней мере умел слушать молча, когда пахло обедом и небольшой суммой на карманные расходы. Потом я понял, что он мазохист, и стал время от времени открыто над ним смеяться; это действовало на него, точно удар хлыста, вызывая новый бурный прилив горя и отчаяния. Вероятно, все между нами обошлось бы мирно, если бы он не взял на себя роль защитника Тани. Но Таня еврейка, и потому это было для него этическим вопросом. Он хотел, чтобы я оставался с мадемуазель Клод, к которой, должен признаться, я по-настоящему привязался. Он иногда давал мне деньги, чтоб я мог с ней спать. Но потом он понял, что я неисправимый развратник".

И еще:

"Был и еще один художник, к которому я часто заходил. Его ателье помещалось позади "Баль Бюлле". Художника звали Марк Свифт, и хотя этот едкий ирландец не был гением, он был зато настоящим эксцентриком. Его натурщица — еврейка, с которой он жил многие годы, — ему надоела, и он искал предлога, чтобы с ней расстаться. Но поскольку в свое время он промотал приданое натурщицы, то не знал, как ее спровадить, не возвращая денег. Проще всего было сделать ее жизнь невыносимой, чтоб она скорее согласилась голодать, чем переносить его жестокость.

Она была довольно славная женщина. Единственное, что можно было сказать о ней плохого, так это то, что она расплзлась в талии и потеряла возможность содержать своего любовника. Она тоже была художницей, и, по словам тех, кто считал себя знатоком в этом деле, более талантливой, чем он. Но как бы Свифт ни портил ей жизнь, она оставалась ему верна и никому не позволила бы усомниться в том, что он великий художник. Его отвратительный характер она объясняла гениальностью. В их ателье на стенах никогда не висели ее картины — только его. Ее работы были свалены в кухне. Однажды — это было при мне — кто-то настоял на том, чтобы она показала их. Результат был самый неприятный. "Видите эту фигуру? — сказал Свифт, тыча ножищей в одно из полотен. — Человек, стоящий в дверях, собирается выйти во двор помочиться. Он никогда не найдет дорогу назад, потому что его голова приделана к телу совершенно по-идиотски... Теперь посмотрите на эту обнаженную фигуру... Все шло хорошо, пока она не принялась за п...у. Я не знаю, о чем она думала, но п... получилась такой огромной, что кисть провалилась в нее, и вытащить ее оттуда уже невозможно...".

Чтобы показать всем присутствующим, как надо изображать обнаженное тело, Свифт достал огромный холст, который только что закончил. Это было написано с нее — замечательный образец мести, вдохновленной нечистой совестью. Работа маньяка — пропитанная ядом, ненавистью, желчью, мелочным презрением, но выполненная блестяще. Создавалось впечатление, что художник подсматривал за своей моделью в

замочную скважину, подлавливая ее в самые некрасивые моменты — когда она ковыряла в носу или чесала задницу. На картине она сидела на волосяном диване в огромной комнате без всякой вентиляции и без единого окна; эта комната с тем же успехом могла сойти за переднюю долю шишковидной железы. В глубине вела на галерею зигзагообразная лестница, покрытая ковровой дорожкой ядовито-зеленого цвета; эта зелень могла явиться только из мира, находящегося при последнем издыхании. Но прежде всего бросались в глаза ягодицы женщины, скособоченные и покрытые струпами. Они не касались дивана — женщина чуть приподнялась, как видно, для того, чтобы громко перннуть. Лицо модели Свифт идеализировал, это было невинное кукольное личико с конфетной коробки. Но ее груди были раздуты, точно их наполняли миазмы канализационных труб, и вся она, казалось, плавала в менструальном море — огромный эмбрион с тупым мармеладным взглядом ангела".

Абсолютна більшість читачів і літературних критиків звертають увагу лише на відверті сцени, хоча, як на мене, основною темою роману є народження книги. Це своєрідна книга в книзі, і літературний герой - письменник - не просто живе розгульним життям, він підсвідомо пише книгу. Ніби востаннє живе і ніби востаннє пише. Тому ця книга є для нього останньою, як і кожна наступна:

"Я уже говорил, что день начался божественно. Только этим утром после нескольких недель пустоты я снова физически ощутил Париж. Может, это потому, что во мне начала расти Книга. Я повсюду ношу ее с собой. Я хожу по городу беременный, и полицейские переводят меня через дорогу. Женщины встают и уступают мне место. Никто больше не толкает меня. Я беременный. Я ковыляю, как утка, и мой огромный живот упирается в мир.

Сегодня утром, по пути на почту, мы с Борисом поставили окончательную печать одобрения на нашу книгу. Мы с Борисом изобрели новую космогонию литературы. Это будет новая Библия — Последняя Книга. Все, у кого есть что сказать, скажут свое слово здесь — анонимно. Мы выдоим наш век, как корову. После нас не будет новых книг по крайней мере целое поколение. До сих пор мы копошились в темноте и двигались инстинктивно. Теперь у нас будет сосуд, в который мы вольем живительную влагу, бомба, которая взорвет мир, когда мы ее бросим. Мы запишем в нее столько начинки, чтоб хватило на все фабулы, драмы, поэмы, мифы и фантазии для всех будущих писателей. Они будут питаться ею тысячу лет. В этой идее — колоссальный потенциал. Одна мысль о ней сотрясает нас".

Маючи мало не кожний день свіжу повію, літературний герой бачить у них індивідуумів. Його спостережливість не лише фахова, народжена письменницькою працею, а виходить з людських почувань, від чистого серця хоча й зіпсутої життям людини, але все ж такої, яка не втратила серця й розуму, не залишилася байдужою до інших:

"Жермен была шлюхой до кончиков ногтей, даже ее доброе сердце было сердцем настоящей шлюхи — скорее оно было не столько добрым, сколько ленивым и безразличным; веселое сердце, которое можно затронуть на минуту, не нарушив его

безразличия; большое и вялое сердце шлюхи, способное быть добрым, не привязываясь. Однако, как бы ни был безрадостен, безобразен или ограничен тот мир, в котором она жила, Жермен чувствовала себя в нем прекрасно. И это было приятно видеть. Когда мы познакомились поближе, ее товарки подтрунивали надо мной, говоря, что я влюблен в нее (ситуация, казавшаяся им невероятной), и я отвечал: "Конечно, я влюблен в нее и буду ей всегда верен". Это была ложь. Для меня любить Жермен было бы так же нелепо, как любить паука. И если я и был верен, то не ей, а той пушистой штуквине у нее между ногами. Всякий раз, глядя на женщину, я вспоминал Жермен и ее розовый куст, неизгладимо врезавшийся в мою память. Мне доставляло удовольствие сидеть на террасе маленькой пивной и наблюдать, как она работает. Все было так же, как со мной, — те же гримасы и те же трюки. Наблюдая за ней, я одобрительно думал: "Вот это работа!". Уже позднее, когда я связался с Клод и видел ее каждый вечер чинно сидящей за стойкой бара, в юбочке, пикантно облегающей ее круглый задик, во мне просыпалось чувство протеста — мне казалось, что шлюха не имеет права сидеть, как приличная дама в ожидании господина, который будет медленно потягивать вместе с ней шоколад. Жермен делала не так. Она не ждала, пока к ней подойдут, а бежала за мужчинами, хватая их. Я хорошо помню ее дырявые чулки и стоптанные туфли; помню, как она влетала в пивную, быстрыми, точными движениями забрасывала в себя стаканчик чего-нибудь покрепче и тут же выбегала обратно на улицу. Настоящая труженица! Конечно, ощущать ее дыхание, эту смесь слабого кофе, коньяка, аперитивов, перно и других зелий, которые она поглощала в перерывах, чтобы согреться и набраться храбрости, было не слишком приятно. Но, выпив, она зажигалась, и огонь горел у нее между ног — там, где и должен он гореть у женщин. И этот огонь помогал вам снова обрести почву под ногами. Если она, лежа на кровати с раздвинутыми ногами, и стонала от страсти с каждым, то она была права. Именно это от нее и требовалось. Она не смотрела в потолок и не считала клопов на обоях; она честно делала свое дело и говорила только то, что хочет слышать мужчина, когда взбирается на женщину. А Клод? Нет, Клод была совсем другой. В ней всегда чувствовалась какая-то застенчивость, даже когда она залезала с тобой под простыню. И эта застенчивость обижала. Кому нужна застенчивая шлюха? Клод даже просила отвернуться, когда садилась на биде. Абсолютный бред! Мужчина, задыхающийся от желаний, хочет видеть все, даже как женщина мочится. Может быть, и приятно знать, что женщина умна, но литература вместо горячего тела шлюхи — это не то блюдо, которое следует подавать в постели. Жермен понимала все правильно. Она была невежественна и похотлива и отдавалась своему делу с душой и сердцем. Жермен была шлюхой до мозга костей, и в этом была ее добродетель!".

Здається, що ставлення до повій у літературного героя показне, байдуже – як у всіх. І все ж за цим ми бачимо не циніка, який звик до всього у житті, але ще людину, яка здатна бачити й помічати, а, значить, ще не втрачена для людяності:

"Под вечер, приближаясь к площади Клиши, я прохожу мимо маленькой проститутки с деревянной ногой. Она всегда стоит здесь, против "Гомон Палас". На вид

ей не больше восемнадцати. Вероятно, у нее постоянная клиентура. После полуночи она, в своем черном платье, стоит тут, будто привинченная. Я беззаботно прохожу мимо нее, и она напоминает мне гуся с раздутой больной печенкой, привязанного к столбу, чтобы мир мог лакомиться страсбургским паштетом. Это, должно быть, странное чувство — деревянная нога в постели. Можно себе представить разные неожиданности — занозы, например, и т. д. Но о вкусах не спорят".

Літературний герой не хоче втрачати свої почуття до жінки як до жінки, тому все, що не вписується в ці поняття, він відкидає:

"В кафе "Авеню", куда я зашел перекусить, женщина с громадным животом старается завлечь меня своим интересным положением. Она предлагает пойти в гостиницу и провести там часик-другой. Впервые ко мне пристаёт беременная женщина. Я уже почти согласен. По ее словам, она сразу, как только родит и передаст ребенка полиции, вернется к своей профессии. Заметив, что мой интерес ослабевает, женщина берет мою руку и прикладывает к животу. Я чувствую, как там что-то шевелится, но именно это и отбивает у меня всякую охоту. Нигде в мире мне не доводилось видеть таких неожиданных уловок, предназначенных для разжигания мужской похоти, как в Париже. Если проститутка потеряла передний зуб, или глаз, или ногу, она все равно продолжает работать. В Америке она бы умерла с голоду. Там никто не соблазнился бы ее уродством. В Париже — наоборот. Здесь отсутствующий зуб, гниющий нос или выпадающая матка, усугубляющие природное уродство женщины, рассматриваются как дополнительная изюминка, могущая возбудить интерес пресыщенного мужчины".

Для його друзів відсутня поезія в оволодінні жінкою. Незугарне і вульгарне приваблює їх, хоча би мало відштовхувати, як у будь-якої нормальної людини:

"Вдруг он замирает, но уже через мгновение возбужденно хватает меня за руку и указывает на нечто слоноподобное, усаживающееся на стул. "Это моя датчанка, — мычит он. — Видишь эту жопу? Датская. Если б ты знал, как она обожает это дело! Как умоляет меня. Поди сюда... посмотри с этой стороны. Посмотри только на эту сраку. Невероятная! Когда она влезает на меня, я не могу даже обхватить ее. Она заслоняет собой мир. Я чувствую себя каким-то червячком, который ползает у нее внутри. Не знаю, почему она мне так нравится, наверное, из-за этой жопы. Бред какой-то. И складки на ней! Нет, такая срака не забывается! Это факт... абсолютный факт. Другие надоедают или создают лишь минутную иллюзию, но эта — нет. Бабу с такой роскошной жопой нельзя забыть. Это как спать с памятником!".

В іншого знайомого літературного героя - інші проблеми. Фізіологія бере гору над здоровим глуздом, а жінка для нього - ніщо, лише її дітородний орган має значення:

"Незадолго до рассвета мы сидели на террасе кафе "Дом". Обычно в это время, когда ночь почти на исходе, постепенно возрастающее возбуждение ван Нордена достигает апогея. Он думает о женщинах, которых упустил в течение вечера, и о тех "постоянных", которым только свистнуть, но ими он уже сыт по горло. Он опять вспоминает свою "шлюху из Джорджии", которая последнее время не дает ему покоя и

просит, чтобы он разрешил ей пожить у него в номере — хотя бы до тех пор, пока она не найдет себе работу. "Я ничего не имею против того, чтоб иногда ее подкормить, — говорит он. — Но взять ее на постоянное жительство я не могу... как же тогда я буду приводить других баб?". Что его особенно расстраивает, так это ее худоба. "С ней спать — все равно что со скелетом, — говорит он. — Дня два назад я взял ее к себе — из жалости — и что, ты думаешь, эта ненормальная сделала? Она побрилась, ты понимаешь... ни волоска между ногами. У тебя когда-нибудь была женщина с бритой п...? Это безобразно. Ты не согласен? К тому же смешно. Да и дико. Это уже не п... а ракушка какая-то". Его любопытство было настолько велико, рассказывает ван Норден, что он не поленился и вылез из постели, чтобы найти электрический фонарик. "Я заставил ее раскрыть эту штуку и направил туда луч. Тебе надо было меня видеть... прекомичная была сценка. Я до того увлекся, что даже забыл про бабу. Никогда в жизни я не рассматривал п... так внимательно. Можно было подумать, что я никогда ее раньше не видел. И чем больше я смотрел, тем менее интересной она мне казалась. Просто видишь, что ничего в ней нет интересного, особенно когда все кругом выбрито. Так хоть какая-то загадочность. Потому-то статуи и оставляют тебя холодным. Только один раз я видел статую с настоящей п... У Родена. Посмотри как-нибудь... такая, с широко расставленными ногами. Я даже не помню, была ли у нее голова. Только п... Ужасное зрелище! Дело в том, что все они одинаковы. Когда видишь их в одежде, чего только не воображаешь; наделяешь их индивидуальностью, которой у них конечно же нет. Только щель между ногами, но ты заводишься от нее, хотя на самом деле и не очень-то на нее смотришь. Ты просто знаешь, что она там, и только и думаешь, как бы закинуть туда палку; собственно, это даже и не ты думаешь, а твой пенис. Но все это иллюзия. Ты загораешься от ничего... от щели, с волосами или без волос. Она настолько бессмысленна, что я смотрел как замороженный. Я изучал ее минут десять или даже больше. Когда ты смотришь на нее вот так, совершенно отвлеченно, в голову приходят забавные мысли. Вся эта тайна пола... а потом ты обнаруживаешь, что это ничто, пустота. Подумай, как было бы забавно найти там губную гармонику... или календарь! Но там ничего нет... ничего. И вот это-то и противно. Я чуть не свихнулся... Угадай, что я после всего этого сделал. Я поставил ей быстрый пистон и повернулся задом... Взял книгу и стал читать... Из книги, даже самой плохой, всегда можно что-нибудь почерпнуть, а п... — это, знаешь ли, пустая трата времени...".

Для літературного героя секс і продажні жінки не становлять життєвих цінностей, хоча, здається, все, що його оточує, тільки цим і живе. Він виробив свою філософію буття, яка змушує людину жити, чіплятися за життя. Ті задоволення, які кожний собі дозволяє, створюють лише ілюзію боротьби за життя, а насправді віддаляють від самого життя, його сутності настільки, наскільки кожний собі дозволяє. І чим більше людина занурена у вир задоволень, тим швидше втрачає не лише саме життя, а й смак до нього, бо задоволення рано чи пізно закінчуються, а сил на продовження життя стає все менше й менше:

"Всего, что случилось со мной до сих пор, оказалось недостаточно, чтобы меня

уничтожить; ничто не погибло во мне, только иллюзии. Я остался невредим. Мир остался невредим. Завтра может произойти революция, чума, землетрясение и не от кого будет ждать помощи, тепла или веры. Мне кажется, что все это уже случилось и что я никогда не был более одинок, чем сейчас. С этой минуты я решаю ни на что не надеяться, ничего не ждать — жить, как животное, как хищный зверь, бродяга или разбойник. Если завтра будет объявлена война и меня призовут в армию, я схвачу штык и всажу его в первое же брюхо. Если надо будет насиловать, я буду насиловать с удовольствием. В этот тихий миг рождения нового дня земля полна преступлений и ужасов. Что изменилось в человеческой природе за все тысячелетия цивилизации? В сущности, человек оказался обманут тем, что принято называть "лучшей стороной" его натуры. На периферии духа человек — гол, точно дикарь. Даже когда он находит так называемого бога, он все равно остается гол. Он — скелет. Надо опять вживаться в жизнь, чтоб нарастить на себе мясо. Слово становится плотью, душа требует питья. Теперь, едва завидев даже крохи, я буду бросаться и сжирать их. Если главное — это жить, я буду жить, пусть даже мне придется стать каннибалом. До сих пор я старался сохранить свою драгоценную шкуру, остатки мяса, которые все еще были на костях. Теперь меня это больше не беспокоит. Мое терпение лопнуло. Я плотно прижат к стене, мне некуда отступать. Исторически я мертв. Если есть что-нибудь в потустороннем мире, я выскочу назад. Я нашел Бога, но он мне не поможет. Мой дух мертв. Но физически я существую. Существую, как свободный человек. Мир, из которого я ухожу, — это зверинец. Поднимается заря над новым миром — джунглями, по которым рыщут голодные призраки с острыми когтями. И если я — гиена, то худая и голодная. И я иду в мир, чтобы откормиться".

Філософське буття літературного героя вже не може обійтись без сексу і книги, на цьому воно побудоване — як і його життя загалом:

"Когда я смотрю вниз, в эту раздолбанную щель б...ди, я чувствую под собой весь мир, гибнущий, истасканный мир, отполированный, как череп прокаженного. Если бы кто-то посмел сказать все, что он думает об этом мире, для него не осталось бы здесь места. Когда в мир является Человек, мир наваливается на него и ломает ему хребет. Он не может жить среди этих все еще стоящих, но подгнивших колонн, среди этих разлагающихся людей. Наш мир — это ложь на фундаменте из огромного зыбучего страха. Если и рождается раз в столетие человек с жадным ненасытным взором, человек, готовый перевернуть мир, чтобы создать новую расу людей, то любовь, которую он несет в мир, превращают в желчь, а его самого — в бич человечества. Если является на свет книга, подобная взрыву, книга, способная жечь и ранить вам душу, знайте, что она написана человеком с еще не переломанным хребтом, человеком, у которого есть только один способ защиты от этого мира — слово; и это слово всегда сильнее всеподавляющей лжи мира, сильнее, чем все орудия пыток, изобретенные трусами для того, чтобы подавить чудо человеческой личности.

Если бы кто-то приподнял завесу над загадкой того, что сегодня называют "щель" или "дыра", если б кто-то объяснил хотя бы частично ту тайну, которая окружает

явление, именуемое "непристойным", мир перестал бы существовать. Этот непристойный, сухой, раздолбанный взгляд на вещи и придает нашей сумасшедшей цивилизации форму кратера. Этот кратер и есть та великая зияющая пропасть небытия, которую титаны духа и матери человечества носят между ногами. Человек, чей дух жаден и ненасытен, человек, заставляющий визжать всех этих подопытных кроликов, хорошо знает, что ему делать с энергией, таящейся в половом влечении; он знает, что под панцирем безразличия всегда можно найти безобразную глубокую незаживающую рану. И он знает, как вонзиться в нее, как уязвить самые сокровенные ее глубины. Ему не нужны резиновые перчатки. Он знает, что все, подвластное интеллекту, — лишь оболочка, и потому, отбросив ее, он идет прямо к этой открытой ране, к этому гниющему непристойному страху. И даже если от этого совокупления родится только кровь и гной, все равно в нем есть живое дыхание жизни. Сухой, раздолбанный кратер, может быть, и непристоен. Паралич — богохульство более страшное, чем самое ужасное ругательство. И если в мире ничего не останется, кроме этой открытой раны, мир будет жить, потому что она не бесплодна, хотя и родит только жаб, летучих мышей и ублюдков.

В секунде оргазма сосредоточен весь мир. Наша земля — это не сухое, здоровое и удобное плоскогорье, а огромная самка с бархатным телом, которая дышит, дрожит и страдает под бушующим океаном. Голая и похотливая, она кружится среди облаков в фиолетовом мерцании звезд. И вся она — от груди до мощных ляжек — горит вечным огнем. Она несется сквозь годы и столетия, и конвульсии сотрясают ее тело, пароксизм неистовства сметает паутину с неба, а ее возвращение на основную орбиту сопровождается вулканическими толчками. Иногда она затихает и похожа тогда на оленя, попавшего в западню и лежащего там с бьющимся сердцем и округлившимися от ужаса глазами, на оленя, боящегося услышать рог охотника и лай собак. Любовь, ненависть, отчаяние, жалость, негодование, отвращение — что все это значит по сравнению с совокуплением планет? Что значат войны, болезни, ужасы, жестокости, когда ночь приносит с собой экстаз бесчисленных пылающих солнц? И что же тогда наши сновидения, как не воспоминания о кружащейся туманности или россыпи звезд?".

Його філософія може відштовхувати, здаватись страшною й нелюдною, але кожний, заглибившись у себе, знайде щось спільне з літературним героєм, і вже готовий далі йти за автором книги у незвідані світи:

"Яснее всего я вижу свой собственный череп, свой танцующий скелет, подгоняемый ветром; мой язык сгнил, и вместо него изо рта выползают змеи и торчат страницы рукописи, написанные в экстазе, а теперь измаранные испражнениями. И я часть этой гнили, этих испражнений, этого безумия, этого экстаза, которые пронизывают огромные подземные склепы плоти. Вся эта непрошенная, ненужная пьяная блевотина будет протекать через мозги тех, кто появится в бездомном сосуде, заключающем в себе историю рода человеческого. Но среди народов Земли живет особая раса, она вне человечества, — это раса художников. Движимые неведомыми

побуждениями, они берут безжизненную массу человечества и, согревая ее своим жаром и волнением, претворяют сырое тесто в хлеб, а хлеб в вино, а вино в песнь — в захватывающую песнь, сотворенную ими из мертвого компоста и инертного шлака. Я вижу, как эта особая раса громит вселенную, переворачивает все вверх тормашками, ступает по слезам и крови, и ее руки простерты в пустое пространство — к Богу, до которого нельзя дотянуться. И когда они рвут на себе волосы, стараясь понять и схватить то, чего нельзя ни понять, ни схватить, когда они режут, точно взбесившиеся звери, рвут и терзают все, что стоит у них на дороге, лишь бы насытить чудовище, грызущее их кишки, я вижу, что другого пути для них нет. Человек, принадлежащий этой расе, должен стоять на возвышении и грызть собственные внутренности. Для него это естественно, потому что такова его природа. И все, что менее ужасно, все, что не вызывает подобного потрясения, не отталкивает с такой силой, не выглядит столь безумным, не пьянит так и не заражает, — все это не искусство. Это — подделка. Зато она человечна. Зато она примиряет жизнь и безжизненность.

Сегодня я знаю свою родословную. Мне не надо изучать гороскоп или генеалогическое древо. Я не знаю ничего, что записано в звездах или в моей крови. Я знаю, что произошел от мифических основателей расы. Человек, подносящий бутылку со святой водой к губам; преступник, выставленный на обозрение на базаре; доверчивый простака, обнаруживший, что все трупы воняют; сумасшедший, танцующий с молнией в руке; священник, поднимающий ряску, чтобы нассать на мир; фанатик, громящий библиотеки в поисках Слова, — все они соединились во мне, от них моя путаница, мой экстаз. И если я вне человечества, то только потому, что мой мир перелился через свой человеческий край, потому, что быть человеческим — скучное и жалкое занятие, ограниченное нашими пятью чувствами, моралью и законом, определяемое затасканными теориями и трюизмами. Я лью в глотку сок винограда и нахожу в этом мудрость, но моя мудрость не связана с виноградом, мое опьянение не от вина...

Может быть, для нас в мире не осталось больше надежды и мы обречены — обречены все без исключения, если так, то соединим же наши усилия в последний вопль агонии, вопль, наводящий ужас, вопль — оглушительный визг протеста, иступленный крик последней атаки. К черту жалобы! К черту скорбные и погребальные песнопения! Долой жизнеописания и историю, музеи и библиотеки! Пусть мертвые пожирают мертвых. И пусть живые несутся в танце по краю кратера — это их последняя предсмертная пляска. Но — пляска!

"Я люблю все, что течет", — сказал великий слепой Мильтон нашего времени. Я думал о нем сегодня утром, когда проснулся с громким радостным воплем; я думал о его реках и деревьях, и обо всем том ночном мире, который он исследовал. Да, сказал я себе, я тоже люблю все, что течет: реки, сточную канаву, лаву, сперму, кровь, желчь, слова, фразы. Я люблю воды, льющиеся из плодного пузыря. Я люблю почки с их камнями, песком и прочими удовольствиями; люблю обжигающую струю мочи и бесконечно текущий триппер; люблю слова, выкрикнутые в истерике, и фразы,

которые текут, точно дизентерия, и отражают все больные образы души; я люблю великие реки, такие, как Амазонка и Ориноко, по которым безумцы вроде Мораважина плывут сквозь мечту и легенду в открытой лодке и тонут в слепом устье. Я люблю все, что течет, — даже менструальную кровь, вымывающую бесплодное семя. Я люблю рукописи, которые текут, независимо от их содержания — священного, эзотерического, извращенного, многообразного или одностороннего. Я люблю все, что течет, все, что заключает в себе время и преобразование, что возвращает нас к началу, которое никогда не кончается: неистовство пророков, непристойность, в которой торжествует экстаз, мудрость фанатика, священника с его резиновой литанией, похабные слова шлюхи, плевок, который уносит сточная вода, материнское молоко и горький мед матки — все, что течет, тает, растворяется или растворяет; я люблю весь этот гной и грязь, текущие, очищающиеся и забывающие свою природу на этом длинном пути к смерти и разложению. Мое желание плыть беспредельно — плыть и плыть, соединившись со временем, смешав великий образ потустороннего с сегодняшним днем. Дурацкое, самоубийственное желание, остановленное запором слов и параличом мысли".

Все життя людина робить не те, що мала би робити. І філософія літературного героя теж вписується в цю концепцію:

"Всю дорогу до Дижона я думал о своем прошлом. Я думал о словах, которые мог бы сказать, но не сказал, о поступках, которые мог бы совершить, но не совершил в те горькие тяжелые минуты, когда я, как червяк, извивался под ногами чужих мне людей, прося корку хлеба. Я был трезв как стеклышко, но чувство горечи от прошлых обид и унижений не покидало меня.

В своей жизни я много бродяжничал, и не только по Америке, заглядывал и в Канаду, и в Мексику. Везде было одно и то же. Хочешь есть — напрягайся и маршируй в ногу. Весь мир — это серая пустыня, ковер из стали и цемента. Весь мир занят производством. Не важно, что он производит — болты и гайки, колючую проволоку или бисквиты для собак, газонокосилки или подшипники, взрывчатку или танки, отравляющие газы или мыло, зубную пасту или газеты, образование или церкви, библиотеки или музеи. Главное — вперед! Время поджигает. Плод проталкивается через шейку матки, и нет ничего, что могло бы облегчить его выход. Сухое, удушающее рождение. Ни крика, ни писка. Salut au monde!

Салют из двадцати одного заднепроходного орудия. "Я ношу шляпу, как это мне нравится, — дома и на улице", — сказал Уолт. Это говорилось еще в те времена, когда можно было найти шляпу по размеру. Но время идет. Для того чтобы найти шляпу по размеру сегодня, надо идти на электрический стул. Там вам наденут железный колпак на бритую голову. Немного тесновато? Неважно. Зато сидит крепко.

Надо жить в чужой стране, такой, как Франция, и ходить по меридиану, отделяющему полушарие жизни от полушария смерти, чтобы понять, какие беспредельные горизонты простираются перед нами.

Электрическое тело! Демократическая душа! Наводнение! Матерь Господня, что

же означает вся эта ерунда? Земля засохла и потрескалась. Мужчины и женщины слетаются, точно стаи ворон над вонючим трупом, спариваются и снова разлетаются. Коршуны падают с неба, точно тяжелые камни. Клювы и когти — вот что мы такое. Большой пищеварительный аппарат, снабженный насосом, чтобы вынюхивать падаль. Вперед! Вперед без сожаления, без сострадания, без любви, без прощения. Не проси пощады и сам никого не щади. Твое дело — производить. Больше военных кораблей, больше ядовитых газов, больше взрывчатки! Больше гонококков! Больше стрептококков! Больше бомбящих машин! Больше и больше, пока вся эта ебаная музыка не разлетится на куски — и сама Земля вместе с нею!"

Кожний заробляє як може. Літературний герой, аби не померти з голоду, заробляв на фізіології, на тому, що людина відкидає, але жити без цього не може:

"У меня была масса времени и ни гроша в кармане. Два-три часа в день я должен был вести уроки разговорного английского — вот и все. А зачем этим беднягам английский язык? Мне было их жаль до слез.

Я начал с урока, посвященного физиологии любви. Рассказывал о том, как происходит половой акт у слонов! Мои слушатели были ошеломлены. После первого урока английского ученики толпились у дверей, поджидая меня. Мы великолепно ладили. Они задавали мне самые разнообразные вопросы, точно только вчера родились, а я не просто не возражал, но даже приучал их задавать мне самые щекотливые вопросы. Спрашивайте что хотите! — таков был мой лозунг. Я здесь полномочный представитель царства свободного духа. Я здесь, чтобы пробудить ваше воображение. "В известном смысле, — сказал один знаменитый астроном, — материальная вселенная как бы исчезает, подобно уже рассказанной истории, рассеивается, подобно видению". Вот это общее мнение и есть основа того, что называется образованием. Но я этому не верю. Я вообще не верю тому, чем эти сукины дети норовят нас накормить".

Філософське буття літературного героя вже немислиме без жінок. Але жінка у його філософській концепції – це не просто жінка, це відображення пекла і раю на грішній землі. Але наприкінці всього залишається лише ваше ім'я:

"Я — один с моим огромным пустым страхом и тоской. И со своими мыслями. В этой комнате нет никого, кроме меня, и ничего, кроме моих мыслей и моих страхов. Я могу думать здесь о самых диких вещах, могу плясать, плевать, гримасничать, ругаться, выть — никто не узнает об этом, и никто не услышит меня. Мысль, что я абсолютно один, сводит меня с ума. Это как роды. Все обрезано. Все отделено, вымыто, зачищено; одиночество и нагота. Благословение и агония. Масса пустого времени. Каждая секунда наваливается на вас, как гора. Вы тонете в ней. Пустыни, моря, озера, океаны. Время бьет, как топор мясника. Ничто. Мир. Я и не-я. Умахарумума. У всего должно быть имя. Все надо выучить, попробовать, пережить.

В моей памяти возникают все женщины, которых я знал. Это как цепь, которую я выковал из своего страдания. Каждая соединена с другой. Страх одиночества, страх быть рожденным. Дверца матки всегда распахнута. Страх и стремление куда-то. Это в

крови у нас — тоска по раю. Тоска по ірраціональному. Всегда по ірраціональному. Наверное, это все начинается с пупка. Перерезают пуповину, дают шлепок по заднице, и — готово! — вы уже в этом мире, плывете по течению, корабль без руля. Вы смотрите на звезды, а потом на свой собственный пуп. У вас везде вырастают глаза — под мышками, во рту, в волосах, на пятках. И далекое становится близким, а близкое — далеким. Постоянное движение, выворачивание наизнанку, линька. Вас крутит и болтает долгие годы, пока вы не попадете в мертвый, неподвижный центр, и тут вы начинаете медленно гнить, разваливаться на части. Все, что от вас остается, — это имя".

І насамкінець - убивчий присуд людині:

"Двуногие существа представляют собой странную флору и фауну. Издали они незначительны; вблизи — часто уродливы и зловредны. Больше всего они нуждаются в пространстве, и пространство даже важнее времени".

Генрі Міллеру вдалося за порно сховати філософську думку. Він ніби сміється з читача, який повівся на це. Але це вже інша історія...

6 травня 2015 року

ПСИХОЛОГІЧНА ДРАМА НА ТЛІ ДЕТЕКТИВУ

Стіг Ларссон. Чоловіки, які ненавидять жінок.

Структура цього гостросюжетного роману виглядає дивною. Судіть самі. 700 сторінок. Десь на 200-сотій дізнаємося, розслідуванням якої саме справи має займатися герой, а за 200 сторінок до закінчення роману справа вже розплутана. Тобто менша частина твору присвячена головній події.

Для Стіга Ларссона головне не детективна фабула, а стосунки між людьми на тлі гострого сюжету. Тому й сприймаєш цей роман не як чергове детективне читиво, а як психологічну драму, приправлену гострими відчуттями.

Вже епіграфи до частин роману дають зрозуміти, про що мова: "18 відсотків жінок Швеції бодай раз зазнавали погроз з боку чоловіка"; "48 відсотків жінок Швеції зазнавали насильства з боку якого-небудь чоловіка"; "13 відсотків жінок Швеції зазнавали грубих форм сексуального насильства поза межами сексуальних стосунків"; "92 відсотки жінок Швеції, що зазнали сексуального насильства, в останньому випадку насильства не заявляли про це до поліції".

Журналіст Мікаель Блумквіст розслідує справу зникнення Харіет Ванґер. Минуло сорок років, але це не дає спокою понад 90-річному її родичу, крупному магнатові. З допомогою хакерки Лісбет Саландер головному героєві вдається розплутати цю справу. Постає жахлива картина. За сорок років добродішній бюргер з родини магната замучив не один десяток жінок у камері катувань у власному будинку. Проте Мікаель Блумквіст, зв'язаний зобов'язаннями і певними обставинами, не може розкрити цю страшну правду.

Головний герой розривається між трьома жінками: ровесницею, старшою від нього років на п'ятнадцять і вдвічі молодшою. У кожної він знаходить щось співзвучне собі, і ці кохання автономно існують у його серці. Проте врешті-решт він повертається до тієї,

з якою займався коханням двадцять років і яка, крім усього іншого, стала йому подругою. Мабуть, саме дружба й стала вирішальною у його виборі. Любовні сцени в романі виписані ніжно, ненав'язливо, я би навіть сказав – романтично.

Червоною ниткою в романі проходить тема не сприйняття нацизму. Можливо, дещо прямолінійно, але садистів, які вбивають жінок, автор пов'язує саме з нацистами. Ненависть до жінок і нацизм передаються з покоління в покоління.

Сам колишній журналіст, Стіг Ларссон розмірковує над етичним боком цієї надскладної професії. Звісно, мова не про тих, хто заробляє на журналістиці. Для них мораль – порожній звук. Але ті, хто по-справжньому відданий своїй професії, мало не щодня змушені робити вибір, і цей вибір не завжди співпадає з нормами формальної етики, бо гору зазвичай бере людське начало.

Роман Стіга Ларссона вигідно відрізняється від того детективного лайна, яке можна знайти на полицях наших книжкових магазинів.

23 травня 2015 року

СПОЖИВАЦЬКИЙ ПІДХІД ДО УКРАЇНСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ, АБО ДЕЩО ПРО ВІРУС БАЙДУЖОСТІ ДО МИНУЛОГО

Наталка Доляк. Чорна дошка.

У сучасній українській літературі існують три модні теми: Голодомор, ОУН-УПА, Майдан і Революція Гідності. Письменники час від часу до них звертаються. Оскільки не з'являються геніальні твори, мова йде про звичайнісіньку кон'юнктуру, споживацький підхід до української трагедії.

Видавництва хочуть втамувати голод читачів і друкують те, що матиме попит. Проте попит аж ніяк не є синонімом правдивості та художнього відображення подій. Тому й маємо спотворене формування читацьких смаків, коли українську історію просто кидають під ноги і топчуть.

Книга Наталки Доляк "Чорна дошка" – про Голодомор. Твір радше ілюстративний, ніж художній. Як ілюстрація Голодомору він годиться для кращого розуміння тієї страшної епохи. Як художнє відображення – неоднозначне, відверто слабе, хоча є місця, які свідчать про те, що авторка не позбавлена таланту.

У книзі дуже мало персонажів, виписаних індивідуально. Здається, що всі вони на одне обличчя. Щоби показати масовість Голодомору, не обов'язково множити літературних героїв, тим більше, якщо не вистачає фарб для їхнього розрізнення. Мабуть, слід було зосередитися на небагатьох, але показових, характерних героях. А так вийшла мішанина, яка добре ілюструє ту епоху, але показує художній несмак, невміння вибудувати структуру твору, зосередитися на головному і відкинути другорядне.

Головний герой, звичайно, є. Це Лесь Терновий, який спочатку вірив у комуністичну ідею, потім ледь вижив під час Голодомору, коли його, ледь живого, вже кинули в яму для трупів, а потім він передав записане правнукові Сашку, який з цього сотворив кіносценарій. І все ж він губиться серед інших героїв, а шлях його прозріння виявився занадто швидким і неправдоподібним. До речі, це не єдина хиба у авторки.

Так само занадто швидко і неправдоподібно перевтілюється герой з характерним іменем Октябрин. Ніби не знаючи, що з ним робити, Наталка Доляк відправляє його до "санаторію", як на початках називалися психлікарні. Подібне аж занадто швидко перевтілення спостерігаємо за Сонею-Соломією, яку зґвалтував чекіст Калюжний.

Мабуть, виправданим є те, що Наталка Доляк перекидає місток із минулого в майбутнє, хоча інколи це виглядає штучно.

Леся Терновий вирішив свій вантаж знань передати спочатку онуці:

"Під кінець літа Ліді довелось розчаруватись. Її мрії про золоті монети, дублянки й кооперативи так і лишились мріями. Дід припас для онуки не це. А Правду. Чистісіньку, бережно ховану до цього часу правду про минуле. Ту правду, про яку не говорили по телевізору, про яку не знімали кінофільмів, про яку не писали книжок. Ту правду, яка пояснювала слова сусідки Галі про корову та робила зрозумілою любов діда до збирання хлібних крихт. На юну Лїду Тернову покладалось нелегке завдання – вона мала успадкувати цю правду, заховати її на дні свого ества й удавати, що нічого не чула.

– Я буду тобі диктувати, а ти записуватимеш, – командував дід, витягаючи із вузького відсіку старої шафи, де зберігались усілякі дрібнички, загальні зошити та чорнильну ручку, які купив нещодавно в сільському магазині спеціально під задуману ним роботу.

– Чому ви не поділились цим із синами, з татом моїм? – питала, коли дід уже не міг вставати з ліжка, а лиш тримав у своїх жорстоких долонях маленьку теплу онуччину.

– Вони інші, – відповідав незрозуміло. – Вони не повірили б. Або повірили б, та не зберегли.

– А я? Я збережу?

Дід піднімався на ліктеві, дивився пильно в блакитні очі дівчини, ніби ще раз хотів пересвідчитись, що правильно вчинив, і відкидався на високу подушку.

– Збережеш! Та й час зараз такий, що от-от. От-от почнуть про це говорити".

У цьому уривку, як і по всій книзі, розкидано багато пафосного і мало правдоподібного. Дід довіряє не дітям, а внукам, які виявляються аж занадто "розумними" ("Чому ви не поділились цим із синами, з татом моїм?"), є передбачливим, хоча розкриття правди про Голодомор стоїть в одному ряду з розвалом Радянського Союзу, двома Майданами, Революцією Гідності, коли навіть політологи й експерти не ризикнули назвати ймовірний розвиток подій.

З іншого боку, Наталка Доляк не знає, як упоратись з надзавданням, поставленим перед собою, і в художній формі розповісти правду про Голодомор, тому вдається до журналістсько-публіцистичного стилю. Так простіше, але більше властиве газеті чи документальній оповідці, ніж роману чи повісті. Авторка довго не розжовує, а дає читачеві готовий продукт, хоча художній твір має трохи іншу функцію, коли той, хто читає, стає своєрідним співавтором розповіді.

"Старий Терен не знав, – пише Наталка Доляк, – як підступитись до онуки, ураженої пропагандистським прядивом тотальної брехні. Як розбити її хибні уявлення

про міць та могутність держави і чи варто їх руйнувати. Чи не сприйме дівчина всі його одкровення вороже, чи повірить у страшну трагедію свого народу, у геноцид (чи знав головний герой тоді це слово? – А.В.), влаштований вождями, яким і досі поклоняються, життєвий шлях та "подвиги" яких активно вивчають у школах, при цьому й словом не згадуючи мільйони тих, кого й не поховали по-людськи, а скинули в спільну яму та притрусили гашеним вапном".

Попри намагання авторки увійти в ту епоху, їй не вдалося позбутися оков сьогодення, тому про ті часи вона розмірковує з позицій нинішнього дня. Знову ж кажу, якби це була журналістсько-публіцистична чи документальна розповідь, даний підхід був би виправданим. Але ж мова про художній твір. І коли герої говорять по-нашому (не маю на увазі українську мову) чи мислять сьогоденням, ніби щойно відірвалися від комп'ютера, то сумніваєшся у високій вартості повісті.

Коли я читав "Чорну дошку", не раз ловив себе на думці, що якби Наталка Доляк писала про Голодомор з висоти сьогодення, а не намагалася фантазувати про 1932-1933 роки, просто ілюструючи відомі документи чи лише опираючись на спогади рідних, близьких, очевидців, можна було би говорити про вартісний твір – звісно, за умови, що він би був позбавлений отієї журналістсько-публіцистичної та пафосної стилістики. Окремі сторінки повісті ніби самі підказують, що саме так треба було поступити, бо сьогодення все-таки ближче авторці й спокійніше для розуміння читачів, ніж минуле, виписане неточно та ще й не завжди художньо.

"Якось її тато (Ліди, внучки Терена – А.В.), – пише Наталка Доляк, – слухаючи "Голос Америки" (під особливим секретом), почув дивне для радянського вуха слово. "Голодомор". Ще тоді здивувався, що вони по тих ворожих голосах за нісенітницю верзуть.

– Чого лиш не понавигадують, – сказав та крутнув коліщатко радіоли, аби натрапити на пісню Мірей Матьє. – Що значить голодомор? Ніхто нікого не морив. Врожаю не було, по всій державі, от дехто від недоїдання хворів. Життя було нелегке, тут погодитись можна. Та хіба воно зараз легке? Поки тих дефіцитів дістанеш. Але ж не скиглимо. Таке придумати – голодомор! – і пхінькнув нервово".

Сама ж Ліда намагається докопатися до правди:

"Ставила старому по-дитячому наївні питання: "Чому ж про це ніхто не розповідає?", "Чому не зберегли пам'ять про померлих?" і, врешті-решт, головне: "Але ж були винні... не лише ж вожді. Хто?".

– Я! – коротко зізнався дід і відвів погляд.

Він відчував себе відповідальним якщо не за мільйони втрачених життів, то за дві сотні односельців точно. Бо ж усе бачив на власні очі, відчував шкірою, всотував у кров, але не міг спинити цю катівню, змінити бодай одну долю чи запобігти хоча б одній родинній трощі".

Якщо з Терновим усе більш-менш зрозуміло, то внучка виглядає явно "дорослою", наділеною інформацією сьогодення, аби ставити такі запитання. І ось ця часова невідповідність не раз грає злий жарт з Наталкою Доляк.

Деякі художні образи виписані у повісті випукло, але швидко забуваються, бо на читача навалюється аж занадто інформації, яку він не здатний переварити. Письменниця вдається до детективного елемента, як у розповіді про Юрка, який помстився працівникам редакції, через яких, на його думку, загинули рідні. Як для юнака, це теж думка із сьогодення, що й у випадку з Лідією:

"Хлопчик витяг із руки брата зіжмакану газету, саме ту, яку напередодні показував їм голова колгоспу. "Більшовицька правда" – зазначалось на першій сторінці. Юрко похапцем почав читати, лежачи горілиць біля холодного тіла брата. Він торкався своїм плечем братового й відчував, як холодне ще більше, як у ньому нагромаджується колюча, наче бурулька, енергія, яку (знав уже зараз достеменно) обов'язково обрушить згодом на тих, хто вбив його родину. А вбивали не ті, що стріляли. Вбивали інші. І Юрко тепер знав їхні імена. У статті, яка називалась "Недобитки серед нас", йшлося про його, Юркову, родину. Було дуже дивно читати своє прізвище й ім'я батька та брата, надрукованими в газеті. Спочатку навіть взяли завидки, ач, про них пишуть. Коли дізнався суть написаного, було вже не до гордоців. Кореспондент Пришибайло писав, що родина Калитків з конкретного села в двадцять восьмому році активно підтримувала заворушення й підбурювала людей до повстань проти більшовицької влади. А тепер, мовляв, коли минув час, ці "виродки" живуть та жирують за рахунок влади, яка дала їм усе – землю, свободу, можливість вчитись. Стаття була доволі жорстока, автор закликав громадськість та органи виявити більшу уважність та судити всю родину, незважаючи на вік та стать по всій суворості закону. Посилався на подібні випадки в інших селах, де ворогів лінчували односельці, не очікуючи на каральну руку радянської Феміди. Висловлював сподівання, що міліція та доблесне політуправління не пройдуть повз, заарештують контрреволюціонерів та підричників соціалістичного устрою, щоби згодом поставити їх до стінки. Гарячково підбурював читачів змити кров'ю ганьбу. Стаття була підписана не лише Пришибайлом, а й головним редактором К. Юсовицьким.

"От і змили, – склав газету Юрко й додав подумки: – Але це ще не вся кров. Буде ще".

Діждавшись слушного моменту, Юрко вбиває ненависних йому журналістів, але й сам гине від руки співробітниці газети Соні. Дівчина внутрішньо відчуває себе Соломією, але змушена служити владі. Її прозріння теж виглядає неправдоподібним, поспішним з художньої точки зору, а тому особиста трагедія Соні-Соломії не веде читача до очищення. Взагалі, як на мене, Наталка Доляк змарнувала багато епізодів у книзі, які би могли віднести її книгу до більш вартісних видань. Чи то попрацювали літературні редактори, перекроївши розповідь, а не просто виправивши помилки та стилістичні піруети, чи то дороговказом служили вимоги видавництва, для якого українське, як і українська історія, є лише необхідним, але не обов'язковим атрибутом. Маю на увазі "Клуб сімейного дозвілля".

Ще менш виразно виписані ті, хто творив Голодомор. Їхні прізвища губляться на тлі подій, що проносяться вихором, індивідуальності не запам'ятовуються, бо, здається, ці люди всі на одне обличчя. Поспіх у змалюванні цих та інших образів зіграв з

письменницею злий жарт. Ось і маємо мало не детективну історію, проте психологічне розкриття Голодомору відсутнє. Наталка Доляк мала всі шанси зробити це, але не скористалася наданою їй можливістю. Схоже, кон'юнктура взяла гору.

Аби показати еволюцію Тернового, Наталка Доляк вводить подвійне, мало не шизофренічне, сумління головного героя, але від цього художнє переосмислення очевидного не стає вартісним: "Немає тих садків, немає навіть хліба вдосталь", – каже нав'язливо якесь друге Лесеве "Я". І немає від того уїдливого штопора рятунку. Він до болю в скронях свердлить мозок. Те друге, потаємне "Я", обганяючи всі правильні, виважені думки, вистрибує першим і торочить щось таке, чого він, Терновий, і чути не хоче, не те, що тримати в собі й тим більш аналізувати. "Є лінія! – доводить він своєму двійникові і мимохіть розмахує руками й беззвучно ворухить губами. – І по ній треба йти. Зійдеш з лінії, і тебе немає, – хрусь долонею в повітрі. І та долоня падає на груди. – Уже багато хто гнув свою лінію, і що? Де вони? Що вони?".

Авторка детально описує життя Тернового, який змусив батьків вступити до колгоспу, але позбувся їхнього благословення. Працюючи в редакції газети, Лесь твердо вів лінію партії, навіть не задумуючись, що ж насправді відбувається в його рідному селі – Веселівці, аж поки не поїхав туди у відрядження.

"Лесь Терновий стояв на порозі батьківської хати, упершись лобом у дерев'яні хиткі двері. Усе не наважувався натиснути на клямку та переступити поріг. У голові не снувало жодної думки, чоловік заляк на одному місці, ніби приріс до ґанку – не міг ступити й кроку ні вперед, ні назад.

У дворі не було собаки, того, що зазвичай не давав "блудному сину" підійти ближче до подвір'я, бо починав гавкати: без агресії, так, що батьки завжди могли б зрозуміти, на кого здійснює бучу пес. Біля собачої будки сиротливо валялась погнута мисочка, у яку вже давно не клали собачого їдла.

Хлів, де ще три роки тому стояла худоба, німував напіврозвалений та облуплений, подвір'я позаростало бур'янами, а город, який було видно з порогу і який відділявся від подвір'я хистким парканчиком, був схожий на цвинтар – голий та витоптаний, де-не-де перекопаний глибокими ямами, над якими височіли невеличкі горбочки випорпаного із тих ям масного чорнозему".

І ось якби так просто і по-людяному авторка й писала далі, а читач виступав її співавтором, розуміючи всі "принади" голодного життя, ціни б її твору не було. А то ми вислуховуємо батька Лесь, який характеризує поточний момент, ніби начитався нинішніх документів про Голодомор, з яких зняли гриф "таємно", і розповідь ця приправлена журналістсько-публіцистичним пафосом.

Наталка Доляк зосередила свою увагу на минулому, проте їй виявилось не під силу показати Голодомор зсередини, відтворити механізм його дії бодай на прикладі одного села. На цьому тлі виграшними є сторінки, присвячені сьогоденню. Розуміння Голодомору, скажімо, нинішніми школярами, є вбивчим за своєю суттю, й авторка талановито це відображає на сторінках "Чорної дошки". Не втримаюсь і наведу цей розділ повністю, хоча, можливо, він і величенький для даної статті:

"У не надто чисте чимале вікно билась невелика, але цілеспрямована муха. Хотілось їй вилетіти із теплого приміщення надвір. Не відала вона, що там, на волі, відразу наразиться на холод пізньої осені, на стрімкий вітер та дощ, і, найімовірніше, така бажана свобода принесе їй лише смерть. Муха з нервовим дзижчанням гамселилась головою об шибку. За її хаотичними діями споглядала жінка років тридцяти із сумними очима, у яких наче навіки застигли й перетворились на крижані скельця сльози.

- Восени тисяча дев'ятсот тридцять другого року вийшов... цей... ну, такий спеціальний указ про заходи, е-е-е, цей... ну, щоб селяки давали норму цього, як його... е, ну, продтоварів різних...

У світлому шкільному класі біля дошки відповідала на поставлене вчителькою питання невисока дівчина років шістнадцяти у вузьких темних джинсах, усіяних блискучими камінцями, та розцяцькованій яскравими смужками кофтині. Вона тупцювала на місці, раз по раз підкидаючи рукою хвіст занадто чорного, аби бути натуральним, волосся.

- Це була постанова, - монотонно, переводячи погляд з мухи на сльоту та голі дерева за вікном, промовила вчителька. Жінка тримала руки, складеними хрест-навхрест на грудях, і розпачливо зітхала. - Візьми, будь ласка, підручник та прочитай уголос.

Старшокласниця під супровід легкого гудіння інших юнаків та дівчат, вихляючи стегнами, промандрувала до своєї парти - передостанньої, потягла з неї закритий підручник історії для одинадцятого класу. Підручник не відразу піддався, бо заважали занадто довгі накладні нігті патріотичної жовто-блакитної палітри. Дівчисько почало, слинячи пучки пальців, гортати аркуші новесенького підручника, які ще де-не-де були зіплені на кутиках, - не могла знайти потрібної сторінки. Її губи беззвучно проголошували найкоротше нецензурне слово, але оскільки голова дівчини була опущена, це могли бачити лиш однокласники, що сиділи за партами й дивились на неї знизу. Для вчительки міміка школярки залишалась нерозшифрованою.

- Шістдесят дев'ята, - монотонно, дивлячись у вікно, мовила вчителька і знову зітхнула.

- Жень! - покликав стиха Сашко, який ділив із фарбованою чорнявкою парту.

Після заклику він передав дівчині свій підручник, відкритий там, де було потрібно.

- Її що, чоловік кинув? - прошепотіла Женья й взялась читати з неабияким акторським запалом. Кожне її слово було розфарбоване, мов хвіст павича, літери вимовлялись чітко, й професійна Женина артикуляція примушувала усіх, хто сидів у класі, заглядатись на дівчачі пухкі уста.

- Вісімнадцятого листопада тисяча дев'ятсот тридцять другого року вийшла Постанова ЦК КП(б)У, - дівчинка прочитала кожну літеру окремо, так, що вони стали опуклими й ніби зрозумілими, - про заходи щодо посилення хлібозаготівель. Згідно з Постановою окремі господарства за невиконання планів хлібозаготівель каралися натуральними штрафами, тобто конфіскацією п'ятнадцятимісячної норми м'яса. Того ж

дня вийшла Постанова політбюро ЦК КП(б)У, - знову як диктор телебачення відтарабанила Женя й сама заслухалась мелодикою свого голосу, - "Про ліквідацію контрреволюційних гнізд та розгром куркульських груп". Реденсу та Косіору було доручено розробити до двадцять третього листопада спеціальний оперативний план ліквідації куркульських та петлюрівських контрреволюційних кубел. ДПУ - вилучити з міст ідеологів та організаторів "куркульського саботажу", провести чистку та засудження рахівників і бухгалтерів - (наперед визначено триста осіб); Чубарю в Дніпропетровській, Хатаєвичу в Харківській, Зайцеву в Чернігівській областях разом з обкомами провести операцію в найближчі дні, каральні органи мають "завдати рішучого удару куркульським елементам для запобігання куркульським повстанням".

Женя втомлено завершила читання, буркнула тихо: "Многа букаф" - і з подивом зиркнула на вчительку.

- Тепер перекажи своїми словами, - попросила та.

- У листопаді, е-е-е, тридцять другого року, - дівчина зазірала до підручника, який вона все ще тримала в руках, - ну, була ця... Постанова, цитую, - опустила очі до тексту, - ЦК КП(б)У, - із ненавистю вчитала ці шість літер.

- Ну, - підбадьорила дівчину історичка.

- Вони просили про різні там, ці... - не могла відтворити щойно прочитаний текст старшокласниця.

- Заходи щодо посилення хлібозаготівлі, - прошепотів Сашко.

- Заходи щодо посилення хлібозаготівлі, - швидко, аби не забути, випалила Женя.

Однокласникам, яких не стосувалося питання вчительки, не було жодної справи до прочитаного й переказаного, кожен займався своїм: хто клацав на мобільному повідомлення, хто тишком слухав музику, вставивши у вухо один навушник, хто перешіптувався, а хто просто дивився у стелю.

- Ви не розумієте? - запитала наставниця й обдивилась усіх дітей. - Вам не цікаво? - вона мало не плакала.

- Катерино Василівно! - взявся пояснювати Сашко. - Історія - це дуже класний предмет, але ж ця тема якась віддалена від реалій. - Він говорив та поглядав на задоволену Женю. І говорив ніби саме для того, аби ця Женя ось так задоволено на нього зиркала. - Постанови, цекакапбеу, хлібоздача, депеу, куркулі. Куди краще про козаків та про наше славне минуле... Хіба мало тем... таких, що підносять наш патріотизм, а не навпаки. А це? Це вже не актуально.

- Ви так думаєте? - Катерина Василівна подивилась на Сашка, а той, кинувши короткий погляд на сусідку по парті, вимовив голосно:

- Може, власне, я й не думаю так, бо в мене прадід від голоду постраждав. Але... Більшість так думає.

- Більшість? — Похитала головою та несподівано іронічно посміхнулась вчителька.

- Більшість - це добре. Слухайте, а й то правда, нащо нам та історія, давайте проведемо невеличкий тест, - запропонувала, і діти охоче її підтримали.

- Хоч щось, аби не оце, - звернулась пошепки Женя до Сашка, усілась на своє місце

й міцно стисла його коліно долонею. – Дякую, що врятував від цієї мегери, бо я вже думала, що в мене мозок закипить ту муть читати.

– А в тебе ніхто від голоду не вмирав? Ну, прадіди там, чи ще хтось?

– Значить, так, – голосно сказала Катерина Василівна, а Женя лиш знизала плечима й подивилась на хлопця як на дурника.

– Від якого голоду, Сань?

– У нас до кінця уроку є десять хвилин, – вчителька історії змінила свій сум на дещо награну безтурботність, а старшокласники відліпилися від своїх стільникових та з цікавістю слухали. – Тому поговоримо про більшість, про рішення так званої більшості. Так-от, уявімо, що у... – Катерина Василівна обвела клас поглядом та спинилась на Віталіні, яка сиділа на першій парті. – У Віталіні є в сумці бутерброд із чимсь дуже смачним.

– З червоною рибою, – почулось з середини класу, і діти загули й заплямали.

– З кав'яром... чорним, – додав хтось інший писклявим голосом, і декілька секунд приміщенням носилось обговорення якості, користі для здоров'я та захмарної ціни цього делікатесу.

– А в інших такого бутерброда немає. В інших взагалі нічого немає, навіть маленької піци. Але ви хочете їсти. Ваші дії?

У класі на мить стало тихо: чи то діти відразу задумались про план своїх ймовірних дій щодо чужого бутерброда, чи то питання збило їх з пантелику.

– Подумайте! – закликала вчителька й знову прикипіла поглядом до сірого пейзажу за вікном.

Кілька хвилин панувала мовчанка, а тоді Женя прямо з місця вимовила:

– Я б її попросила зі мною поділитись. Ділитись – це добре.

– А я б тобі не дала, – посміхнулась Віталіна. – Мої батьки трудяться день у день, аби гроші заробити мені на цей бутерброд, а я буду із тобою ділитись? Краще я його своїм рідним залишу братику та сестричці.

– Так можна й забрати, – припустив один із хлопчиків. – Але я не наполягаю, я так... припускаю.

– Забрати, тобто викрасти? – втрутились у бесіду інші діти.

– Стоп-стоп-стоп, треба, щоб усе було законно, – підвівся посеред класу майбутній медаліст та спортсмен-розрядник Владик. Він не зважав на вчительку, яка присіла на краєчок першої парті й уважно слідувала за ходом дискусії.

– Законно було б не дивитись на чужі бутерброди, – кинув йому Сашко.

– Але ж ми не чужі один одному... – підняв брови Влад. – Ми – колектив. Ми одинадцять років разом... ну, не рахуючи деяких зальотних, – медаліст зверхньо майнув поглядом по опоненту.

Сашко дійсно в цій школі і в цьому класі навчався лише три роки. Батько –військовий, переїздили з міста у місто, зі школи до школи.

– Правильно, немає чого відділятися від колективу зі своїми бутербродами, – засміялась білява дівчинка. – Віталіно, сказала б я, давай виставляй свій мегабутерброд

на загальний стіл – буде вечірка. І Віталіна віддала б.

– Ні, – стояла на своєму вперта Віталіна. – Не віддам!

– Ніфіга собі, – обурилась Женя, спочатку звернувшись до Сашка, а за мить – до класу, та ще й додала: – Значить, ми примусимо. Нас же більшість!

Діти заговорили, замахали руками, почали збиратись у групи по кілька осіб, дискутували, аж поки не продзеленчав дзвоник. Разом із ним Женя підняла вгору аркуш, вирваний із зошита в клітинку. На ньому червоним було каліграфічно написано: "Постанова". Листок, як цеглина на толоці, з рук у руки перейшов до вчительки, вона пробігла написане швидким поглядом та усміхнулась сумно.

– Нічого не міняється в людській природі, – не очікувано для дітей зіжмакала Постанову та жбурнула її до сміттевого відерця в кутку, коротко сказала: – До побачення, – й вийшла з класу.

– Ну, дає наша Фролячка! Її що, мужик кинув? – голосно запитала в простору Женя, і всі засміялись та почали висипати по одному з класу, підхопивши свої модні наплічники.

Сашко продовжував сидіти за партою. Спочатку він так само сумно, як і Катерина Василівна Фроляк, дивився на невеселий краєвид за вікном, тоді перечитав написане на шістдесят дев'ятій сторінці в підручнику історії для одинадцятого класу. Потому підвівся, відкрив свою сумку, поклав туди книжку, а звідти вийняв грубий пошарпаний блокнот з жовтими сторінками. Відкрив його посередині, судомно листав, шукаючи потрібне. А знайшовши, спинив погляд на словах:

"На погашення штрафів забирають усе... навіть життя, як забрали його в невідомого мені Семена Фроляка з хутора Зарічного. І пішли його діти по світу. А чи вижили, чи змогли побороти голод...".

– Фроляк, – мовив Сашко й погладив пальцем це слово, писане його прадідом.

У блокноті це було єдине повне прізвище. Інші позначались лиш кількома літерами – піди тепер зрозумій, про кого йшлося".

За великим рахунком, Наталка Доляк використовує той же прийом: ілюструє постанову про голодомор, використовуючи урок історії в одинадцятому класі. Їй хоча це виглядає дещо надуманим, художньо не вивіреном у деталях, але все ж правдоподібно лягає на папір, чого не можна сказати про багато епізодів, написаних нею у цій книжці, але про минуле, 1932-1933 роки.

Терновий у рідному селі веде подвійний спосіб життя:

"Згідно зі спеціальною рознарядкою з області Терновий отримував вечірні й ранішні пайки в колгоспній їдальні як сількор. Що не день та пайка гіршала, ставала рідшою й прозорішою баланда, глевкішим та чорнішим хліб. Лесь марою блукав по селу, ніби й хода змінилась – обважніла, стала не такою пружною й стрімкою. Чоловік при звичаївся ховати голову в плечі й гнутися до землі. Та й за місяць наче постарів років на десять, у погляді проблискувала тваринна лють, і той погляд став, як стерня, колючий. Писав по статейці за тиждень, одправляв до міста з посильним. Ті статті були радше замітками, позбавленими колишнього авторського лоску: тоді-то й тоді-то,

йшлося в них, як у телеграмах, здали стільки-то зерна, стільки фуражу, стільки худоби, та й усе. Про смерті людей у статтях – анічирк, знав-бо – все одно не дадуть у друк, а от по нього стовідсотково прийдуть, одберуть життя, оце життя, яке й не вартує теперечки ані ламаного шеляга. Про ті смерті й про ту бісову навалу писав окремо, у таємний блокнот, щоб не забути, щоб пам'ятати. Саме для того, аби закарбувати в пам'яті кожна мить тривожної доби, у яку він мав нещастя оце зараз жити, він усе дивився на звичаї, що оце намагалась призвичаїти нова влада в його Веселівці, всотував побачене мозком, нутром, кожною клітиною організму. Леда стримувався, аби не вихопити в котрогось із озброєних бузувірів гвинтівку та не перестріляти всю цю братію до біса. Бачив, яким жахливим штибом втілюється в життя те, що він ото день у день писав на папері. Химерні ідеологічні палаці, які він собі набудував за останнє десятиліття, в одну мить перетворились на купку нікому не потрібного попелу. Таку купку, як від тих спалених ним ікон".

У селі не стало релігійного життя, але віру людей не вдалося втоптати в болото:

"Люди по хатах гомоніли про антихриста, що зійшов на землю. Коли збирались біля криниці, лиш про це й мови було. Жінки тулили до грудей дітлахів та злякано дивились на небо.

– Повалили безбожники церкву, а ми й не боронили. От і маємо тепер. Відплату.

– Кажуть, у Писанні сказано, що помремо всі, кінець світу буде на тридцять третій рік од Різдва Христового.

– Так тож на тридцять третій, а тисяча дев'ятсот тридцять... – вгрузав хтось надто розумний у розмову, але ті аргументи не сприймались.

– Ой, Боже ж ти, мій Боже, ой Боже, – бідкались молодичі. – Нас же Бог боронить – не приходять з тими щупами, а куркулі вже виють.

– Дасть Бог, Богородиця заступиться за нас, грішних. Не ми ж ті церкви валили, не ми дзвони розбивали. А ці чорношкурі ще візьмуть свого".

Якщо загалом говорити про книгу Наталки Доляк "Чорна дошка", то авторка не виконала взятої на себе функції. Голодомор – занадто серйозна тема, щоби писати про це поспіхом. Звісно, авторку можна виправдати, бо в сучасній українській літературі взагалі мало творів на цю тему, а про геніальність чи бодай талановитість авторів узагалі не йдеться. Те ж саме стосується й романів і повістей про ОУН-УПА, Революцію Гідності. Кон'юнктура, кон'юнктура і ще раз кон'юнктура беруть гору. А ще – вимога видавництва, аби подібні книжки були цікавими для читача. Ото й гине гола правда під вантажем детективів, слізно-жіночих романів, містики та іншої літературної макулатури. Письменникам слід позбутись у власній свідомості цього ідеологічно-споживацького нашарування. Лише тоді, коли залишаєшся віч-на-віч з власною совістю, можеш творити дійсно гідні твори, не сподіваючись на пристойну оцінку сучасників, уражених вірусом байдужості до минулого.

... А Наталка Доляк уже працює над романом про ОУН-УПА...

31 травня 2015 року

Ділки від літератури встановлюють свої правила, за якими мають грати

письменники. Якщо це літературний конкурс, то мусиш сподобатися рецензентам і членам журі, аби стати лауреатом. Набивши руку, вже можеш підлаштуватися під їхні смаки – і тоді точно станеш лауреатом. Якщо це видавництво, то тебе обставлять такими літературними редакторами, що не впізнаєш власний роман чи повість. А ще ж є так звані літературні критики, яких треба задобрити, аби похвалили твоє творіння.

Автор, особливо молодий, хоче стати лауреатом, хоче бути надрукованим, а тому готовий і маму рідну продати, аби досягти мети. Рецензентам, членам журі, літературним редакторам і критикам байдуже, що письменник, особливо молодий, втрачає не лише індивідуальність, а й душу.

Конкурси й видання – справа скороминуча, читач дуже швидко забуває лауреатів і їхні книги. Зроблені за шаблоном творіння масового споживання знецінюються вже наступного дня після виходу. Автора виціджують до останку, а потім, коли бачать, що він повторюється і вже себе вичерпав, викидають, бо на обрії з'являється нове юне дарування – з такою ж сумною перспективою забуття й неслави.

Лише одиниці можуть встояти перед цією безжальною машиною масової культури. Вони не беруть участі в літературних конкурсах, бо вважають це безнадійною затією, а видавництвам диктують свої умови, на які ті змушені погодитись, бо талант автора приносить їм доходи. Якщо видавництво непоступливе – автор йде до іншого або видає книгу за свій кошт, або шедевр чекає свого часу, аби з'явитися на світ – можливо, вже й після смерті письменника.

Відсутність меценатів, які розбираються в літературі, а не просто читають книжки з нудьги, плодить графоманів і сірятину, вбиває таланти й геніїв.

Суворі проза нашого життя, варта письменницької уваги...

3 червня 2015 року

Боляче спостерігати за можновладцями, які калічать українську мову. Помилок дуже багато, але найбільш типовими є дві – "приймати участь" замість "брати участь" і "все рівно" замість "все одно".

А оце недавно вигулькнуло "я рахую" замість "я вважаю". Думав, що з цією російською калькою покінчено, але вона виявилася живучою.

Пам'ятаю, як я був оратором на одному з мітингів 1989 року й декілька разів вжив оце "я рахую" замість "я вважаю". Після мітингу до мене підійшов знайомий доцент університету (на жаль, уже покійний) і з посмішкою на устах сказав: "Я рахую – хую, хую...". Цей урок я запам'ятав на все життя.

Отже, якщо ви не хочете бути х... з сусідньої держави, кажіть "я вважаю". Рахувати можна гроші, якщо вони у вас є, а ще баранів в уряді чи бездарних генералів у Генштабі...

4 червня 2015 року

МИРНІ ВОЇНИ СВІТЛА

Волонтери. Мобілізація добра.

Клуб сімейного дозвілля – видавництво кон'юнктурне. Було би дивно, якби воно оминуло тему волонтерів. Не оминуло, і зробило це чи не першим в Україні.

У збірці "Волонтери. Мобілізація добра" вміщено, як сказано в анотації, "строкатий килим із віршів, есеїв і щемливих оповідань найкращих українських авторів". А тепер – увага: хто ж вони, найкращі українські автори? Це, за версією КСД, – Жадан, Карпа, Любка, Шиян, Славінська, Денисенко, Кідрук, Бабкіна, Роздобудько, Вдовиченко. Ось так, а ви думали...

Читачів застерігають від ненормативної лексики у збірці. Правда, її там негусто: один матюк від Карпи і один від Кідрука. Без них можна було обійтись, і читач би все зрозумів. Чи то спеціально його треба було заманити отією "ненормативною лексикою"?

Якщо кожний автор у тій чи іншій мірі пише про волонтерство, то що в цій збірці робить Жадан? Його так звані вірші (бо насправді це неримована проза і про поезію в прозі тут говорити не доводиться) жодним боком цієї теми не стосуються. Але, мабуть, Карпа, упорядниця збірки, по благу його сюди запхала.

Талановиті письменники, якщо хочуть бачити свій твір надрукованим, мусять іти на зговір із совістю, вдаватися до того, аби їхнє ім'я використали в кон'юнктурних виданнях. Або ж просто пишуть, особливо не задумуючись над цим, хоча в глибині душі їй відчувають, що роблять щось не так.

Читач знайде для себе щось цікаве у вміщених в збірці творах Роздобудько і Вдовиченко, Кідрука і Бабкіної, Славінської і Денисенко, Любки і Шиян, тієї ж Карпи... Це цікаві історії. Дехто з письменників намагається дослідити психологію волонтерства як явища. Дехто просто оповідає те, що бачив чи почув з вуст інших.

Якщо зайти у соціальні мережі і знайти волонтерські сторінки чи сторінки волонтерів, то можна відчувати, що розповіді там правдивіші й об'єктивніші, ніж у збірці, про яку я згадую. Інша справа, що письменник має осмислити те, що відбувається. У когось це виходить, як у Роздобудько чи Вдовиченко, інші намагаються це зробити, а решта таки прийняли правила кон'юктурної гри, запропонованої Клубом сімейного дозвілля.

Карпа як упорядниця збірки підбрала авторів за своїм "образом і подобою" – тих, хто вважає себе (або їх так вважають) ліберальним демократом, які націоналізм не сприймають. Тому й націоналісти у збірці зображені тими ж фарбами, що й ватники чи путінці.

Волонтерство – це особливий стан душі. Це допомога іншим без внутрішнього бажання прославитися чи почути бодай добре слово у відповідь. Волонтерство використовують заради власного збагачення й піднесення в очах інших. Розрізнити ці два види волонтерства буває складно, а то й неможливо.

Так само і збірка "Волонтери. Мобілізація добра" викликає двоякі відчуття. Мабуть, це йде від того, як сприймаєш конкретного автора, довіряєш йому чи ні, віриш у його моральні чесноти чи розумієш, що він аморальний тип, який грає на почуттях читачів.

Можливо, як сказано в анотації, волонтерство "змусить задуматися над цим феноменальним явищем та, мабуть (хто знає), зважитися на власний крок".

15 червня 2015 року

ФІЛОСОФІЯ РОСІЙСЬКОЇ ДУШІ

Віктор Єрофєєв. Енциклопедія російської душі.

Це ж як треба любити свою Батьківщину (неодмінно з великої літери, навіть якщо вона - не літера - мала), щоби присвятити їй таку щемливу розповідь. Я маю на увазі Віктора Єрофєєва і його "Енциклопедію російської душі". Жодних аналогів у сучасній українській літературі, переповненій шароварами й вишиванками, претензійним пафосом і плачем за минулим, я не бачу.

Цей роман, перекладений з російської на українську Василем Шклярем, викликав шквал обурення. Не лише громадські організації, а й викладачі Московського державного університету звернулися до Московської міської думи з вимогою заборонити "Енциклопедію...". На щастя, в Росії нема "моральних установ", які відібрали здоров'я і саме життя у чималой кількості українських письменників, а тому злочину в єрофєєвських роздумах власть імущі не угледіли. Проте думка "патріотів" щодо письменника була однозначною: ворог Росії.

Цитувати Єрофєєва можна безмежно. Уся його книга - суцільна цитата.

Автор запевняє, що "Бермудський трикутник її (Росії - А.В.) й нігтя не вартий. Тут крутіше. Жодні реформи у нас не пройдуть... Був намір знайти об'єднавчу ідею. Знайшлися тільки такі, що роз'єднують".

Шукаючи ключ до розгадки Росії, Віктор Єрофєєв доводить ситуацію до абсурду, аби показати, що все минуле, сучасне й, мабуть, майбутнє життя цієї країни є апологією Абсурду з великої літери: "Вранці прокинувся як від поштовху, з виразним почуттям: я - ворог народу... Якщо чесно, то я й раніше не був народним братом-сватом, не ридав од усвідомлення такої приналежності. Мені знайомі хвилини недовірливого принохування до народу, навіть напади нудоти. Але я із цим справлявся і жив собі далі, як усі, з тупою надією на щось... прокинувся опівдні: знову - ворог народу. Але не в тому дідівському розумінні, начебто я - контра. Або: на мене звели наклеп. Я ніколи не вірив у безвинність жертв: людина вічно чим-небудь незадоволена, і це вилазить, як шило з мішка. Але я відчув усім своїм єством, що я не оголошений ворог народу, а сам себе визнав ним. Таке невідворотне".

У Росії кожен є потенційним ворогом народу, і якщо його не визнають таким офіційно, то він сам має це зробити. Виходу з тупика нема.

Продовжуючи під мікроскопом роздивлятися російську душу, Віктор Єрофєєв констатує: "Метаморфозі піддався всього-на-всього один займенник, затерте слівце "ми" - Микола Другий російської лексики. Не варто думати, нібито наше "ми" складається з додавання самодостатніх "я". Російське "я" як елемент не життєстійке й існує винятково в родинній молекулі. Виходить, не "я" формує ідею "ми", а навпаки. "Ми" плодить звироднілих "я", мов дрібну картоплю".

Забігаючи наперед, робимо висновок, що не Путін такий "поганий", він лише відображає "ми" російського народу. "Погані" оті "я", які плодяться з "ми" й підпирають основи самодержавства Росії.

"У нас у Росії від протягу може початися все, аж до громадянської війни", - каже

один із героїв "Енциклопедії...". І це правда. Не потрібно видимих причин, аби щось призвело до катастрофічних змін. Як казав поет, "умом Россию не понять".

І все ж Єрофеева тягне в 90-ті роки минулого століття. Це потрібно йому не лише для того, щоби осмислити те, що нині відбувається в Росії. Відчувається, що саме тоді він був найщасливішим. І не тому, що був молодшим, що хвороби не обступали. "Совок" не вивітрився навіть з таких людей, як Єрофеев: "Мало хто в Росії жив у 90-ті роки – майже всі плакали. З різних причин. Плакали на radoшах, одержавши волю. Плакали обікрадені. Плакали обстріляні. Майже всі злякано озиралися, тримаючись за кишеню, не вступаючи у гру, порпаючись на узбіччі".

Підміна понять завжди була характерною для Росії, але в 90-ті вона особливо оголилась, коли "Обмінний пункт став сильнішим за "Фауста" Гете. Він працював без вихідних".

"Філософією 90-х стала комп'ютерна гра", – зазначає Віктор Єрофеев. За великим рахунком, нічого не змінилося з тих пір. Віртуальний світ багатьом замінює світ реальний.

Кожний росіянин відчуває себе живою мішенню. "Я – мішень. – Єрофеев безжальний до себе зокрема і до всіх росіян загалом. – Живий теплий клубок, пригнувшись, біжить полем. У мене стріляють кому не ліньки. У мене брудне, спітніле обличчя, брудний одяг, дрane взуття, кров під нігтями. Напевно, божевільний вигляд. Немає ні часу, ні сил думати про себе. Я біжу. Без будь-якої надії на успіх". І далі: "Бути росіянином – означає бути мішенню. Жертовність жертв – теж функція в цьому світі, де ми звільнені від інших зобов'язань, які, в кращому разі, виконуємо абияк, поспіхом, між іншим... Російське життя покликane відволікати людей від життя. Опір російській закостенілій матері тільки підкреслює значущість цієї матері. Росія повинна бути собою точнісінько так само, як Екклезіяст – Екклесіастом, тобто однією складовою біблійних частин". І фатальний, і вбивчий висновок з цього: "Інша річ, що свій чистий досвід, християнський за своїми зовнішніми формами, Росія хотіла передати іншим країнам, з іншим призначенням, і тому довго й марно мучила їх". Зробити би такий висновок не лише маленьким путіним, оцим усім "я", що розмножилися від великого "ми", а й тим, що щиро вважає себе російським демократом, але коли, скажімо, справа доходить до України, уся їхня демократія щезає. "І, як кожену країну, Росію треба судити за її внутрішніми ресурсами і фінальним результатом, – робить безжальний діагноз Віктор Єрофеев. – Нехай результат, з погляду Заходу, негативний. Нехай він з боку Сходу теж видається дивним. Але в Росії є позитивна нездатність до так званого нормального життя. На кожного царя є свій Распутін. Росія продемонструвала крайнощі людської натури, зруйнувала уявлення про золоту середину. Вона показала даремність людської волі. Її не можна не поважати за вірність самій собі".

Російські письменники, які висловлювали сутність російського життя, не могли без сліз писати про дійсність. "Основним стилем письменників, – вважає Віктор Єрофеев, – що писали й пишуть про Росію, залишається співчутлива сльозливість. Помилка і західників, і слов'янофілів у тому, що вони бажають Росії щастя. Славні діячі з часів

Чаадаєва, мабуть, помиляються у своєму корінному занепокоєнні щодо безутішного становища рідної держави. Страх перед страхом, побоювання насолодитися його глибиною притаманні більшості російської інтелігенції. Вічна й безпорадна ідея витягти Росію за чуба всупереч її волі мандрує із книги в книгу й стає, щонайменше, надокучливою".

Безперечно, добром для Росії таке закінчитися не може. Тому письменник й стверджує: "... "легоподібна" Росія, швидше за все, зникне з лиця Землі. Як давня Еллада, де грецькі боги перетворилися на повчальні іграшки. У нас із Грецією є навіть симетрія не надто святого духу. Греція згоріла від релігійного формалізму, Росія горить від формальної релігійності".

"Енциклопедію російської душі" Віктора Єрофєєва з повним правом можна було би назвати "Філософією російської душі". Письменник вгвинчується в цю душу, вивертає її, показує все таємне й сховає. Ось характерний приклад – розділ "Матрьошка", який зачитую повністю:

"Якщо вірити матрьошці, то життя – перекидання в утробу. Центром російського світу проголошено ембріон. Все інше – обкладинка, покривало. Якими б миловидними тітками не були великі матрьошки, вони поверхові, самовдоволені. У них статичне марнославство життя.

Узявши матрьошку в руки, мимоволі намагаєшся її розібрати, розгвинтити. Хочеться докопатися до правди. Матрьошка побудована на первинній грі, яка знайома кожній дитині, на ній же тримається основний сексуальний ефект одягу – гра в піжмурки. Правду поховано в таємниці. Правда вимагає жертв. Більші матрьошки вагітні маленькими, як своєю багаторазовою смертю. Скриплять, летять голови заради забавки. Що далі всередину, то бідніші барви, менше дива, втома художника. Матрьошка – сигнал хронічної перевтоми, світлобоязнь. У найменшій людинки, погано намальованого за браком місця бовванчика-ембріончика, передбачається зворушливість "дитинки". Спалах розчулення. Туга за батьками. На обличчі не зморшки, а якась павутина. Руки, як тертушка. Незрозуміло, чоловік, жінка? Шорсткі материнські руки хочеться поцілувати, батьківські зморшки – розгладити. Але російська цілісність занадто дрібна для емоцій, інтегральність безпомічна, все це – лише фантазії, і найменшенька лялька завжди закочується під стіл".

Матрьошка – філософія російської душі...

Хіба можна назвати патріотом людину, яка пише ось таке:

"У росіян усе сире, недосмажене, не наперчене. І людські обличчя, і душа, і мати-земля.

Ліси – сирі. Ми всі – сиріжки.

Їду в метро і відчуваю, що мені огидна ця пітна сволота. Інертна, покірنا, прищава наволоч.

Чи хочу я, щоб Росія розпалася на шматки?

Щоб Татарія відділилася від Мордовії?

Щоб Волга висохла?

Щоб судома пройшла по Сибіру?

Щоб скінчився балаган?

Хочу!

Хочу!".

З'ясовується, що таку людину лише патріотом Росії можна й назвати...

Єрофеев ототожнює народ з російською свинею. "У всьому йому бачиться змова. Проти себе. Народ іноді ставить запитання. Чує те, що хоче почути". На думку письменника, "царат і комунізм об'єдналися в тяжінні до народного елементу. Одні ходили в народ, інші з нього виходили. У народ ходили як по гриби. Народність - це така грибниця".

Він знаходить чи не основну відмінність між західною людиною і росіянином: "Західна людина бачить реальність як поле діяльності. Росіянин - як казковий простір. Він заселений істотами, що володіють магічною силою. Іноді ця сила дорівнює нулю, іноді перевертає світ. Казковість внутрішнього поля Росії - у його принциповій нерозшифрованості. Вороги організовуються як нечисть. Причини та наслідки міняються місцями. Зав'язуються задзеркальні зв'язки. Казка конспіративна. Чорних кішок прирівняно до підступів Провидіння. Росіянин упускає в себе казкове мислення й зависає на порозі двох світів, не знаходячи спокою ні в життєтворчості, ні в спогляданні. Самобутність російського світу - у самопоглинанні. Магічний світ вабить мене чарівними фантазмами й напружує нездатністю впоратися із чаклунством. Росія інтровертна у своїх можливостях і екстравертна у своїй безпорадності".

Росіянин подібний на важкохворого, якому "бояться сказати всю правду". "А росіянин собі думає: "Допомагайте мені, допомагайте. Не будете допомагати, вам же дорожче обійдеться".

Єрофеев вважає, що Росія загалом і кожний росіянин зокрема схильні до безчестя. "У Росії за великим рахунком немає жодної чесної людини. От на чому треба будувати суспільне життя. Це основа колгоспу. Але це й основа поеми. Росія складається з покірних людей, здатних на все. У цій країні повинне відбутися цілковите примирення з дійсністю".

Ось замальовка "Мальовничість":

"Іван Грозний, який убиває сина, мальовничий. У Росії люблять тих, хто замучив і вбив багатьох росіян. Російська влада знищувала переважно своє населення - не чуже, не ворогів, як у інших країнах. Відокремити кровожерливість від забавки й турботи про країну неможливо. Це і є російська мальовничість.

Незважаючи на те, що Іван Грозний був садистом, багато хто його любить із принципу. Інші люблять його садизм. Немає слів: Іван Грозний - це російський ренесанс".

А ось ще одна замальовка - "Мама":

"- Мамо, що означає бути росіянином?

Мовчить.

- Мамо! Мамо!

- Чого тобі?
- Що означає бути росіянином?
- Що-о-о?
- Що означає бути росіянином?

Мовчить.

- Мамо!
- Відчепися! Набрид!
- Мамо!
- Сказала тобі людською мовою - відчепися!!!
- Ма, не бий!
- Замовкни, засранець!
- Матусю, рідненька, не вбивай!".

В замальовці "Опис націй" Єрофєєв пише:

"Росіянин складається з "нічого", що містить у собі "все". Росіянин вважає, що йому нічого не належить. Росіянин вважає, що йому належить увесь світ. При зовнішній м'якості та співучості Росії, при її жіночій личині, любові до кефіру в цій країні живе населення зі страшенним апетитом. Учора - все, сьогодні - нічого, на завтра - знов усе. Якщо окультурити й грамотно розкрутити цей стиль "все-нічого-все", можна стати модною країною на зразок Непалу".

Говорячи, що "росіяни - ганебна нація", Єрофєєв розмірковує про так званий стиль cool:

"Поняття cool (етимологічно - "прохолодний") виникло в США наприкінці 40-х разом із джазовою платівкою Майлса Дейвіса "The Birth of the cool" і книжками Джека Керуака. Цього автора можна вважати ідеологом "кулу", котрий у 50-му році писав про різницю між "сирою" і "кул"-свідомістю як про протилежні форми самосвідомості. "Кул"-свідомість, яка дотепер не має російського словесного еквіваленту, не залишає в людині "темних" сторін. Їй притаманні відкритість, прозорість, внутрішня еротичність, іронічність, підкреслена стильність, що знаходить свій вияв у джазовому корінні. Далеко не всі кумири Заходу були "кул". Ні Елвіс Преслі, ні Мерилін Монро до цієї категорії не потрапляють. Зате краще, що є в "Бітлз", мюзикл "Вестсайдська історія" Леонарда Бернштейна, пісні Боба Ділана, з одного боку, а з другого - усмішка, зачіска, стиль одягу президента Джона Кеннеді (особливо якщо його порівняти на спільній фотографії із Хрущовим) - справжнісінький "кул".

А ось замальовка "Російська правда":

"Не поважатимеш іншого - тебе не буде. На цьому контракті Захід тримається двісті років. Банальність правила виправдовується комфортним результатом.

Головна мерзенність російського життя - не хамство, навіть не ставлення до людини як до гівна, а негласна згода на продовження негідного життя й прагнення до її виправдання. В умінні все виправдати полягає російська правда".

А ось із замальовки "Історія національного футболу":

"Петро Перший повів м'яч у Європу, ударив, промахнувся - розбив вікно".

Якщо ви хочете зрозуміти філософію російської душі, читайте книгу Віктора Єрофєєва "Енциклопедія російської душі".

СТОКГОЛЬМСЬКИЙ СИНДРОМ ЧИТАЧА

Агота Крістоф. Грубий зошит. Доказ. Третя брехня.

Трилогія відомої швейцарської письменниці розповідає про братів-близнюків – садистів, убивць і збоченців. Маємо справу з дуже рідкісним явищем у літературі, коли авторка не засуджує своїх літературних героїв, а читач переймається їхнім життям. Своєрідний стокгольмський синдром, коли заручник-читач симпатизує покидькам, які завдяки майстерності письменниці взяли його у полон.

Розповідь багатопланова, однак червоною ниткою проходить тема письменництва. Власник книгарні Віктор вважає, що кожний у своєму житті має написати бодай одну книжку. Однак сам він спивається і не в стані написати своєї книжки.

Химерні брати-близнюки Клаус і Лукас, коли насправді не знаєш, хто з них хто, теж віддають данину письменництву: один з них стає поетом, інший пише прозу. Та шлях від написання до видання дуже довгий, і ми не знаємо, чи вийшли написані ними книги.

Інша грань письменницької праці межує з божевіллям. Герої Аготи Крістоф опиняються у психіатричній лікарні, і вже не зрозуміло, де правда, а де паралельний світ людського буття. Зрештою, "Третя брехня" є іншим поглядом на події, описані у "Грубому зошиті".

Як я вже казав, Агота Крістоф не засуджує своїх літературних героїв, але й не виправдовує їх. Важке дитинство, каліцтво, збочення у сексі не можуть бути виправданням того, що потім творять з людьми брати-близнюки. Але об'єктивно вони й не могли бути іншими, лише читачеві треба бути уважним, аби не захворіти на стокгольмський синдром.

19 липня 2015 року

ВІД КОН'ЮНКТУРИ ДО ЕТАЛОНУ

Світлана Талан. Розколоте небо

Мабуть, взірцем для всіх, хто пише про Голодомор, залишаються останні двадцять сторінок роману "Марія" Уласа Самчука. Письменник писав за гарячими слідами, далеко від України, не маючи документів. Але йому вдалося відновити, реконструювати психологічні підвалини цього страшного злочину сталінізму.

Сучасні українські письменники вже мають доступ до архівів. Вони мали можливість спілкуватися зі свідками Голодомору, та й у їхніх родинках багато про це говорили. Проте в багатьох випадках висвітлення подій 1932-1933 року зводиться до кон'юнктури, шароварщини у стилі Віктора Ющенка.

Роман Світлани Талан "Розколоте небо" написаний талановито і з розмахом. Він присвячений 80-річчю Голодомору.

Письменниця знайшла свою неповторну характеристику цієї трагедії в образі неба. Спочатку воно виринає розколотим у пророцтвах місцевої відунки Уляниди:

"Жінка дістала з-під скатертини потерту колоду карт, розклала на столі так, потім

— інакше, ще раз перетасувала колоду, знову розклала. Варя з цікавістю дивилася то на карти, то на обличчя Уляниди. Великий м'ясистий ніс жінки звисав майже до верхньої губи, а в маленьких, глибоко посаджених очах нічого не розгледити, навіть настрій не вловиш. Улянида довго мовчки дивилася на карти, тоді випросталася, примружилася й почала повільно монотонно розгойдуватися. Варі стало трохи лячно. А коли ворожка заговорила, очі дівчини розширилися від жаху.

— Будеш ти заміжною, й не раз, — ледь чутно сказала Улянида. Варя затамувала подих, щоб не пропустити жодного слова. — Хмари, чорні хмари нависли над селом. Вони вже зовсім низько, а в них горе та сльози, сльози та горе... І плакати за померлими нема вже сил. Сил у людей нема — стільки горя навколо... Мерці під ногами, а їх нема кому ховати — всім байдуже, всі хочуть жити... І піде брат на брата, сина батько прокляне, а сини відречуться від батьків. Таке буде. Скоро. Незабаром. Своя плоть буде найсмачнішою... І рідною кров'ю дітей годувати будуть. А хліб стане і життям, і смертю.

— Як то? — тремтячим голосом запитала вкрай перелякана Варя. Вона намагалася зрозуміти, що хоче сказати Улянида, але геть нічого не розуміла.

— І небо, — продовжила Улянида, не почувши слів дівчини. — Одне на всіх небо буде розколотим.

— Як то?

— І небо розколеться навпіл, — повторила Улянида. Вона розплющила очі та пишно подивилася Варі у вічі. — Ти хотіла почути правду? Я її тобі сказала. Все!".

Під час голодомору Улянида збожеволіла і з'їла власну дитину: "своя плоть буде найсмачнішою".

Образ неба знову виринає наприкінці роману:

"Варя підвела очі, подивилася на небо. Здалеку донеслося курликання журавлів. Варя згадала розповідь бабусі про те, що вони починають відлітати на Купріяна. Було тринадцяте вересня, Купріянів день. І раптом вона помітила серед бездонної сині неба журавлиний ключ. Великі птахи синювато-сірого кольору здавалися майже білими на фоні василькового неба. Птахи, вишикувавшись ключем, летіли плавно, роблячи помаху крил у певному ритмі. Вони повільно опускали обрамлені на кінцях чорним дужі крила і різко підіймали їх угору. Журавлі в польоті тримали витягнутими ноги і голову з довгим дзьобом. І раптом Варя зрозуміла, що красиві птахи своїми дзьобами, як невидимими нитками, зшивають розколоте небо. Вона відчула це серцем і душею, як учила її Улянида. І з кожним помахом крил затягуються небесні рани. Вони ще кривавилися, бо навіть небо не змогло винести стільки болю, який випав на долю людей. Згорьована земля ще стогнала і приймала тіла невинно згублених людей, діточок-янголят, але на ній уже колосилися пшеницею поля, засіяні тими, хто залишився. І серце Варі поступово наповнювалося живильною силою, жагою та любов'ю до всього живого. Вона ще не відала, як складеться її подальше життя, бо залишалися податки, хоча й значно менші. Але знала, що земля, ніби спокутуючи свою провину перед людьми, віддячила щедрим урожаєм".

Загалом роман Світлани Талан є вдалою ілюстрацією подій 1932-1933 років, як, скажімо, у випадку з розповіддю сліпого кобзаря Данила:

"— А що ще чути? Чи охоче люди в інших селах записуються в колгоспи?

— Де там! — махнув рукою Данило. — Усюди не хочуть, тож тиснуть на людей, змушуючи писати заяви. Скажу тобі, добра людино, — тихо почав бандурист, — у деяких селах навіть відбулися збройні виступи!

— Та невже?!

— Істинна правда! — перехрестився старий. — Люди підіставали зі схованок зброю і зайняли оборону, нікого не пускали в свої села. Чув, що співали "Ще не вмерла Україна" і кричали гасла "Геть Радянську владу!".

— Не може бути! — здивовано промовив Павло Серафимович і розповів Данилу про спробу вбивства Лупікова та підпал його помешкання. — Я так і не встиг дізнатися, чи то мій брат зробив, чи хто інший. Тепер уже, напевно, ніколи не дізнаюся, — зітхнув він.

— Хтозна, — сказав Данило. — Не хотів тебе засмучувати, але скажу: подекують, що на Півночі пощастить тим, кого поселять в бараки. А то вивозять в арктичну пустелю без грошей, без теплих речей, без посуду й кидають напризволяще. Хто виживе — тому пощастило. Але й утікачів багато! Туди ж везуть людей, які не захотіли сліпо коритися долі, тож утікають і починають нове життя. Сподівайся, що твоєму братові пощастить втекти. Звичайно, що він не зможе сюди повернутися, навіть вісточку тобі подати, бо можуть знайти його, але десь в іншому місті пустить коріння й буде жити.

— Може, Федір уже втік? — з надією сказав Павло Серафимович. — Можливо, тому до цього часу не подав звістку?

— А давно його депортували?

— Минуло вже майже два місяці.

— Моли Бога за нього і сподівайся на краще, — порадив Данило.

— І все мені не йдуть з голови збройні виступи людей. Цікаво, чи селян так допекли, що виявили непокору, чи хтось їх організував?

— Думаю, що без організаторів не обійшлося, бо виступи були під гаслами СВУ. Чув про них? — тихим голосом спитав бандурист.

— Трохи чував, — відповів йому в тон Павло Серафимович. — Це Спілка визволителів України?

— Еге ж.

— І чим закінчилися виступи?

— Заарештували НКВСники багатьох спілчан, у березні по справі СВУ у Харкові почалися судові процеси. Ось так! А чи правда то — не знаю. Розповідаю тобі те, що почув від людей. За що купив, за те й продаю! — хитро посміхнувся Данило".

Як на мене, письменниця виконала поставлене перед собою завдання. Проте психологія Голодомору залишилася за межами роману. Мабуть, слід було глибше виписувати образи літературних героїв, аби вони не були на одне обличчя.

Недостовірною виглядає еволюція тих, хто сприяв Голодомору, тієї ж Ганки, наприклад, яка спочатку була найкращою подругою Варі, а потім мало не звела зі світу її саму та дітей. Чи не найвдалішим на цьому тлі виглядає образ Павла Серафимовича Чорножукова, глави сімейства.

До вад роману я би ще відніс журналістський стиль і телеграфний виклад матеріалу в багатьох місцях. Складалося враження, що письменниця писала "Розколоте небо", власне, до річниці Голодомору, закінчивши його в листопаді 2013 року. Якби присвятити цій роботі трохи більше часу, мабуть, і результат був би іншим.

Все, написане вище, сказано мною з точки зору перспективи. Ми тільки наближаємося до осмислення трагедії Голодомору, особливо його психологічних підвалин. Вагомим етапом на цьому шляху є роман Світлани Талан "Розколоте небо". Впевнений, що багатьма її знахідками скористається ще не один письменник, який писатиме про Голодомор.

Головне для сучасної української літератури, щоби тема Голодомору не стала модною. Без належного осмислення тих подій нічого доброго з цього не вийде. Звичайно, все повинно бути, крім усього іншого, ще й виписано художньо й достовірно.

Те саме стосується й таких дразливих тем, як ОУН-УПА та Майдан і Революція Гідності. Якщо зуміємо вберегти їх від кон'юктурщини, то ці твори української літератури можуть стати еталоном у літературі світовій.

30 липня 2015 року

БОРОТЬБА ПРОТИ БРЕХНІ

Ерих Марія Ремарк. Повернення.

Продовженням роману "На Західному фронті без змін" є "Повернення".

Назва говорить сама про себе. Ремарк пише про тих, хто уцілів на фронті й повернувся додому. З'ясовується, що пристосуватися до мирного життя доволі важко. Фронтвики живуть війною. Вони й мислять іншими категоріями, ніж цивільні.

На війні людину випробовують героїзмом. Один із героїв Ремарка розмірковує про це: "Героїзм починається там, де розум не дає собі ради: коли життя більше не цінуєш надто високо. Героїзм тримається на безглузді, сп'янінні, на ризиках - запам'ятайте це. Але не на роздумах. Роздуми - це ваша стихія. "Чому? Навіщо? Для чого?". Хто ставить такі питання, той нічого не знає про героїзм".

Мирне життя не вимагає героїзму. Тут діють інші закони. Молоді люди, які повернулися з фронту, хочуть застосувати закони війни у мирному житті. Звісно, з цього нічого не виходить. Міщанська цивільна сірятина готова зубами захищати свої права. Так, вони віддають належне героям, славлять їх, але дають їм зрозуміти, що справжніми господарями є не ті, хто захищав Вітчизну від ворога, а ті, хто провів усю війну в тилу, палець об палець не вдавши для перемоги.

Чимало фронтників, не зумівши знайти себе у мирному житті, кінчають життя самогубством. Інші звикли лише вбивати, а тому роблять це і в мирному житті. Багато хто з колишніх фронтників не може знайти свого кохання, бо дівчатам потрібні багаті, а не благородні. Жінки, чоловіки яких були на фронті, не витримували розлуки й

заводили собі інших – і це ще один пласт людської трагедії.

Ремарк все це пережив, був на фронті, повернувся з війни. У реалізмі йому не відмовиш. Зображує він це скупю, ніби людина, яка втомилася від життя. Але за цією словесною скупістю стоять людські трагедії. Широкими мазками письменник зображує своїх героїв. Їх не переплутаєш, бо в кожного своя доля. Минуле було одне – війна, а майбутнє у кожного різне, причому в багатьох цього майбутнього взагалі нема. Словесна скупість автора зникає, коли говорять його літературні герої. Цей контраст між авторською мовою і мовою літературних героїв виступає однією з основних характеристик письма Ремарка. Проте часто ми бачимо, що Ремарк вкладає свої роздуми у уста літературних героїв.

Автор говорить від імені головного героя:

"Ми уявляли собі все інакше. Ми думали, потужним акордом почнеться інтенсивне і яскраве існування, сповнене радості вдруге здобутого життя, – так ми збиралися почати. Але дні й тижні прослизали якось повз нас, проходили в якихось другорядних, поверхневих справах, а озирнешся – і виявляється, що насправді нічого не зроблено. Війна привчила нас діяти майже не роздумуючи, бо кожна хвилина зволікання могла закінчитися смертю. Тому мирне життя здається нам неймовірно повільним. Ми кидаємося в нього з головою, але поки воно відгукнеться і зазвучить, ми вже перегоріли й відвернулися в інший бік. Занадто довго смерть була нашим незмінним супутником; вона була сильним гравцем, і щомиті на карту робилась найвища ставка. Це виробило в нас якусь напруженість, гарячковість, навчило жити лише теперішнім, однією миттю, і тепер ми почуваємося спустошеними, а все довкола видається нам чимось не тим. І ця порожнеча породжує тривогу: ми відчуваємо, що нас не розуміють і що навіть кохання не може нам допомогти. Між солдатами й не солдатами пролягла прірва, яку неможливо подолати. Допомогти собі можемо лише ми самі".

Роман Ремарка "Повернення" є вельми актуальним. Події сторічної давнини спостерігаємо нині, коли бійці АТО повертаються додому й не знаходять собі застосування у мирному житті. Одні не можуть змиритися з хапугами і хабарниками, інші вкорочують собі життя, бо війна ніяк не відпускає їх.

А як актуально сьогодні звучать слова ще одного літературного героя Ремарка із цього роману:

"Людвіг підводиться. Чоло його почервоніло. Очі горять. Він підходить впритул до Рає:

– А чому все це так, Георгу, чому? Тому що нас обдурили, обдурили, хоча ми й досі ще не розкусили всього цього обману! Нас просто зрадили. Говорили: "батьківщина", а мали на увазі загарбницькі плани жадібної індустрії; говорили: "честь", а мали на увазі жагу влади й гризню серед жменьки пихатих дипломатів та князів; говорили: "нація", а мали на увазі свербіж діяльності нічим не зайнятих панів генералів. – Людвіг трясє Рає за плечі: – Хіба ти цього не розумієш? Слово "патріотизм" вони начинили своїм фразерством, спрагою слави, владолюбством, брехливою романтикою, своєю дурістю і купецькою жадібністю, а нам піднесли його як променистий ідеал. І ми сприйняли все

це як звуки фанфар, які сповіщають про нове. Прекрасне, яскраве існування! Хіба ти цього не розумієш? Ми вели війну проти самих себе, хоча й не усвідомлювали цього! І кожний влучний постріл потрапляв у одного з нас! Тож слухай: я кричу тобі в самі вуха: молодь усього світу піднялася на боротьбу, і в кожній країні вона вірила, що бореться за свободу! І в кожній країні її обманювали та зраджували, в кожній країні вона билася за чийсь матеріальні інтереси. А не за ідеали; у кожній країні її косили кулі й вона власними руками знищувала сама себе! Хіба ти не розумієш? Є тільки один вид боротьби: це боротьба проти брехні, непослідовності, компромісів, пережитків! А ми заплуталися в павутині їхніх фраз і замість того, щоб боротися проти них, боролися на їхньому боці. Ми думали, воюємо за майбутнє, а воювали проти нього. Наше майбутнє мертве, бо молодь, яка була його носієм, померла. Ми – лише вцілілі залишки її! Зате живе й процвітає інше – сите, задоволене, і воно ще більше сите та вдоволене, ніж будь-коли! Бо незадоволені, неспокійні. Бунтівники померли за нього! Подумай про це! Ціле покоління знищене! Ціле покоління надій, віри, волі, сили, таланту піддалося гіпнозу взаємного знищення, хоча в усьому світі в цього покоління були одні й ті самі цілі".

Головний герой роману вперто шукає себе в мирному житті. Він учитель за фахом. Йому спочатку подобається навчати дітей. Але оті сорок учнів, які щодня приходять до школи, не можуть отримати від нього те, чого хоче й вимагає офіційна освіта. А він, пройшовши випробування війною, вже не може брехати дітям. Тому й покидає школу, бо не знає, як би мав поводитись у даній ситуації.

Жахіття минулого наздоганяють його у вигляді снів. Хвороба готова з'їсти його мозок і зробити божевільним, як багатьох товаришів по нещастю. Але він переборює всі труднощі, бо розуміє, що вижив на війні заради того, аби мати власне майбутнє.

Від імені головного героя Ремарк пише:

"Частина мого життя була віддана справі руйнування, віддана ненависті, ворожнечі, вбивству. Але я залишився живий. В одному цьому вже завдання і шлях. Я хочу вдосконалюватися і бути до всього готовим. Я хочу, щоб руки мої трудилися і думка не засинала. Мені не треба багато. Я хочу завжди йти вперед, навіть якщо іноді з'являється бажання зупинитися. Треба багато чого відновити й виправити, треба, не шкодуючи сил, розкопати те, що було засипано уламками в ті роки, коли стріляли гармати й кулемети. Не всім судилося бути піонерами, потрібні й слабші руки, потрібні й малі сили. Серед них я буду шукати своє місце. Тоді мертві замовкнуть, і минуле не переслідуватиме мене, а допомагатиме".

Ремарк залишається для нас письменником, який боровся проти брехні. Його реалістичні романи про війну, в яких нема пафосу, й далі залишаються взірцем вишуканої прози світового рівня.

4 серпня 2015 року

ПАРАДОКСАЛЬНІ АНЕКДОТИ ВІД ПЛАТОНА БЕСЕДІНА

Платон Беседін. Зернятка. Збірка оповідань

Коли починаєш читати збірку оповідань Платона Беседіна "Зернятка", думаєш: Чехов. Стислість – сестра таланту. Комічність ситуацій. Глибина проблем.

А вже ближче до кінця збірки розумієш: усе-таки не Чехов. Чехов вів за собою читача, а Беседін, мов політик, намагається йому сподобатись. Вередливість електорату зрозуміла: сьогодні ти на піку слави, а завтра... Втім, можеш залишитися в пам'яті людей, якщо проведеш нормальні реформи, в результаті яких поліпшиться їхнє життя, навіть якщо наступного разу тебе не оберуть. Це я про політиків. Письменник так само залишиться в пам'яті читачів, якщо створить щось своє, а літературні критики навіть не робитимуть спроб порівняти його творчість з творчістю геніальних попередників, що само по собі, як на мене, є образливим.

Беседін – письменник Криму. У нього нема українського. Він показує психологію совка – людини, яка назавжди залишилася в Радянському Союзі, людини без перспективи – історичної та моральної. За великим рахунком, ми втратили Крим не тому, що перемогла Росія чи програла Україна. Гору взяв совок, а Путін виявився яскравим виразником його інтересів.

У Беседіна як, безумовно, талановитого письменника, є багато передбачень. Але, знову ж таки, це місток до нинішньої Росії. Здається, навіть у його передбаченнях всі шляхи до України надійно перекриті.

В оповіданні "Слон" мова йде про смерть у зоопарку цієї благородної тварини. На цвинтарях його відмовляються ховати. Врешті-решт, продають тушу на ринку як польську гов'ядину. Дружина героя, який не знав, куди і як збути слона, смажить котлети і каже, що фарш став дешевшим.

Парадоксальний анекдот – саме так я би оцінив значну частину творчості Платона Беседіна. Несерйозно говорити про реалії життя. А якщо й говорити, то серйозно. А цього ніхто не сприйме. Лише парадоксальність ситуації у вигляді анекдоту допоможе остаточно не зійти з розуму.

В цьому ж стилі оповідання "Маніяк", коли чоловік хоче зґвалтувати жінку, а в результаті вона ... гвалтує його. Або – "Терорист", коли американці упіймали шпигуна, який насипав карбід у шампанське, від чого загинули хлопці з ФБР. Чи "Третє око", яке жінка заховала в надійному місці. Читаєш – і смієшся, а потім розумієш, що інакше не зрозумів би суть поставлених проблем.

Беседін потокає тваринному началу в людині. У нього не виходить пародія чи іронія, бо треба спочатку стати над цими огидними явищами, а не зливатися з ними. Ось чоловік влітає в поїзд, а потім з'ясовується, що сів не на той рейс ("Про пияцтво на залізничних дорогах"). Або жінка розлучається з чоловіком, бо той її лише один раз ударив, хоча вона його біла все життя ("Дурепа"). Чи хірург займається коханням з дружиною чоловіка, якому робить операцію, а та ще й вкрала у нього каблучку ("В розрахунку"). Ось чоловік, який хотів жити чесно, але втрутився в бійку і помер ("Мудак").

Письменник повинен створювати смішне не лише заради того, аби читач посміявся. Для цього є збірки анекдотів. Смішне теж має підносити читача, аби він робив висновки з життя. Коли читаєш Беседіна, то складається враження, що у нього сміх заради сміху.

Ось жінка, яка не могла завагітніти, а потім у її лоні поселилися риби, які розмножуються ("Акваріум"). Чи студентка-повія, яку викликав викладач, а вона перед екзаменом вкрала у нього годинник ("Урок філософії"). Або розповідь про те, як дивак "позичив" насос у літака, бо точно такий же забув на пароплаві ("Чому падають літаки").

Беседін створює абсурдність ситуації, але вище анекдота не піднімається. Мужики лають владу, але за фактом такі ж, як і ті, хто сидить у "білому домі" ("Патріоти"). Чоловік отруюється від супу з плавників акул, які сам у них і відривав ("Суп"). Актриса мала ролі лише тоді, коли могла переспати з черговим режисером ("Талант").

Дещо вирізняється ряд оповідань, які я би відніс до розряду філософських, – "Ремінь", "Зжерли", "Гавкіт" та деякі інші. Але вони вставлені всередину збірки, аби читач не встиг оговтатись, що його обдурили, адже він був налаштований на анекдот від Беседіна. І коли "філософія" закінчується, йдуть ті ж самі анекдоти, з натяком на високе і моральне в нашому житті, яке є недосяжним, – "Огірки", "Пляма", "Я була в храмі!".

Беседін і хотів би висміяти обивателя, як Чехов, але не наважується до кінця це зробити, бо літературних героїв, очевидно, ліпив із друзів, колег, сусідів, знайомих. Ось і зупинився на анекдоті, хоча творчий потенціал є і, мабуть, потребує інших розв'язок.

Нині ім'я Платона Беседіна згадують всує всі, кому не ліньки. Суперечки виникли навколо його роману "Вчитель" – точніше, лише першої книги, а всього заповідається на чотири. Хтось уже, видаючи аванс Беседіну, охрестив цей твір найвидатнішим українським романом десятиліття, а самого автора порівняв з Достоевським і Гоголем. Інші вважають, що це антиукраїнське, сепаратистське творіння, яке до того ж видане за державні кошти (українські), а нині претендує на престижну російську премію. І все це на тлі бурхливої дискусії, чи вважати українськими письменниками літераторів, які пишуть російською, живуть в Україні й тут видають свої книги.

Це тема окремої розповіді. Мабуть, сперечальникам слід зупинитися і не йти у фарватері путінської пропаганди. Мабуть, з обох боків здивуються, якщо я скажу, що вони грають за Кремль, а не за Україну. Це взагалі стара історія. Вона починається з Гоголя. Думав, закінчиться Булгаковим. А тепер, з'ясовується, є Беседін та інші.

Не можна не помітити, як штучно роздувається феномен Платона Беседіна. Ще й повноцінного роману нема – а балачок купа! Ось що значить піар-акція, підтримана свідомо з одного боку і несвідомо – з іншого. Одне точно можу сказати: Беседін – не Достоевський, не Гоголь, не Чехов, не Лев Толстой і навіть не Солженіцин з Шолоховим укупі. Він – Платон Беседін, і цим цікавий. Або не цікавий.

Письменницька творчість, як і гроші, полюбляє тишу. Не заважайте улюбленцям Муз творити, не втягуйте їх у брудну політику, не протиставляйте комусь, не використовуйте, як жупел, у боротьбі з кимось.

І наостанок: якщо ми хочемо бачити вартісні українські романи, то повинні "дозволити" письменнику зображати не лише українського патріота чи вкупі з ним можновладців-корупціонерів, а й показувати ворога з його психологією знищення лише

за те, що сповідуєш українське. Життя ж не чорно-біле, а грає всіма барвами веселки.

23 серпня 2015 року

АЛЬТЕРНАТИВНА АНТИУТОПІЯ ВІД ОЛЕГА КОЦАРЕВА

Олег Коцарев. Неймовірна історія правління Хлорофітума Першого

Зараз мало хто пише в жанрі альтернативної історії. А поєднання її з антиутопією – то взагалі унікальне явище. Що було би, якби... Та ще й догори дригом, все навиворіт. Тут такого можна нафантазувати, що й сам повіриш. Або збожеволієш. Ну, як автор. У хорошому значенні цього слова. Бо на все воля Божа. І людина вільна може виконати Божий задум. Олег Коцарев – людина вільна, творець. Ми можемо не зрозуміти, що він робить, але ж не кожному дано пізнати ближнього свого. Але маю внутрішнє переконання, що він витворює все так, як треба.

В Олега Коцарева справді вийшла альтернативна антиутопія, хоча навряд чи він сам думав, коли творив свого Хлорофітума, що це, власне, і є такий гібридний жанр. Радше взяв гору дар провидця над звичайною людиною, яка вперше у своєму житті наважилась ошчасливити читача прозою.

Про що це оповідання? Сюжет доволі простий і по-філософськи геніальний, як і має бути притаманне творцеві.

Над Кременчуцьким водосховищем випав зелений сніг. Це було знамення, яке мало хто розумів, а тим більше зумів розшифрувати. Через якийсь час до влади в Україні прийшов 38-річний Олег Устименко, який став монархом і назвав себе Хлорофітумом Першим – за назвою рослини, однієї з найневибагливіших у побуті, яка задовольняється мінімальним поливом.

Проблеми в державі він розв'язує просто. При заторі на дорозі пропонує водіям залишити машини, а потім танки знищують все, що їздить на чотирьох колесах, – і заторів більше нема. Гучні й шикарні весілля перестають відбуватися, бо Хлорофітум Перший везе молодят і гостей до гастроному, де вони продовжують гуляти в компанії бомжів і випадкових людей. Проблема переповнених тролейбусів монарх теж розв'язав: у них має залишитися кожний третій, якщо інші не вийдуть – їх перестріляють снайпери. Хлорофітум Перший спалює квартиру, в яку незаконно вселилися її мешканці, але актом справедливості тут і не пахне, бо без помешкання залишилася бабуся, яка раніше тут жила. Він закрив кінотеатри і віддав наказ про перелік фільмів, які можна показувати по телевізорах денних сидячих експресів. Відтак відселяє чиновників з адміністративних будівель і бомбардує ці приміщення. Це називається боротьбою з бюрократією. Насамкінець Хлорофітум Перший вводить в Україні абсолютний сухий закон.

Звісно, все закінчується народним повстанням і арештом Устименка. Він стає пацієнтом психіатрів, але йому вдається втекти. Проте люди переконані, що його тримають у в'язниці.

Останню крапку в цьому оповіданні Олег Коцарев поставив 13 січня 2008 року. Новий рік і Різдво відсвяткував на славу. Описані події – чим не передбачення режиму Януковича, тим паче, що в оповіданні йдеться про форум Єднання Регіональних Еліт?

Але у своїх передбаченнях Коцарев іде далі. Бачимо дещо з епохи Порошенка. Боюсь, що є ще з того, про що ми не знаємо, але завдяки Коцареву воно відбудеться. Думка стає матеріальною. В оповіданні сказано про введення надзвичайного стану, арешт депутатів парламенту. Й оці золоті слова Хлорофітума Першого: "Друзі, до скорої зустрічі в реальному житті, я спробую дійти до серця кожного з вас!". Ні, вже, як кажуть, краще ви до нас на Колиму.

Олег Коцарев намагається дослідити психологію тиранії, але це в нього виходить слабо, тим більше, що навряд чи подібне можна зробити в оповіданні, навіть такому розлогому: "Всі історії приходу до влади тиранів і деспотів подібні, немов учасники однієї пари взуття. Завжди – якась тьмяна боротьба кількох кланів за по правді геть не принципові повноваження і завжди – або компромісна постать "виконувача обов'язків короля", або такий собі "президент-прикриття" для справжніх переможців". Коротко, але недостатньо, якщо ще й врахувати, що дослідження психології тиранії не входило до планів автора.

Взагалі-то, "Неймовірна історія правління Хлорофітума Першого" – це збірка оповідань, до якої увійшли ще казка й п'єса. Але людям з чистим сумлінням і нормальною психікою того решта краще не читати. Єдиним притомним оповіданням є хіба що "Ненав'язлива легкість подвигу". Хіба би п'яний літературний критик міг провести тут паралель з твором відомого чеського письменника (втім, хто його знає, чи Олег Коцарев читав той роман, про який я кажу, і чи не вплинув він на його творчість парадоксальним чином?). В оповіданні йдеться про те, як під час війни хлопці хотіли переспати з дівчиною, але вона віддалася німецькому офіцеру. Вони вбили окупанта, але потім їх усіх викрили й розстріляли. Після війни усіх зробили героями-комсомольцями. Ось така історія.

Щодо притомності чи непритомності, то ось вам оповідання "Тумбочка і зима" (подаю текст повністю):

"Тумбочка коло жовтої стіни стояла зовсім криво. Ми підняли її, роздивилися: ніжки рівні, підлога також. Поставили назад – і знову тумбочка невідомо чому стоїть криво. Тоді Артеміда Петрівна розстрошила її глухими влучними ударами сокири. І тут одразу Бог схопився й висипав зі свого відра сніжок – великий, чистий, повільний. Зинаїда зауважила, як легко малювати такий сніг –

– простих чорних кружків, таких, наче обручок, п'ятнадцять штук у рамці з недотраурною хрестовиною – і маєш зимове вікно.

Різдвяне. Вмикай комин! Ховайся у ковдру!

А ми взялися за руки, мурчали собі щось під носа й довго ходили хороводом навколо рештків тумбочки".

А тепер розшифруйте, що творилось у голові Коцарева, коли він писав це оповідання. Якщо вам сподобалася "Тумбочка...", то можете прочитати всю збірку, випущену "Смолоскипом" 2009 року.

Аби краще зрозуміти Олега Коцарева, слід прочитати передмову до книги Сашка Ушкалова і післямову Богдана-Олега Горобчука.

Ушкалов називає Коцарева "свого роду Nokia сучасної української літератури". Я з цим не погоджуюсь, бо Коцарев радше Samsung сучасної української літератури. А ось тут Сашко Ушкалов правий на всі сто відсотків: "Коцарев конектить піплів, дуже різноманітних піплів: тут і президенти, і кандидати в президенти, і сантехніки, і працівники трамвайних депо, і зеки, і представники молодіжних субкультур, і журналісти, і клерки, і міліціонери, і водії вантажівок, і закохані, і розкохані, і добрі, і злі, і тупі, і ще тупіші, і розумні, і геніальні, і реальні, і нереальні...". Ну, хто в темі, то розуміє, що піпл хаває – і не таке ще схаває. Сашко Ушкалов авторитетно стверджує, що Коцарев любить Батьківщину, а ще – велосипедний спорт і нашатирний спирт (не нюхати, а пити, якщо поставити знак рівності між літературним героєм одного оповідання і самим автором).

Богдан-Олег Горобчук звертає увагу на інше. Говорячи про короткі оповідання, він пише, що "з цього можна було б зробити кілька романів". Якщо мова йде про "Неймовірну історію Хлорофітума Першого", то я згоден. Ну, ще з "Ненав'язливої легкості подвигу" можна було би зробити епічно-іронічно-саркастичний роман чи навіть фантасмагорію суто в стилі Коцарева, але який роман може вийти з "Тумбочки..." – не уявляю. Хоча є ж письменники, як стверджує той же Богдан-Олег Горобчук, які пишуть по чотири романи на рік, – то чому б і ні?

Погоджуюся з наступним твердженням Богдана-Олега Горобчука: "Коцарев видав нагора зразок дуже майстерно прихованої політичної сатири, цілком позбавленої моралізаторства і дидактики" (це про "Неймовірну історію..."). Не погоджуюся: "... власне образ Хлорофітума викликає радше не співчуття, навіть не обурення – а зворушення (і самим літературним героєм, і його ініціативним прототипом)". Ось це навряд чи. Хіба би захворіти "стокгольмським синдромом", коли заручник обожнює терориста.

Богдан-Олег Горобчук каже "про кілька історій про чудесні перетворення" та "трамваї — ... творчий фетиш Коцарева". Але головне відкриття (і тут я серйозний, як ніколи): Коцарев "увірував у світлі заповіді футуристів". У нас різне з Богданом-Олегом Горобчуком уявлення про "футуризм" Коцарева, але якщо в текстах письменника зустрічаєш слова "Іловайськ", "блокпост" (нехай і дитячий), "теракт" і таке інше, то мимоволі задумуєшся, що ж такого ще напроорочила ця неординарна особистість, а ти цього, на жаль, не помітив за його стьобом і відвертим знущанням з читача?

25 серпня 2015 року

ФІЛОСОФІЯ БОТОКУДА

Іван Франко. Ботокуди.

Іван Франко був надто розумною людиною і велетом духу, аби з позицій сірого міщанина з пошанівком і належним пієтетом сприймати галицьку інтелігенцію та церковнослужителів, які автоматично й до сьогоднішнього часу вважаються "голосом народу" і його "совістю".

У лютому-березні 1880 року Іван Франко написав невеличку сатиричну поемку "Ботокуди", в якій, за його словами, "під назвою ботокудів осміяв звісну часть нашої

галицько-руської інтелігенції і деякі моменти з її історії". Драгоманов порадив йому не друкувати цієї поемки, і "заборона" діяла аж до 1893 року, коли Франко включив "Ботокудів", переробивши їх, у збірку "З вершин і низин".

Історична версія стала лише тлом для розповіді Франка про ботокудів. Намісник Галичини Франц-Серафим Стадіон після "весни народів" 1848 року намагався в інтересах австрійської держави видвигнути український елемент в протигау польському.

Ботокуди чваняться своїм "героїчним" минулим:

Ботокуди - то підпори,
То стовпи порядку й віри:
Латають усім сумління,
А в сорочці роблять діри.
За що ж вони борються?

Ботокуди - ціцерони,
Б'ються сміло, мов Горації,
О посади, ад'юнктури,
О стипендії та дотації.

Свій кар'єризм і моральну вигоду вони прикривають словами:

Ботокуди - ціцерони,
Ботокуди - то артисти;
Як говорять - то з амвони,
Як співають - анафисти.

Навіть учена Європа може сховатися перед ботокудами:

Не хвалися ж ти, Європо!
Шкода твоїх праць і трудів!
Що там маєш, те і маєш,
Та не маєш ботокудів.

"Бидло" (селянство) і "неприятні елементи" (польське панство) негативно ставляться до ботокудів:

Руки в них лиш к собі горнуть,
Рот кричить лишень, чоло
З міді й юхту, ані мізку,
Ані серця не було.

У першій редакції "Ботокудів" Іван Франко більш гостро писав про це:

Справді, твердість дивна в них,
Передвсім твердії зуби:
Все гризуть, що йно зарвуть,
Хоть би кусень як був грубий.
Пальці теж твердії в них,
Що раз хоплять, то пропало;
Совість теж тверда, як слід,

Не дрого, щоб що ся стало.
А вже чола ті, на диво
В них тверді, так що сусіди
Чолобийниками звать їх,
Що ці чола мають з міді.
Проте самі ботокуди вважають, що:
І з поміж усіх народів
На землі лиш ми єдині
Так, як вийшли з рук господніх,
Так лишилися й донині.
Ботокуди завжди зайняті дуже "важливими справами":
Славна "Ботокудська рада"
Аж спотіла вся в тумані,
Три дні радивши, який би
Герб дати на "Голоднім домі".
Три дні радять - годі вгадує.
Вже четверта днина чеше,
І урадили такий герб:
Злотий пес на сонце бреше.
Рік робили того пса,
Рік несли, а рік ставляли.
"Стій же тут на нашу славу
І бреш!" - вони сказали.
Далі Франко пише,
Що на псі вони не стали,
Але далі в світ широко
Ботокудство прославляли.

"Подви́ги" ботокудів описувала "славна" "Ботокудська зоря" ("Зоря галицька", перша українська газета, що почала виходити у Львові 1848 року як орган Головної руської ради, дотримуючись проавстрійської орієнтації; у 1852-1856 роках була органом москвофілів, припинила своє існування 1857 року).

Свої філософії ботокуди не цураються:

Ми лояльні! Ми за волю
Шабельками не махали -
Що дали, ми брали смирно,
Ще й у ручку цілували.
Ботокуди, безперечно, "патріоти":
Доки молоком і медом
Ти пливеш, наш рідний краю,
Доки весело, в достатку
Череда твої гуляють -

Доти й ми усе при тобі
Невідступні патріоти,
Аж дійдемо – ми до панства,
Ти – до голої голоти.

Ботокуди, звичайно, "істинно віруючі люди". Але за свій обряд, каже Франко, вони готові стати навіть проти Бога. Всевишньому не залишається нічого іншого, як сказати:

В вашім краї най вовік
Релігійних війн не буде.
Не за віру, лиш за обряд
Ботокудські бийтесь люди!
І вовіки твердо стійте,
Хоч би як враги вас тисли,
Не за зміст, а лиш за форму,
За слова, а не за мисли.

Філософія ботокудів перемагає в їхній землі, і вони мріють про світове панування, де "ботокудська править воля". Проте спроба пропагувати ботокудську філософію на Холмщині терпить крах. Навернути Європу на свій ідеал ботокудам теж не вдається. І ботокуди (можливо, вперше самокритично) роблять вірний висновок:

Добре риbam у воді,
Але кепсько їм в окропі;
Добре ботокудам дома,
Та загибель їм в Європі.

"За одною невдачею йдуть другі, — пише Іван Франко. – З Холмщини знаходять холмаки і забирають ботокудам чимало масних посад. В головній ботокудській газеті наступає також зміна: уступає первісний редактор, а його місце займає новий":

Не один питав: "Чи правда,
Що новий редактор, де
Треба підписатись, тільки
Знак святий хреста кладе?"
Другі говорили: "Де там!
Се правдивий геній в нас!
Все, що тільки він уміє,
Він навчився "в адін час".

Новоспечений редактор промовляє до народу, і "слова ті, — пише Іван Франко, — справили чудо: весь народ ботокудський заснув відразу сном блаженних":

То вже буде сон медведя,
Що у гаврі зазимує:
Хай шумить, гримить і віє,
Він не бачить і не чує...
Довго здавлювана правда
Просипаєсь в серцях людських,

Тільки тихо, темно, сонно
В сонних серцях ботокудських.
За добро, за правду ллється
Кров широкою рікою,
Та се й крихти не бентежить
Ботокудського спокою.
Іронія Франка переростає в гнівний сарказм:
Спіть, борителі, герої,
Най вам буде сон спокійний!
Сніть про обрядові бої,
Про свої азбучні війни!
Спіть, нехай вам дійсність люта
Супокою не тривожить,
Най вам сон нову славу
І пановання ворожить!
Най ніколи вам не сниться
Хлоп обдертий і голодний,
Най ніколи не щемить
В серці вашім плач народний!
Спіть, моральності підпори:
Світ так красний і багатий!..
З чистим серцем у перині
Так солодко, любо спати.
Спіть, покіль зима лютує –
До весни ще довго ждати...
Змеркни, сонце! Стихни, світе!
Щоб нам тихо-тихо спати!

Час іде. За півтора століття ботокудська філософія галицької інтелігенції не змінилася. Філософія Ботокуда "П'ємонт у П'ємонті", як шашіль, роз'їдає сутність незалежності України. А ми? Ми спимо блаженним сном пересічного ботокуда, і нові драгоманови радять новим франкам "не виносити сміття з хати".

Анатолій ВЛАСЮК

МІЖ ДОБРОМ І ЗЛОМ, СВІТЛОМ І ТЕМРЯВОЮ

В'ячеслав Гук. Сад Галатеї. – К. : Український письменник, 2015.

Якщо називати десять найкращих романів, написаних українськими письменниками упродовж 1991-2015 років, то до цього списку неодмінно потрапив би роман В'ячеслава Гука "Сад Галатеї".

1

У творі фактично переплелися дві сюжетні лінії. Перша – це двобій між головним літературним героєм і слідчим, який звинувачує його у підпалі притулку для пристарілих, що призвело до людських жертв. Закінчується все несподівано й водночас

прогнозовано, якщо зрозуміти сенс життя: слідчий стає на бік головного літературного героя, перейнявшись трагічними фактами його біографії. І друга – розповідь про стосунки між головним літературним героєм і Мартою. Жінка кохає його, а він її ні. Здавалось би, банальна історія, але скільки трагізму, емоцій, божевілля у буквальному розумінні цього слова.

Авторові вдається віртуозно перекидати містки між двома сюжетними лініями. І це завдяки тому, що за головним літературним героєм виразно проступають риси самого В'ячеслава Гука. Я далекий від думки ставити між ними знак рівності, бо це, звісно, не так. Але кожний письменник в тій чи іншій мірі пише книгу про себе. Все залежить лише від ступеню щирості автора, від того, наскільки він відкритий для читача. В'ячеслав Гук багато ще особистісного приборіг для наступних своїх романів, тому чекатимемо на них з нетерпінням.

На користь моєї версії про переплетення життєвих колізій Гука-Янсона свідчать багаторазові згадки про Крим, де жив свого часу наш автор. Вони виникають несподівано, ніби в мареннях головного героя, але стає зрозумілим, що це суть його життя, а не просто щемливий спогад. Ось як тут, наприклад: "... я уявив тьмяну спеку, що засотала цупким павутинням рейки, притрушену гарячою курявою стару залізничну станцію, що загубилася десь у кримських полях, вельми спекотний полудень, чорний вітер і золоті сні" (25). Для Янсона ці спогади головніші, ніж бурмотіння слідчого та й, зрештою, усвідомлення того, що життя вже доволі швидко закінчиться.

В поетику твору автор вплітає роздуми героя про ті чи інші книги. І знову тут можна провести паралель між Гуком і Янсоном. Ось, наприклад, Асар пригадує твір "Плач" американської поетки Едни Сент-Вінсент Міллей: "Це вельми зворушливий твір про те, як діти зненацька дізнаються про смерть власного батька, про те, що тепер його куртка й штани будуть перешиті на них, а ще, що в кишенях їхнього вмерлого батька було знайдено ключі та монетки в кришках тютюну – смерть завжди забирає найрідніших, найліпших" (с.28). І таких міні-рецензій ще буде декілька в тексті роману.

У головного героя – не просто поетична душа, він відчуває поетику душею. "Мене завжди цікавили не надто відомі мені речі, я це називаю – сліди рядів, – каже він, – не дуже зрозуміла, на перший погляд, сполука слів, але прихована чарівність якої не викликає в мене жодного сумніву" (с.48).

Як відомо, В'ячеслав Гук пише не лише прозу, а й поезію. І знову ми вбачаємо авторське начало в словах головного героя: "Знаєте, я вважаю, що мої спроби добре складати вірші все-таки гідні бодай якоїсь оцінки. Тут я іноді пишу вірші німецькою, яку знаю, як рідну, і англійською, якою теж непогано володію, а також – перекладаю. Мій теперішній світ – це папір, каламар, атрамент, перо..." (с.55). Асар Янсон порівнює себе з гітлерівським злочинцем Бальдуром фон Ширахом, який, перебуваючи у в'язниці Нюрнберга, перекладав німецькою вірші славетного англійця Теннісона.

Словами Янсона письменник говорить у третій особі ніби сам про себе: "На диво, я теж маю власний шлях розвитку свідомості, як письменник, який напівсвідомо починав

свій шлях до великої літератури з поетичної збірки, можливо, навіть із не надто вдалої книжки, слабкої та учнівської, а з часом його дар або хист набував певних ознак, невпинно зростаючи, і перші вже прозові його речі – оповідання, передусім, – доводять його безперечне право займатися цією справою на повну силу" (с.90).

В'ячеслав Гук ніби перекидає місточок до сьогодення, зокрема, говорячи про деякі нюанси книговидавничої справи. Янсон каже: "Марто, так деякі видавництва чомусь беруть до розгляду тільки частину рукопису, себто вони читають тільки початок, Марто, уяви ж но собі, тільки початок! Це така груба помилка, це таке безглуздя..." (с.99).

"Сад Галатеї" В'ячеслава Гука можна віднести (щоправда, з певною долею умовності) до тих романів, про яких кажуть, що це "потік свідомості". Цікаво, що автор вустами героя згадує саме про це: "Я, щоб ви знали, визнаю, що ніколи не вірив у потік свідомості психолога Вільяма Джеймса. Господи, спитаєте ви, до чого тут цей пан Джеймс?!. Я так бажаю, і край! Я вважав, що його думки – це все штучне, несправжнє. Науково все це дуже важко довести. Навіщо так ускладнювати людське життя?.. Воно ж і так здається нудним... Наприклад, я був твердо переконаний, що за днем усе одно настане вечір, а перегода – ніч, що людські почуття і є тим одним суцільним потоком, як плин крові, що все у природі має свою логічну послідовність і химерну циклічність, усе підкорюється її правилам і законам, тому навіщо ж іще щось вигадувати??? І так – завжди. Хоча декому це геть не подобається! Нехай їх лиха година схопить! Я знаю, що я сам обмиляюся. Хоча, можливо, той химерний англієць і мав рацію. Мої відчуття були значно вищими за мою свідомість – тоді, на березі Ризької затоки, коли я йшов за водою відпливу, яка була Мартою, за білою тремкою чайкою її сукні, щоб ніколи не повернутися назад, тому що не буває лейтмотиву в життя і смерті, як не буває співочого горла у безголосого грака. Мої ноги вступали у білий пісок, занурюються по саму кісточку – і я зненацька ріжу ногу об шматок гострого скла розбитої пляшки дня, але мені не боляче. Мені дуже страшно. Ніби я відчуваю, що мою пуповину надсік гострий ніж – і назад вороття вже немає, – саме так народжується спогад, який керує людськими вчинками, зумовлюючи тим ніби розклад мертвих тканин душі. І дар слова, який я маю, замикає мої почуття, і я від того слова – геть залежу: усі мої вчинки, роздуми й бажання – завше залежать од нього..." (с.110-111).

Ще один штрих до портрету В'ячеслава Гука – його захоплення мистецтвом. Літературний герой не відстає від автора. Янсон каже: "Прояв, може, незначний, мистецьких здібностей надав мені можливості зацікавитися роботами бельгійського маляра, дивного й загадкового пана Рене Магрітта, якого я ставлю вище за будь-кого з малярів двадцятого століття. Не знаю, скільки коштують його художні роботи тепер, але, напевно, багатії за них виклали б дуже грубі гроші, зважаючи на магріттський вишуканий смак і довершений стиль, уявлення про життя, що просто приголомшує і навіть шокує своєю відвертістю, бо воно занадто естетське, навіть снобістське. Він завжди був снобом, навіть у славетній своїй "Скриньці Пандори" змалював не когось, а самого себе. Не вірите? Я бачив саме чорно-білу фотокартку Рене Магрітта..." (с. 133).

Головного героя роману зовуть Асар Янсон. Це старий єврей. Йому 93 роки. Він "пережив жахи радянського загарбання", служив німцям, аби врятувати власне життя. Про себе каже так: "Я вельми втомився. Вичерпався до решти. Дійшов, так би мовити, до кінця. Ніби прожив на цій землі разів зо два... Моє тіло прагне сирої землі, щоб у ній нарешті ж спочити. Так. Це сута правда" (с. 12).

Коли стільки проживеш на світі, то мимоволі стаєш не лише філософом, а й циніком. Для головного героя філософствувати – це значить готувати себе до смерті. Янсон вголос розмірковує, а слідчий слухає його одкровення, що не мають жодного стосунку до розслідуваної справи, і це бісить чоловіка, який неодмінно хоче засадити старого до в'язниці, але з плином часу подібні філософсько-цинічні істини помалу роблять переворот у його мозку, ставлять усе з голови на ноги, і світ постає у своїй нищості саме таким, як про це каже Асар: "Брутальне вбоге життя має бути коротким, а ось моє – довге. Я хоч і старий, та, вибачайте на слові, іще при доброму глузді та трішечки при здоров'ї, хоча й маю купу тілесних хвороб. Хитався все своє життя межі добром і злом, світлом і темрявою. І все-таки здужав обернутися на злочинця. А ще я – страшенно впертий. Колись сам у власній душі розворушив бунтівні поривання, а потім усе життя почувався так, ніби повзав накарячках, охоплений усежирущим полум'ям. Повірте моєму слову, це сута правда. Життя людське – це жахне криваве бойовище, і я ніколи, на жаль, не був його переможцем" (с. 24).

Головний герой уже не живе надіями. Йому знадобилося ціле життя, аби збагнути його жаску нікчемність. Замість в'язниці, яка прихистила його, він хоче, аби це була могила.

Асар Янсон, за його ж власним визначенням, з плином часу не позбувся туги, а лиш удосконалив її, ставши фахівцем із цього питання.

Крізь увесь роман ми спостерігаємо за процесом розвитку й становлення свідомості душогубця, але вслід за автором і слідчим вбачаємо своєрідний стокгольмський синдром, відчуючи співчуття і жалість до головного героя. Ми стаємо його заручниками, бо ніщо людське не чуже нам: "Муки душі є значно страшнішими за тортури фізичні: моя еволюція дійшла завершення, а те, що ви бачите, є її фінальним етапом. Так іноді лютої зими, коли температура повітря знижувалась усе більше й більше, надвечір на світло вікон летіли птахи, щоб урятуватись од холоду й смерті, але цупкі заледенілі шиби не пускали їх до теплих міських віталень, і пташки глухо й дужо бились у вікна закоцюблими тільцями, але – марно, і вночі птахи замерзали, залишивши на шибках червоні плями від крові, яка ще довго й рвучко струмила з пташиних пораних тілець. На ранок біля вікон лежали, заметені хугою, замерзлі пташини, схожі на осклілі бурульки, і в деяких із них були розплющені зранені великі блискучі очі, де все назавжди завмерло: і жах, і біль, і пручання..." (с.59).

Жертвою головного героя стала в притулку сестра Ірма, яка, на його думку, була народжена для того, щоби бути жорстокою наглядачкою в лікарні для душевнохворих, а не сестрою милосердя у притулку для літніх і самотніх. Коли слідчий запитує в

Янсона: "До речі, ви, мабуть, забули один із головних заповітів Біблії – не вбий, про який має пам'ятати кожна людина?" – той відповідає: "Шостий, здається, за ліком заповіт. Я завжди про нього пам'ятав, проговорював уранці натщесерце, бо моє суспільне становище вимагало цього від мене, але, даруйте, одного разу я просто більше не зміг витримати знущання й ганьби..." (с.73).

Людина, яка прожила таке життя, може з повним правом сказати: "Я маю стан цілковитого супокою, який притаманний рослині чи насінню. Розумієте, пане слідчий, яке це щастя?" (с.91). Для нього неприпустим є те, що для інших здається нормальним чи дивним. Янсон обурюється, наприклад, коли жінку порівнюють з віолончеллю, бо саме жінка і віолончель, на його думку, "найліпше відбивають символіку людського тіла, яке зазнало душевних тортур..." (с.93).

Для багатьох з нас, можливо, це звучить парадоксально, але для Янсона цілком очевидним є наступне: "Я вже давно для себе відкрив таке чудове поняття – немусикальність музики, а ще – винайшов глухість того, хто пречудово чує" (с.143).

Янсон довго і, як здається слідчому, нудно розмірковує про тіло й душу: "Знаєте, я вже старий горопашний мужик, хоча колись у жилах моїх струмувала гаряча кров, і свого часу, можу вас запевнити, лиха хильнув надміру, тому що несхитно тяг лямку свого клятого життя, але навдивовижу ще зберігаю свої розумові сили та й фізичні, до певної міри, теж. Результат, на який розраховував, став незмірно важчий, аніж я сподівався. Оскільки я геть не врахував, що на злочин тіла потому так жорстко реагуватиме душа. Тепер я беззастережно під повнісіньким її контролем, і це, уявіть, дуже важко, адже людська душа для мене – усе-таки наволоч. Найпотаємніші глибини моєї душі – мертві давно, але вона є ще живою, як бачите. Тому зі свого тривалого й жахливого життя мимо своєї охоти мушу згадувати тільки сумне. Бо я, усе ж таки, тварина, падло, лайно собаче. І тому маю душу тварини, яка, як вам, певно, відомо зі "Святого Письма", виникла за повелінням Божим із матеріальної природи, а тому її призначення на землі не є моральним. Так! Так! Так! Я маю рацію! А тому для такої тваринної душі, як у мене, чуттєві потреби є, напевно, чимось безумовним і непереборним, як звірячі звички й інстинкти. У звичайної ж людини, не такої, як я, а створеної за подобою Бога, як давно колись стверджував лікар Христоф Вільгельм Гуфеланд, немає непереборних інстинктів. Уявіть-но, колись моє серце повнилося цілковитою терплячістю, але згодом його навічно повив цупкий присмерк життя і моє сп'яніння стало ще п'янкішим. Угу, так-так, повірте. Життя – як собаці на перелазі. І як мені було розкошувати в тому клятому житті?.. Я ж бо і їв, і пив – не на дурничку, за все мав платити, ніколи не жив на ласкавому хлібі та й міг працювати колись, геть не втомлюючись. Так, я купу помилок наробив, бо колись пхався межі люди й намагався любити серед зла і жахиття, але моєї провини в тому немає. Я, незважаючи на свою вдачу, завжди прагнув більшого, але мені ніколи не щастило. Усе було саме так, як ви собі уявляєте. До слова, я, власне, уважаю, що є чистісіньким безглуздом іще й досі не зрозуміти – що саме зі мною тепер відбувається. Але тіло моє тішиться перемогою, хоча душа і скавчить, як собака в руках гицеля. Люди, а не Господь усекараючий і

найласкавіший, запроторили мене до цієї в'язниці. Але, щоб ви знали, я будь-якої миті з неймовірною радістю піду до суду на розправу. До того ж додаю – я не собака і вихляти хвостом перед вами, даруйте, не буду" (с.29-30).

Страшна таємниця псує Янсону все життя. Коли він її розкриває перед слідчим, то, здається, йому самому стає легше: "Моя душа завжди була непохитною, душа людини, котра могла пройти службу в латвійському легіоні СС за часів Другої світової війни й залишитися морально чистою. В архівах Риги десь, певно, іще зберігається досьє на мене, моя справжня автобіографія, од якої мені було потрібно відмовитися під час загарбання СРСР території Латвії. У ній зокрема йшлося, що 1943-го я був завербований до німецької контррозвідки й навіть приятелював із головою зондеркоманди паном Фельдмессером, бабєм і розпусником, який ... аж надто купався в розкошах, геть зневажаючи хисткі норми сучасної моралі" (с. 113).

Здається, слідчий шокований відвертістю Янсона і хоче знати подробиці. Для Асара нічого цікавого в цьому нема, але він задовольняє цікавість слідчого: "... маю дві автобіографії, із якими й досі живу: за однією я – учитель німецької мови й воював на боці радянських солдатів, був поранений у бою, лежав у шпиталі, а за іншою – я теж учитель німецької мови, але з тією різницею, що воював на боці нацистської Німеччини. Перша була просто легендою, друга – сутою правдою. А подробиць од мене ви не дізнаєтеся ніколи" (с. 131)

Після того як побачили, що Янсон шкодує вбивати людей, його відправили будувати касарні для німецьких солдатів. Він каже: "Зізнаюся, не було ніякого задоволення в тому, що я мав там робити, але то було краще, ніж брати участь у щоденних розстрілах" (с. 142).

Жахіття гітлерівської окупації не можуть не відобразитися на психіці людей. Янсон розповідає слідчому: "Я на власні очі бачив препаровану голову страченої єврейської дівчинки, яка слугувала за прикрасу до письмового столу голові зондеркоманди панові Фельдмессеру, із яким я мав колись дружні взаємини. Нас звела доля, і мені потрібно було обирати: або смерть, або те огидне товаришування, на яке я й погодився. Той чоловік так ніколи й не дізнався, що товаришував із євреєм. Одне слово, той череп лежав біля глиняної фігурки гірського козла – пан Ерік у вільний час захоплювався гончарним ділом і зліпив його сам. Козел мав дуже маленькі гострі ріжки, глибокі й наче порожні очниці, дуже кудлату довгу бороду й, даруйте за анатомічні подробиці змалювання, збуджений статевий орган жаских, просто велетенських розмірів" (с. 144).

А ось ще одна історія з життя Янсона, яку він оповідає слідчому: "Уявіть-но, пан Фрідріх був завжди бездоганно вдягнений, од нього на десять метрів пахло дорогим французьким одеколоном, він любив вишукані страви й розваги, мав безліч коханок, а зовсім поряд, за кілька метрів од його помешкання, до викопаного в кам'янистій землі рову звозили й скидали тіла вбитих і напівживих людей, а потому – засипали їх землею. Господи, вони ретельно пересівали навіть попіл од спалених людей, щоб іще щось знайти: золоту коронку, кільчик, шпильку для волосся. Ви ніколи не бачили, як горить на людській голові волосся, ні, навіть не в мертвого, а в живого? Ви ніколи не бачили,

як у розчавлений кирзовими чобітьми рот засипають землю? Ви заперечливо хитаєте головою? Вам, напевно, бридко й страшно? Мені теж. Але з цим я й досі живу. Я зберіг у своєму серці місце й для цього жаху" (с. 180-181).

Янсон не розуміє, як він таке пережив, але розповідає слідчому жахливій історії зі свого життя. Ось одна з них про німецьких солдатів: "Уявіть лишень, вони полюбляли розважатися – жорстоко і жахливо! Найвищі чини, од яких залежало життя багатьох людей! Десь у Німеччині на них чекали дружини й діти. Вони регулярно листувалися, вітаючи одне одного зі святами, а ввечері... Проти ночі ті виховані та інтелігентні військові, які до війни вивчали теологію або філософію десь у Марбурзі чи Мюнхені, які напам'ять цитували уривки з творів Брентано й Горація, хапали на вулицях молодих жінок, тягнули їх у якісь таємні помешкання й гвалтували всі по черзі, а потім, оскаженіло ламаючи стільці об підлогу й виринаючи з них ніжки, гвалтували вже ними, аж поки той шмат кривавого м'яса, що був колись жінкою, не затихав уже назавжди, а якщо ж іще дихав, то ті звірі дуже спокійно – рука не тріпнеться! – перетинали бідолашній горло гострим ножем... Вони, – я кажу – вони, тому що сам ніколи не належав до тих збоченців-різників! – ті військові шукали в натовпах, у крамницях, у громадських парках матерів, які годували грудьми своїх немовлят, і теж хапали тих нещасних і тягнули туди, де ще вчора катували якусь бідолашну... Убивши дитину, але так, щоб її мати сама бачила, як це відбувається, – ті падлюки в нападі шалу навіть отримували з того якусь естетичну насолоду. Вони здирали із жінки одяг і смоктали з її розтерзаних грудей молоко, кусаючи до крові пиптики. Вони гризли їх, як собаки!" (с. 250).

З Янсона, мабуть, вийшов би непоганий вчитель. Він багато знав і міг це передати потенційним учням. Ось уривок його розмови із сестрою Беатою:

"– Наприклад, німецьке місто Фрайбург зазнало провокаційних бомбувань. Наказ на те віддав горезвісний генерал Каммгубер. Та людина була здатна до різноманітних авантур, які преспокійно намагалась утілити в життя. До речі, уже по війні він був якимось міністром у ФРН.

– Але навіщо він так чинив? Я не можу зрозуміти...

– Щоб мати добрий привід для руйнування й знищення з повітря мирних міст поза межами Німеччини" (с.119).

Мабуть, це важко пояснити пересічній людині, але Янсон відчуває насолоду від перебування у в'язниці. І зовсім несподівано його роздуми переростають в оду кохання: "Бозна-чому виникає навіть безмежна радість душі, радість, на яку вона, та мертва душа, тільки здатна. Усі мої думки були як уламки розбитого глечика чи як ложка солодкої рідини, яку використовують для причастя, – усе це мало бути кращим за те, що повинно бути гіршим. Жоден чернець не може похвалитися, що він чистий, ніби скло, і не має гріха: гріх був уже в тому, що він, той чернець, корився природі та іноді таємно від усіх мріяв про жінку, подумки роздягаючи її і поглинаючи очима. Тому й велика любов може перетворитися на шалену ненависть – так, на жаль, теж буває, а до того ж – доволі часто. І все це не вигадки літнього чоловіка, якому б, здавалося,

кохання вже не надто цікаве, але мене ще й досі хвилює його сутність, таємниця і насолода, бо в молоді літа, ох, я був іще той паливода!" (с. 140).

3

Упродовж роману ми спостерігаємо за процесом переродження слідчого. Він бачив багатьох злочинців, яких йому було не шкода кидати за ґрати. Випадок з Асаром Янсоном – унікальний. "Знаю, що тільки одиниці у вашому віці зважуються на злочин, – каже страж порядку, – але, зважившись, так і не знаходять у собі сил визнати власну провину. Ви ж визнаєте, і це гаразд. Маю підозру, що ви людина напрочуд суперечливої і трагічної долі" (с.29).

Янсон торжествує! Він схилив пана слідчого до відвертості. І сам собі дає клятву, що скільки йому стане сил, схилитиме ще.

Спочатку слідчий розповідає Янсону, що його дружина молодша від нього на десять років, і йому навіть страшно про це думати. Асар, як досвідчений психолог, не тисне на нього і просто задає риторичне запитання, яке не потребує відповіді: "Ви, напевно, боїтеся старіння й занепаду як фізіологічного процесу, думками намагаючись зупинити час?". Натомість для нього стає головнішим зрозуміти, навіщо слідчий обрав саме цю роботу, а не іншу. І він отримує бажану відповідь, що йому просто потрібно було кудись себе діти, і тому він потрапив сюди, хоча міг би, напевно, опинитись і на місці Янсона.

Янсонові вдається влізти в душу слідчому, і той, наприклад, зізнається в такому: "А ще я не можу перебороти в собі бридкості цілувати руку чоловіка, навіть духовної особи, – це межа, якої я ніколи не перетну" (с.104). Ніби дуже близькій людині, слідчий каже Янсону: "Я не можу бути задоволеним самим собою, оскільки відчуваю власну зайвість, жалюгідну ницу непотрібності: це тільки зовні я, може, Господи, удаю із себе врівноважену спокійну людину, але ви не можете собі навіть уявити, яка внутрішня борня керує мною – давно, так, я це відчуваю давно" (с.104). І, нарешті, слідчий розповідає Янсону, що дружина зрадила йому.

Слідчий фактично іде на злочин, виправдовуючи Янсона: "... пан слідчий намагався переконати мене у зворотному: буцімто пожежа сталася не з моєї вини, а з вини тієї жінки, якої вже немає, а я був лише свідком, і край. Ні, я не був свідком, я був злочинцем і не приховую того: я дав справжню волю вогню, і він все зробив за мене власними руками" (с. 126). Але слідчий наполягає: "До того ж, зважаючи на ваш вік, цю справу можна швидко закрити. Наприклад, через брак доказів. Складу злочину, так би мовити, у вашій справі не було знайдено" (с. 126).

4

Марта стала заручницею Янсона, а він – її заручником. Вона кохає його, але він не відповідає їй взаємністю. Головний герой відмовляється від сексу з нею, і це ще більше пригнічує Марту. "Асаре, – каже вона, – я не можу так жити, як живу, моє існування схоже на життя цієї черепахи, для котрої сон – це найважливіший чинник, а я не можу спати, відчуваючи несправедливість, ницість і бридкість світу. Але я цілковито безсила щось зробити, і від того мені страшно й боляче. Асаре, я відчуваю, як липкий крижаний

жах міцно тримає мене у своїх лабетах, гострим списом штрикає кожну клітинку мого тіла, і я не знаю, як пережити цю лиху напасть. Що далі маю робити – я, вибач, просто не знаю..." (с.69).

Янсон намагається зрозуміти Марту, але йому це не вдається: "Ось Марта дивиться крізь мене, а я бачу невгамовну стихію її очей, її мрійно-журливий вигляд, її разючим надлам брови. Ця жінка є складовою частиною цього занадто сучасного, бурхливого, наелектризованого почуттями світу, і я не розумію її, хоч і намагаюся це зробити. У моїх судинах рухається шалена ріка крові – повільно, але неспинно; жили чують її численними паростками білих нервів – цим трояндовим цвітінням душі, а смак солонуватої рідини, що є кров'ю, тисне зсередини, наповнюючи собою густу слину, щоб мати можливість будь-якої хвилини вирватися назовні, – давньогрецькі амфори зберігають не тільки запах олії, але й терпкий присмак часу, а ще, може, і тінь ластівки..." (с.101).

Коли нав'язливе кохання Марти стає нестерпним, Янсон стає відвертим з нею, як ніколи: "Але я давно вже збагнув, що не кохаю тебе, розумієш? Ти мені цікава як друг, вибач, але це – сута правда, і через це я ніколи не зможу переступити, адже вельми ображу тебе, як ображаю тепер, коли намагаюся виправдатися" (с. 139).

Янсон відчував у собі "здібності бути інженером жіночої душі" (с. 150), але лише не з Мартою. Вони живуть у чужому будинку, сплять у різних кімнатах, змушені пояснювати господині, що є братом і сестрою. Янсон соромиться роздягнутися перед Мартою, хоча та його до цього спонукає.

Їм краще не розмовляти, бо будь-які діалоги приводять до образ:

"– Асаре, ти нагадуєш мені ченця.

– Навіщо ми прийшли сюди, Марто?

– Я хотіла тебе розважити, та бачу, що тільки ще більше зажурила.

– Марто, чому ти така?

– Яка, Асаре? Розбещена?

– Ні. Божевільна.

Я сором'язливо всміхнувся. І з величезним жахом чекав на її слова.

– Ні, ліпше скажи, що я – звичайна міська хвойда, яка з радістю ляже під будь-кого!

– Я не хотів тебе образити, вибач" (с.152).

У Марту закохуються інші чоловіки. Одного з них Янсон жорстоко б'є, від чого той гине. З пастором Ансісом так не поступиш, та й кохання у нього таємне, невидиме.

Янсон розмірковує про те, що навряд чи Марта кохала його: "Марта, яка повільно ставала осоружною мені, яка бачила в мені тільки самця, а не людину. Я бажаю бути людиною, а не самцем!" (с.221).

У Янсона було багато коханок, і Марта здогадувалася про це. Але, здається, пристрасті лише на недовгий час могли задовольнити його. Проте життя без кохання перетворювалося на суцільну муку. Можливо, лише жінка на ім'я Расма залишила глибокий слід у його житті, але вона виїхала до Німеччини, і він назавжди втратив її слід. А ще жінка на ім'я Ліліан запам'яталась Янсонові.

Янсон хоче втекти від Марти, але завжди повертається до неї: "Я розмірковую: Марто, ти, як то кажуть французи, — *la femme fatale*, ти моя згуба, яка має хижацькі звички й підступні маневри, щоб цілковито заволодіти чоловічою душею! Марто, навіщо ж тобі це: моя покора, моя таємниця, моя ганьба?.. Я питаю: навіщо? Ти забетонувала мене своїми почуттями, замурувала в уявні обійми й тримаєш біля себе, як іграшку, напоївши пристрійною водою. Та вода, Марто, була занадто солодка. І дуже гірка. А так не буває. Напевно, жоден чоловік не відмовився б, щоб відчутти тебе, щоб спізнати тебе, дослідити, а я був перший, хто сказав: ні, я не механізм для твого статевого задоволення, я – вільна людина. І ти не повірила мені, намагаючись звабити й принизити, ти зачаїлася змією в моїй мертвій душі, смокчучи з неї кров, ти зневажила мене як чоловіка. Марто. Угамуй же бродіння хоті, як і я намагаюся його вгамувати, бо, розумієш, полювання із тхором усе ж таки має і добре, і зле – обери ж но перше!" (с. 222).

Врешті Марта відкриває Янсону чи не найголовнішу таємницю свого життя: "Під час війни моє тіло прийняло стільки німецьких вояків, що з них можна було б скласти ціле військо! І знаєш, чому я те робила? Щоб урятувати життя двох-трьох нещасних, яких вели через мій двір на розстріл. Нага жінка, яка відчиняла двері, щиро запрошуючи до свого помешкання, вабила їх більше, аніж сам марудний процес убивання-страсти й поховання знівечених трупів. Ті чоловіки були молоді й дужі, я трохи вже знала німецьку, і така недолуга фраза, як *ich will dich lieben!* (Я хочу тебе любити!) була для мене звичайною, а вони відпускали полонених за умови, що ті назавше зникнуть із міста, а потім усі гуртом ішли до мене" (с.229).

Марта до останнього вірила у щирість Янсона, аж поки не зрозуміла, що це саме він знищив гніздо пташки у малиннику. Можливо, саме з цього моменту почало згасати її кохання до нього, що закінчилося безумством.

Жінка починає тверезо придивлятися до людини, яку ще кохає. На її думку, він не шкодував жінок, з якими переспав. Марта відкрито називає його паскудником, хоча раніше навіть не могла сказати гнівного слова на його адресу.

Щоб вижити, Марті довелося позувати фотографу, який робив потім порнографічні картки. Коли вона заробила гроші, то викупила негативи, облила їх гасом і спалила у міському саду.

Найбільше, чого Марта вимагала від Янсона, – це мати від нього дітей. Але ще перед війною він зробив стерилізацію, а тому не міг запліднювати жінок.

Врешті-решт, з'ясовується, що Марта і Янсон схожі, бо залишилися жити, перейшовши через пекло, а тому ніколи не могли бути разом. Божевільня і нещастя Марти зробили божевільним і нещасним Янсона.

До вагомих чеснот роману можна віднести вишукану українську мову. Єдине, що вона притаманна не лише автору, але й багатьом його героям. Іншими словами, не можуть різні люди говорити літературною мовою. А ще в книзі чимало одруків. Але це вже претензії не до автора чи літературного редактора, а радше до коректора.

Мова твору – афористична. Текст можна розібрати на цитати.

"Старість – це жах, через який має пройти кожен" (с.50). "Я ніколи нічого не цурався, що було б пов'язане з мистецтвом, і досі переконаний, що, можливо, саме в ньому, у мистецтві, сховано сутність людського життя" (с.50). "Відтяти сні як щось зайве й непотрібне! – це нездійсненне бажання багатьох" (с.51). "Безумовно, із давніх-давен людина, відчуючи свою приреченість і нетривкість, намагалася затвердитися на землі у будь-який спосіб: за допомогою війн, кохання, збудованого будинку чи дерева, яке посадила, чи залишитись у пам'яті так, як залишусь я – злочинцем..." (с.53). "Придбати якусь нову річ для мене – це завжди надто велике й складне психологічне випробування" (с.120). "Яка ж це насолода – спогадувати минуле! Нехай воно навіть було ганебне й безрадісне. Треба жити тільки теперішнім, без минулого і майбутнього, без цього зайвого, од чого іноді хочеться просто волати, – чи хто почує?" (с. 121). "Голодній перелітній пташці сниться зерно, так і мені сниться свобода, що досі була для мене такою далекою, хисткою, абстрактною, як і сама думка про неї" (с. 131). "Покидькам і потворам завжди живеться значно краще, ніж пуританам і красуням" (с. 139). "Кохання в книзі треба змальовувати не як буденний і звичний статевий акт або як природне злягання чоловіка і жінки, а як бурхливі людські почуття – чисті, піднесені та величні, що здатні єднати не тільки тіла, але й душі" (с. 140-141). "Безладне читання – набагато краще, ніж системне, ніж курс усієї світової літератури, прослуханий в університеті, тому що безладне читання породжує хаотичні думки, а саме в хаосі, переконаний, ховається істина життя" (с.141). "Люди, напевно, поступово вироджуються, гинуть, якщо втрачають зв'язок межі відчуттями і запахами" (с. 178). "Слова у словниках – чисті та незаймані, як дівчина. Божевільний людський розум їх іще не позбавив цноти..." (с. 284). "На жаль, ми не вміємо цінувати власне життя, не розуміємо, навіщо взагалі Господь нам його подарував" (с. 317). "Поведінка людини не залежить ні від виховання, ні від оточення: людина народжується з цим і живе так аж до самої смерті" (с. 326). "Час зруйнує все, що колись спромоглася збудувати уява й пам'ять, не залишаючи підмурка для нових мрій" (с. 355).

Дмитро Павличко порівняв В'ячеслава Гука з Томасом Манном і Хорхе Борхесом. Як на мене, це вже занадто. В'ячеслав Гук – самобутній письменник, який всотав у себе творчість багатьох письменників, але виробив свій власний стиль.

Роман В'ячеслава Гука "Сад Галатеї" відносять до європейських. І в цьому проблема. Він не для пересічного читача, а Шевченківські премії молодим авторам, на жаль, не присуджують.

25 вересня 2015 року

ОПТИМІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ ДЛЯ УКРАЇНИ

Олег Пономарь. Вітрина – К. : Компанія ОСМА, 2015.

Цінність книги Олега Пономаря "Вітрина" в тому, що автор вчить читачів брати відомі факти, аналізувати і прогнозувати хід подій. Як кажуть, нічого складного, просто треба вміти бачити. Це не художня книга, а популярно-політологічна, якщо можна так її охарактеризувати, проте читається з не меншим захватом, ніж детектив, чи, скажімо,

жіночий роман.

1. "Я ни секунды не сомневаюсь в победе Украины"

Хронологічно книга "Вітрина" охоплює період від листопада 2014 року до липня 2015-го. "9 месяцев, - пишет Олег Пономарь, - это период, в течение которого создаётся новая жизнь. Я искренне надеюсь и верю, что у нас родилась новая страна, новая Украина" (с. 3).

Сайт "Обозреватель" визнав Олега Пономаря українським політичним блогером №1. Можливо, це перебільшення, бо є й інші автори, які блискуче пишуть на політичну тематику. Але принаймні Олег Пономарь один із найкращих українських блогерів.

Дещо самовпевнено Олег Пономарь сам для себе пояснює популярність у читачів його публікацій: "Во-первых, качественный, профессиональный анализ. Во-вторых, всё-таки позитивный взгляд на вещи в контексте будущего Украины. Понятно, что ситуацию анализируют многие. Но некоторые видят стакан наполовину пустым, а я его вижу наполовину полным. Я верю в Украину, я знаю, что у неё всё будет очень хорошо" (с.20).

Книга Олега Пономаря просякнута оптимізмом. Майже кожний свій пост на Фейсбуці він закінчує словами про те, що вірить в майбутнє України, і закликає допомагати українській армії. Ось що він написав, наприклад, 18 листопада 2014 року:

"Я ни секунды не сомневаюсь в победе Украины. Я абсолютно уверен, что происходящее сейчас в Украине - это процессы, которые инспирированы не Госдепом, а Высшей Силой. Мы сейчас на передовой борьбы с Абсолютным Злом, с русским миром, русским фашизмом, кегебистским Гулагом. И наша борьба изменит мир и Европу...

Да, нам будет трудно. Очень многие не доживут до победы. Нам будет всем очень трудно. И венграм, и другим народам, кто восстанет против путинской коррупции и цинизма, будет очень трудно. Но ходом истории определено, что на этот раз монстр падёт. Мы, как Израиль, сейчас Богом избранный народ" (с. 16).

Червоною ниткою через усю книгу проходить детальне висвітлення плану з умовною назвою "Анаконда", яку запропонував блогер, тобто застосування економічних санкцій Заходу проти Росії. "Был такой план работы с СССР после его вторжения в Афганистан в конце 1979 года" (с. 139), - зазначає Олег Пономарь. 12 січня 2015 року він написав, що ця стратегія буде завершена до кінця літа:

"Аналогия принципа применения экономических санкций с анакондой состоит в целенаправленном, но медленном удушении экономики страны-агрессора. Принцип действия западных санкций простой, и он уже обкатан. Россия не первая и не последняя. Это было ранее обкатано на Кубе, Иране, Советском Союзе и Северной Корее.

План запущен на полтора года. Если считать, что он начал реализовываться в марте прошлого года, то где-то к лету он будет выполнен. Идёт планомерное, но медленное удушение экономики. И каждый ход делается по мере необходимости. Вовремя - это когда предыдущий ход сработал" (с. 81). План "Анаконда" складається з

чотирьох частин – військової, економічної, інформаційно-психологічної та юридичної.

Разом з тим Олег Пономарь пише, що "Старая Европа (прежде всего, Германия и Франция) в самом начале очень неохотно вовлекалась в план из-за традиционных тесных культурных и экономических связей с Россией в противовес влиянию США в Европе. Была настроена пожертвовать интересами Украины для умиротворения России. США активно использовали политику кнута и пряника при работе со Старой Европой на первоначальном этапе (перед первым пакетом санкций). Кнут – многомиллиардные иски против крупнейших немецких и французских банков, угроза заморозить переговоры по Трансатлантической зоне свободной торговли. Пряник – обещание бенефитов для экономики Европы от снижения цен на нефть, ускорение работы над ЗСТ. Для второго пакета хватило "Боинга" (с. 129).

Інша важлива тема, до якої в тій чи іншій мірі повертається Олег Пономарь, – це два проекти також з умовними назвами, які запропонував блогер: "Вітрина" (що дало назву книзі) і "Військовий тигр".

Що стосується "Вітрини", то це пакет інвестицій у 40 мільярдів доларів, які Захід дає Україні. Олег Пономарь зазначає: "И это не благотворительность. Это меркантильный геополитический интерес Запада. Украина должна стать витриной, или примером, для всех постсоветских государств. Примером для их народов того, что, если вы хотите жить богато, свободно и достойно, выходите из-под влияния Империи. Потому что Империя – это коррупция, это бедность, это война, это отсутствие свободы и прав человека, это тоталитаризм" (с. 145).

Суть проекту "Військовий тигр" блогер роз'яснює так: "Мы на самой передовой сдерживания Империи зла. Мы – наконецник свободного мира. И для этого мы должны быть очень сильны в военном плане. Как Израиль, например" (с.147).

При цьому Олег Пономарь зазначає: "Запад готов мобилизовать 40 млрд. долл., но он абсолютно не готов, чтобы эти деньги или их часть просто разошлась по карманам наших олигархов и чиновников. Поэтому, предоставляя эти деньги, Запад выставил очень жёсткие и конкретные условия. Борьба с коррупцией, демонополизация, структурные реформы и отстранение олигархов от бюджета. Вместо двух олигархических структур, например, в какой-то отрасли экономики Запад требует иметь пять-шесть. Они будут равноудалены от бюджета, они будут меньших размеров. И они должны и будут конкурировать между собой. Так это работает у них. И так они сделают у нас. Имеют право, ибо они оплачивают банкет" (с. 146).

Олег Пономарь вважає хибною точку зору на те, що треба було віддати Донбас Росії, а самим спокійно будувати Україну в Європейському Союзі. До речі, цю думку активно пропагує Юрій Андрухович. Останнім часом до нього підтягнулися Андрій Кокотюха та Сергій Жадан. Олег Пономарь написав про цю проблему 7 грудня 2014 року:

"Я вот читаю, что некоторые в "Фейсбуке" пишут, что нам нужно было сразу отдать Донбасс после Майдана. Отделиться от них стеной и забыть про них. И не было бы войны, и не тянул бы Донбасс Украину назад, и не забирал бы ресурсы, и всё такое. И

донбассцы радостно бы жили в своём "Русском мире" и нам не мешали.

Моё мнение: такого быть не могло и не должно. С точки зрения истории. С точки зрения логики событий. С точки зрения предопределённости истории. И с точки зрения того, что в результате нынешних событий Украина, наконец-то, станет сильной страной. С Донбассом или без.

Потому что в случае бескровного чехословацкого варианта украинцы не стали бы украинцами. Украинцы не стали бы ненавидеть "Русский мир". Украина не стала бы реформировать армию и экономику. Мир не стал бы помогать Украине так, как он помогает сейчас. Ибо война и ненависть к врагу, в частности к "Русскому миру", хоть как-то заставляет Украину меняться. Очень медленно, со скрипом. Но реформы неизбежны. Ибо в условиях войны их проведение становится просто вопросом выживания страны и нации. Только эти реки крови и жертвы дали нам шанс на модернизацию. Как бы кощунственно это не звучало.

Также без войны не произошли бы падение режима Путина и крах российской государственности. Которые неумолимо приближаются. Поэтому не зря у истории нет сослагательного наклонения. Всё должно было произойти именно так, как произошло. И поэтому, в конечном итоге, Украина станет той Украиной, какой она должна стать. И займёт своё место в мире. Именно то, которое она должна занять. Согласно мировой истории и тайному ходу карт" (с. 41-42).

Так само болючим для багатьох є питання, чи має Україна шанс виграти в повномасштабній війні, яку може розв'язати Росія. 2 лютого 2015 року Олег Пономарь дає відповідь на це запитання:

"Вы учитываете чистое количество войск. Но вы не учитываете фактор стратегии, фактор геополитики. Вы не учитываете главного. Он (Путін - А.В.) не может оголить остальные участки. Потому что все на низком старте. Кавказ (Дагестан, Грузия, Азербайджан), Япония, Китай, Средняя Азия только этого и ждут. Поэтому шансов у него нет.

НАТО своих солдат непосредственно не направит. Но это и не нужно. Я много раз писал о том, что НАТО имеет вагон и маленькую тележку технических способов не дать Путину победить Украину. И то, что вчера Барак заявил, что у России нет хорошего сценария выхода из нынешней ситуации, то это значит, что его НЕТ. И в военном смысле тоже" (с.105).

Олег Пономарь порівнює ситуацію в Україні з хорватською і нагадує: "Сама война заняла четыре с половиной года - с весны 1991 по осень 1995. Таких бумаг, как у нас сегодня, подписывалось 15 (!) штук" (с. 118). І далі: "Пока наконец-то Хорватия не стала достаточно сильной, а сербы - достаточно слабыми. И тогда Хорватия успешно провела свою знаменитую молниеносную операцию и просто вышвырнула всю шваль пинком под зад. А теперь внимание! В НАТО после окончания войны Хорватия вступила через 13 лет. И в ЕС - через 18! Вот такие временные рамки" (с.119).

Олег Пономарь також пояснює, чому Україна досі не має безвізового режиму. 22 травня 2015 року він пише: "Вооружённый конфликт с Россией на востоке Украины,

аннексію Крима следует отнести к проблемам, которые не позволили нашей стране на нынешнем саммите "Восточного партнёрства" в Риге ускорить процесс либерализации визового режима с Европейским Союзом. Стране, которая находится в состоянии открытого конфликта и с фактически открытой границей на востоке, где ходит оружие, поддельные документы и непонятные люди, сложно рассчитывать на безвизовый режим с Евросоюзом. С 1 января 2016 года Украина могла бы вплотную приблизиться к процессу получения безвизового режима. Однако для этого нужно закончить вооружённый конфликт в Донецкой и Луганской областях, взять границу с Россией под совместный контроль с ОБСЕ" (с. 229). З висоти нинішнього часу стає очевидним, що цей оптимістичний прогноз навряд чи справдиться в окреслених блогером часових рамках.

Олег Пономарь робить прогноз щодо того, коли Україна може стати членом НАТО. Якщо слідувати європейській схемі, якою скористались інші країни, то шлях до ЄС лежить саме через НАТО: "Сейчас ситуация изменилась кардинально вследствие появления в Европе агрессора и реваншиста. И НАТО снова готово к расширению. Саммит НАТО в Варшаве 8-9 июля 2016 года будет революционным, там будут приняты важные и громкие решения. Первая на очереди - Черногория, затем - Финляндия и Швеция (соседи Норвегия и Дания - давно уже члены НАТО). И третья волна наша - Украина, Грузия, Молдова. При некоторых обстоятельствах вторая и третья волна могут поменяться местами или перемешаться" (с. 257).

Для Олега Пономаря Донецкий аэропорт - це Крути-2. 11 грудня 2014 року, відповідаючи на запитання: "По большому счёту, донецкий аэропорт не нужен боевикам?" - він відповів: "Трудно сказать. Там разрушены административные здания, но взлётно-посадочная полоса целая, можно посадить самолёты. Поэтому аэропорт может быть важен и в стратегическом плане. А для нас донецкий аэропорт уже стал символом, это Круты-2. На истории этого аэропорта теперь будут воспитываться поколения украинцев. Это пример нашего героизма в новейшей истории" (с.48).

Олег Пономарь нагадує читачам про важливі події в нашій історії, хоча сьогодні, можливо, ми ще не здатні їх оцінити. Так, 23 грудня 2014 року він написав:

"Поздравляю всех с принятием Закона об отмене внеблокового статуса!

Это огромный шаг вперёд, который будут оценивать наши потомки.

Слава Украине!

Скоро у нас будет армия и флот, которых будут бояться наши враги и которым будут завидовать друзья" (с. 60).

Олег Пономарь вважає, що найбільше досягнення України - це створення армії. 30 грудня 2014 року він написав: "Самое большое наше достижение - это создание армии. Создание армии с нуля. В марте у нас вообще не было армии, у нас не было ни вооружения на складах, ни командования - ничего. А сейчас у нас одна из сильнейших армий Восточной Европы - и это буквально за девять месяцев. Подобных примеров в истории очень мало" (с. 65).

Він нагадує про дві події, які стали епохальними для України в 2014 році: "Это

исторические события, которые меняют ход истории для нас. Последствия которых будут ощущаться на годы вперёд. Это подписание Ассоциации с ЕС. И это принятый Конгрессом "Акт поддержки свободы в Украине". Мы не одни. Мы часть цивилизации. А не часть Империи зла" (с. 66).

1 січня 2015 року Олег Пономарь пише замітку під красномовною назвою "Интер – рупор врага, который убивает украинцев":

"История с "Интером" – лакмусовая бумага.

Тут не будет полутониров.

Помните войну в Грузии? Некоторые политики тогда просто воды в рот набрали. А некоторые читатели до сих пор считают, что это проукраинские политики. И продолжают устраивать у меня на странице демарши.

А то был тест на трезвость нашего общества. Судить политика не по тому, как он льёт на уши популистский кисель, а по тому, как он высказывается в критический момент истины, или по тому, как он голосует в Раде (несмотря на все железные аргументы, которые он приводит в своё оправдание того, почему он голосует или не голосует).

Тот тест большинство общества не прошло" (с. 69).

2. "На самом деле Путин – очень прагматичный политик, и он всё считает"

Олег Пономарь доступно пояснює, чому Росія затіяла війну з Україною, чому хоче запровадити у нас федералізацію. Росія не хоче нашого вступу до Європейського Союзу. Якщо буде федералізація, одна чи дві області можуть заблокувати вступ України до НАТО (с. 17).

На думку Олега Пономаря, "Крым вернём через 3-5 лет. Не раньше. Только после распада России. И репарации тогда же" (с. 18).

Звісно, не всі прогнози Олега Пономаря збуваються. Так, 21 листопада 2014 року в інтерв'ю "Обозревателю" він сказав, що рейтинг Путіна може впасти вдвічі. "К весне у них будет катастрофическая экономическая ситуация, – сказав тоді Олег Пономарь. – Приближается пик платежам по корпоративным долгам – в декабре они должны выплатить около 50 миллиардов долларов, в январе – ещё 50 миллиардов за ЮКОС. И всё это на фоне санкций... Когда люди начнут массово терять работу, закрывать бизнес, от тех 84 % піддержки останется, может быть, 40 %. На самом деле, этот рейтинг искусственный – он может лопнуть так же быстро, как и надулся" (с. 19). На жаль, не збулося.

На думку Олега Пономаря, навіть якщо Путін згорне військову операцію, "то он будет разваливать и раскачивать Украину экономическими и социальными бунтами" (с. 48).

Олег Пономарь розмірковує, хто би міг стати правонаступником Путіна: "Навальный – это вообще не серьёзно, это политехнологический проект Кремля, пустышка. Собянин, Ходорковский – пока приемлемые кандидатуры для Запада" (с.23).

На думку Олега Пономаря, Путін може "назначить Айфончика-олигофренчика (т.е. Дмитрия Медведева) крайним за экономику и отправит его в отставку. Он всё ещё

надеется выйти сухим из воды" (с.55).

У Путіна слід відібрати ядерну зброю. 21 грудня 2014 року Олег Пономарь пояснює, чому це треба зробити: "Аллегория про зубы и когти, которые злые охотники хотят вырвать у бедного мишки, - это ядерное оружие. Появилось такое условие, как отказ от ядерного статуса. И это логично, ибо второй раз такую масштабную и долгоиграющую операцию, включая мировую коалицию и цены на нефть, вряд ли удастся провести. Потому даже если Западу проигравшей стороной будет предложен другой человек вместо нашего героя, то нет гарантии, что этот человек лет через пять не начнёт махать опять ядерной дубинкой. Поэтому эту дубинку нужно отнять сейчас" (с.58).

На думку блогера, яку він висловив 4 березня 2015 року, "Запад ставит цель положить конец российской агрессии в Украине и устранить Владимира Путина с должности президента РФ. Думаю, всё рассчитано на два года..." (с. 142). Сюди ж входить і повернення Криму. Оптимістично, звісно, і, боюсь, все станеться набагато пізніше.

Можливий ще один варіант, який Олег Пономарь висловив 15 травня 2015 року: "Я считаю, что в России возможен только внутриклановый переворот. Вокруг Путина есть кланы, которые играют друг против друга и хотят подставить его. Они одновременно торгуются с Западом, а также боятся усиления Кадырова. Если эти кланы решат Путина списать, то они повесят на него Крым и попросят Запад снять санкции в обмен на Крым. Только такой вариант возможен" (с. 222).

Олег Пономарь робить суттєве уточнення: "... Путина доставить на международный суд будет неизмеримо сложнее, чем того же Милошевича, так что едва ли нынешний российский лидер окажется за решёткой в Гааге - по крайней мере в статусе президента РФ. На мой взгляд, этому событию будет предшествовать, в той или иной форме, отставка Путина и последующее "списание" на него всех преступлений его режима. В своё время Хрущёв именно так поступил в отношении Сталина" (с. 306).

Однак блогер не вважає Путіна психічно хворою людиною, як про це багато хто каже і пише:

"То, что некоторые в России и в Украине называют Путина больным психически, неадекватным, слетевшим с катушек - это технология. Технология запугивания Украины.

На самом деле Путин - очень прагматичный политик, и он всё считает. Поэтому США и выбрали такую стратегию - повышать цену его политики, пока эта цена не станет такой дорогой, что Путину станет невыгодно" (с. 236).

На думку Олега Пономаря, Путін не здатний застосувати ядерну зброю: "... мы имеем дело с кремлёвским руководством, которое после 15 лет правления неожиданно переквалифицировалось в профессиональных ядерных "троллей". Напомню, что Путин и его команда в 90-е годы занималась подозрительными схемами на питерской таможне. Неужели вы полагаете, что люди с повадками мелких шулеров, прячущих свои деньги за границей, способны совершить суицид? Замечено, что шулеры в принципе не склонны к самоубийству" (с. 308).

Олег Пономарь вважає, що не слід сподіватися на Майдан у Росії: "Нам нужно победить их в войне. Хотя и в гибридной... Рабы не способны на Майдан. На Майдан способны нации с европейским менталитетом. Рабы способны иногда на бунт" (с.67).

На думку блогера, Російська імперія приречена: "... в России правительство посылает своих граждан воевать в чужую страну и при этом не признаёт этого. Более того, мертвых своих граждан оно хоронит на заброшенных полях в могилах без имён. Родственникам погибших запрещает хранить память о них. Не предусмотрены никакие почести и компенсации. Будут все эти народы и народности ощущать себя одной нацией? И не разбегутся ли они по своим углам при первой же возможности? Думаю, ответ очевиден" (с. 171).

Олег Пономарь спростовує міф про могутність російської зброї: "Все рассказы о военной мощи России - это пропагандистские басни, предназначенные только для внутреннего российского пользования. Россияне в это верят, думая, что у них есть и флот, и ядерное оружие. На самом же деле всё это - блеф. У них падают ракеты и разбиваются самолёты, однако это не показывают по центральному телевидению, поэтому внутренний русский "ватник", как я его называю, этого не знает. Девяносто процентов эфирного времени им рассказывают, "что там у хохлов"..." (с. 281).

Він радить, як слід поводити себе з прихильниками Путіна - зокрема у соціальних мережах: "Не надо пытаться дискутировать с ними серьёзно - на уровне аргументов они вас не воспримут. Сразу начнутся обвинения типа "вы продались американцам". Я считаю, в общении с ними нужен юмор и стеб - в таком случае они выпадают из своей парадигмы" (с. 23).

Олег Пономарь справедливо вважає, що в нинішній Росії не може бути опозиціонерів. Ось що він написав 3 листопада 2014 року:

"Латынина, Белковский, Немцов, Илларионов, Фельштинский и парочка типа оппозиционных, очень проукраинских журналистов - Бабченко и Шерemet.

Так вот, дорогие мои читатели, что я вам скажу. Не может быть в современной России оппозиционных экспертов, политиков и журналистов. Настоящие оппозиционные, такие как Щекочихин, Политковская, Боровик, Новодворская и все остальные, сами знаете где. А если эти оппозиционные эксперты, журналисты и политики свободно живут, въезжают в Россию и выезжают, то, однозначно, они кормятся в АП и (или) в Газпроме и выполняют каждый свою, строго отведенную, роль...

... И не верьте, что в России после смерти Валерии Ильиничны остались оппозиционеры" (с. 7-8).

Це було написане ще до вбивства Бориса Немцова. Можливо, автор змінив би свою точку зору, а, може, й ні, бо, мабуть, російського політика вбили все-таки не за опозиційність, а за те, що десь перейшов дорогу олігархам, пов'язаним з чеченською мафією.

До цієї команди буцімто опозиційних журналістів Олег Пономарь додає Євгена Кисельова, який зараз працює в Україні. Розповідаючи про те, що Путіна визнають уже

як пройдений етап, все ж кажуть, що в нього є ядерна зброя, як би не застосував її: "И сегодня я на "Обозревателе" увидел блог кремлёвской шавки Жени Киселёва – точно то же, слово в слово. Значит, им дали вводную – использовать это как последний аргумент. Типа, не загоняйте нас в угол, ибо мы можем бросить на вас всех бомбу" (с. 16).

3. "Сильнее его на сегодняшний день дипломата в мире нет"

Олег Пономарь має свою думку про керівників української держави.

Так, 27 листопада 2014 року він написав: "Скорее всего, мы будем иметь нового спикера Гройсмана. Немного грустно. Мне кажется, что Кровавый Пастор был лучшим спикером за всё время существования Рады... Вроде отстояли Авакова на посту министра МВД. Я не большой его фанат, но это намного лучше, чем Балога или Ярема" (с. 32-33).

По-панібратськи він ставиться до президента і прем'єр-міністра, називаючи їх Петром і Сенєю, але все-таки відчувається повага до Порошенка, бо навряд чи хтось інший на його місці міг зробити більше, й іронія у ставленні до Яценюка, бо економічні реформи, боротьба з корупцією не йдуть так, як треба, і як би хотілось.

Ось що він написав 11 грудня 2014 року: "Меня больше беспокоит другое. Это наши пресловутые реформы. Какой-то план Сеня представил такой, что я вообще не понял ничего. Налоговые декларации, новые налоги. Что-то ещё там такое. Я даже не знаю, как это назвать. И как это согласуется с реформами МВФ. Миссия на днях приезжает, и я хочу посмотреть, что они скажут на это. И вообще, уж насколько я терпеливый оптимист, но уже и меня начинает Сеня подкумаривать. Я вообще сторонник сингапурского варианта. Но это – мечты-мечты. Ну, на крайний случай, грузинского. С реформированием большинства министерств, ведомств, нацкомиссий. С полной заменой судей. И т.д. И т.п." (с.44-45).

А ось думка про Порошенка від 29 грудня 2014 року: "Считаю, как и считал, что сильнее его на сегодняшний день дипломата в мире нет" (с.64). Дипломата. А президента? І навіть таке: "Петро использовал моё выражение – деолигархизация" (с. 203). Щодо останнього, то, мабуть, це слово використали задовго до Пономаря чи Порошенка, але президент справді міг вжити його після прочитання постів Пономаря у Фейсбуці.

30 листопада Олег Пономарь передбачив, якою насправді буде новообрана Верховна Рада України: "Я бы посоветовал всем остудить свою эйфорию по поводу такой офигенной конституционной "бильшости" в 300+ голосов. Потому что, если сложить всех "оппов" плюс плохих мажоритарщиков, плюс "плохих" из БПП, плюс антиукраинские силы, которые ходят в вышиванках (Батьківщина и РПОЛ), то получится чуть ли не пол-Рады. И начнётся то, что было при Ющенко. Лёгкий саботаж. Первый звоночек, который меня очень расстроил, – это письмо нашей бравой лётчицы Нади из больницы о том, что нельзя использовать иностранцев во власти. Ребята, я вам скажу – это полный абзац. А кого же тогда использовать в нашей критической ситуации с реформами? Поэтому я не думаю, что в новой Раде будет всё так радужно"

(с.35).

На запитання: "По вашим оценкам, сколько агентов Путина в новом парламенте?" – він відповів: "Оппозиционный блок" – это явные. Кроме того, много агентов среди мажоритарщиков" (с.49).

В Олега Пономаря нема сумнівів щодо справжнього нутра українських політиків, але він упевнений, що час змусить їх змінитися. 26 грудня 2014 року він написав:

"И так как я не работаю ни на одну из политических сил, то мне нет смысла предсказывать третий Майдан или нагнетать истерию. Потому что при всём катастрофическом несовершенстве наших нынешних руководителей я не вижу тех, кто мог бы их заменить. Они появятся, конечно. Но зато я вижу тех, кто стоит за всеми криками о том, что народ снесёт власть скоро и т.д. Это очень длинные уши торчат.

Но я верю в Украину. И я точно знаю, что на этот раз Украина победит. Потому что исторический процесс так идёт. У него свои законы. Представьте себе бобслейную трассу. Это такой желоб, в котором движется боб. Вот так и Украина. Мы обречены прийти в нужную точку. А наши политики действуют только в рамках этого процесса. Они испытывают внутреннюю драму каждый день. Им тяжело меняться. Но жизнь, история, внешние игроки, другие обстоятельства заставляют их принимать нужные решения. Пусть через раз.

И, конечно, они продолжают хотеть и украсть, и "порешать". Да, они такие. Это их плоть. Они не с Марса. Нужно принимать законы, которые будут ограничивать их в этом. И такие законы принимаются. И ещё будет принято их много.

Нужно понять одну вещь. Мы в самом начале пути. Чтобы стать нормальными, другие страны потратили столетия. Нам нужно настроиться на труд и терпение.

И нужно любить Украину. И верить в неё" (с.62-63).

Олег Пономарь вважає, що Україна мала шанси, якби президентом свого часу став В'ячеслав Чорновіл: "Черновол был нашим Валенсой, нашим Гавелом. Тогда мы бы могли выстроить путь в Европу. Но Империя не пустила. Кроме того, тогда Украина не была готова к этому. Тогда менталитет был ещё коммунистический" (с. 185).

4. "Обязательно всегда берите с собой "хлибыну"

Емоційності книзі надають підзаголовки. Ось, наприклад, такі: "Карты. Деньги. Два ствола, или О санкциях для "чайников" (с. 5), "Прогнозы-страшилки российских оппозиционеров выгодны Путину" (с. 7), "Крысу продолжают загонять" (це про Путіна) — с. 9, "Ходом истории определено, что на этот раз монстр падёт" (с. 16), "Почему Путин не захватит власть в Украине" (с. 33), "Если Дума проголосует за введение войск, то финансовая система России умрёт в течение одного дня" (с. 53), "У бедного мишки хотят вырвать ядерное оружие" (с. 58), "Зачем ГРУ и ФСБ зачищают неконтролируемых "орков"?" (с. 71), "Джон Маккейн – страшный сон Путина" (с. 72), "Упырь не остановится, пока его не придушат. Но мы выстоим" (с. 83), "Путина держат на поводке, но не хотят, чтобы он взбрыкнул и вырвался" (с. 88), "Всё идёт по сценарию: Путина ведут на убой" (с. 120), "Конец карьеры Путина – в компании африканских людоедов" (с. 185), "Карлик" начинает новый финт ушами" (с. 194),

"Путин превращает Россию в сырьевой придаток Китая" (с. 218), "Ждём с Китаем, пока труп соседа не проплывёт по реке" (с. 259), "О плане захвата Украины: его писали генералы, которые обещали взять Грозный за два дня" (с. 261). Вони виконують самостійну роль у книзі, допомагають орієнтуватися, про що, власне, йдеться в тому чи іншому розділі.

У книзі багато одруківок. Тут претензії не до автора чи літературного редактора, а радше до коректора. Ось лише декілька з них: "буду" замість "будут" (с. 38), пропущена літера "в" у фразі "в Одессе ближайшее время" (с. 279), "за столиками столиках" останнє слово зайве (с. 346) та інші.

Коли читаєш майже кожний день Олега Пономаря у Фейсбуці, то вже звикаєш до його постів, бо автор прогнозований. Але в книзі "Вітрина" він постав з несподіваного боку. Я маю на увазі заключний розділ книги "Неполитическое", в якому він розмірковує про рідних і близьких, говорить на зрозумілі людям теми, що стосуються їхнього повсякденного життя, виступає щирою й неупередженою людиною. При цьому автор не моралізує, а подає свою точку зору. Вже читач має право сприймати її чи ні. Зрештою, так можна сказати і про книгу "Вітрина" загалом.

Ось теплі слова про батька:

"... чувствую себя сейчас в большом долгу перед ним. Я его, конечно, любил, но совсем не так, как нужно было. Я никогда не разговаривал с ним по душам, не просил совета. Я не был с ним близок. Недавно я смотрел его бумаги и дневники. Это тяжело... Осознать, что совсем не знал близкого тебе человека. Внешне он был всегда строг. Но, оказывается, под этой маской жила ранимая душа. Он был очень добрым. Немного романтиком. И даже писал стихи.

Если бы он был жив сейчас, я бы пригласил его в ресторан. И мы бы говорили обо всём, как два старых друга. На равных. Без секретов. Долго. И смеялись бы. И мечтали. А когда мы вышли бы из ресторана и пошли домой, то я обязательно сказал бы ему: "Папа, спасибо за прекрасный вечер. Я тебя люблю" (с. 316-317).

Олег Пономарь рекомендує читачам рецепт від бабусі: "Когда вы идёте в гости, обязательно всегда берите с собой "хлибыну". Это вроде просто. Но в этом есть мудрость. Потому что очень часто у того, к кому вы пришли, есть всё, как в Греции, а вот хлеба почему-то, как назло, нет. А если даже и есть, то он лишним не будет никогда. И ещё один совет. Он актуален в военное время. Если вы идёте на важное дело – экзамен, свидание, сделку (а сейчас – даже на фронт), возьмите маленький кусочек хлеба (совсем маленький, можно размером с горошину) и положите в карман. И когда что-то важное происходит там, куда вы пришли, просто мните его рукой в кармане время от времени. И Бог вам поможет. Это проверено многими и не раз. И мною в том числе. Работает" (с. 319).

А ось рецепт формули щастя від Олега Пономаря: "Освободи своё сердце от обид –ПРОСТИ. Освободи свой разум от волнений – большинство их них не сбываются. Веди простую жизнь и цени то, что имеешь. Отдавай больше. Ожидай меньше" (с. 330).

І взагалі шедевр – новела "Об идеальной Любви" (с. 343-344). Але це вже

прочитайте самостійно. Бо як вас ще інакше заохотити до книги Олега Пономаря?

Олег Пономарь показав нам оптимістичний варіант для України. Проте, звісно, існує й песимістичний. Як відомо, песимісти – це поінформовані оптимісти. Хтось має більше інформації, ніж наш блогер?

21 жовтня 2015 року

Будь-який літературний конкурс не здатний визначити справді геніальні творіння. Цьому заважає система літературних кланів, яка утвердилась в Україні. Вона більш небезпечна, ніж олігархічні клани. Ті принаймні передбачають конкуренцію. Натомість літературні клани – це закостеніле явище, яке зжирає зсередини саме себе і вбиває навколо все, що розвивається.

21 жовтня 2015 року

Письменник завжди має вибір: або написати вартісний твір, або стати лауреатом літературної премії. Тому дивно чути, коли дехто з них каже, буцімто його не оцінили належним чином, а він не став лауреатом. Значить, іде вірним шляхом, і повинен лише радіти цьому, бо інші вже не здатні на самовдосконалення і саморозвиток і просуваються до наступного лауреатства річищем, в якому вже ніколи не буде життєдайної вологи.

21 жовтня 2015 року

У масі своїй люди не читають. Читання книжок стало розкішшю – як машина, будинок, поїздка на фешенебельний курорт.

Найстрашніше, що у людей нема потреби читати. Значить, у них не працює механізм думання. Людина бездумна – найогидніша істота в історії людської цивілізації. Тому не дивуймося, що Бог дає людині шанс змінитись, а ми не помічаємо цього й залишаємось на тваринному рівні інстинктів.

Читання книжок не може бути універсальним засобом спасіння людства. Але це один із небагатьох шляхів, коли можна уникнути загибелі планети Земля.

Відповідальність письменника полягає в тому, щоби вести читача за собою, а не бути популістом, як політик, і казати (писати) людям те, що вони від нього хочуть почути (прочитати).

Людський організм має багатократний запас міцності, але лише в комп'ютерних іграх нам дарують декілька життів. Письменник не має права ризикувати й випробовувати на міцність людське життя і психіку, бо врешті-решт колись якась спроба стане останньою.

Літератори несуть відповідальність за тих, кого приручили. Їхні читачі повинні ставати мудрішими і моральнішими з кожною прочитаною книгою. Письменник повинен усвідомити, що він персонально відповідає за життя на планеті Земля, а читачі мають стати його однопумцями.

21 жовтня 2015 року

Зараз мало хто пише поеми. У нас і поетів як таких нема. Є ті, хто збирає до купи рими і клепає вірші.

Поема вимагає від автора не лише посидючості, щоденної кропіткої чорнової

роботи, а принаймні таланту, якщо не геніальності. Вірш – це насамперед настрої. Поема – бачення світу і передбачення подій у просторі та часі.

Колись великі полководці були великими поетами, і це сприймалося навколишніми, як саме собою зрозумілим. Нехай зараз президент чи прем'єр-міністр складуть віршик, як їх одразу затюкають і скажуть, що вони займаються не своєю справою. Але поезія і політика – це одна справа, і хто цього не розуміє, не повинен пхатись ні в поезію, ні в політику.

Ті, хто нині працює в поетичному цеху, не бачать майбутнього, перспективи. Саме цього вимагає поема, навіть якщо мова в ній іде про минуле. Вірш, крім настрою, націлений на сьогоднішній день. Лише талановиті й геніальні можуть вихопити сутність часу, але загалом маємо справу з миттєвостями життя, які важко скласти в єдине ціле. Саме цю роль виконує поема.

Цілісність життя у поетичному слові – це не просто майстерність, а насамперед філософія буття. Рациональність вірша поступається перед ірраціональністю поеми. Поема – це не просто збірка віршів, об'єднаних задумом автора чи темою. Це спроба досягнути сутності життя, знайти в ньому те, чого не бачать збирачі рим і клепачі віршів.

Тому й мало хто зараз пише поеми. У нас і поетів як таких нема...

24 жовтня 2015 року

ІВАН ФРАНКО І БРУНО ШУЛЬЦ: НАЦІОНАЛЬНЕ І КОСМОПОЛІТИЧНЕ

Письменник може бути національним або космополітичним. Проблема полягає в тому, що якщо він втрачає національне коріння й стає космополітичним, то вже ніколи не зможе уповні повернутися до своїх витоків. І космополітичний від самого початку письменник не має жодних шансів теж повернутися до національних начал. Космополітичне однозначно з'їдає національне.

Коли письменника вважають національним, це не означає, що він занурений у творчість свого народу і лише те й робить, що оспівує його у своїх творах. Якраз вузьконаціональні письменники зазвичай стають графоманами, а їхні твори лише дискредитують народ, який вони представляють. Натомість справді національний письменник, пишучи про свій народ, думає про те, як це сприймуть інші. Він зацікавлений у тому, щоби якомога далі по світу поширилась інформація про його народ. Звісно, це все досягається художніми засобами і залежить від ступеню талановитості чи геніальності того чи іншого письменника.

Космополітичний письменник, який відчуває себе громадянином світу, не може уповні в художній формі висловити інтереси свого народу, нації. В нього можуть бути національні мотиви, але на ґрунті космополітичного, інтернаціонального вони розчиняються, перетворюються на щось віртуальне, яке ніби існує, але насправді його нема.

Яскравий приклад національного і космополітичного письменника – це Іван Франко і Бруно Шульц.

Іван Франко не лише яскраво зобразив сутність українства у всіх його позитивних і

негативних виявах, а й показав себе блискучим знавцем світової літератури та культури. Саме статус національного письменника дозволив йому глибше проникнути у сутність шедеврів світової літератури, використати найкращі надбання у своїй творчості, а, головне, пропагувати українство у всьому світі.

Натомість космополітичний Бруно Шульц у своїй хворобливій уяві зациквився, власне, на віртуальному світі. Він ніби існує, але насправді його нема. Проблема єврейства лише штрих-пунктиром проходить крізь його творчість, хоча могла стати визначальною, як це є у класиків єврейської літератури.

Парадокс ситуації полягає в тому, що нині в Європі Бруно Шульц виявився більш затребуваним, ніж Іван Франко. Насправді в цьому нема нічого дивного. Період національних революцій там давно минув, і зараз гору взяв гнилий ліберальний космополітизм. Тому Європі й близькі письменники типу Бруно Шульца, а не Івана Франка.

Коли нам кажуть, що ми йдемо до Європи, а тому нам слід пропагувати, власне, Бруно Шульца, – то це космополітичний підхід, який веде у тупик. Разом з тим, це не відповідає європейським реаліям і практиці. В Європі й у світі вже давно видали повні зібрання творів своїх класиків літератури. Натомість за радянських часів спромоглися лише на 50-томне зібрання творів Івана Франка. За майже чверть століття незалежності вийшли лише окремі його твори, які не ввійшли до цього зібрання. А насправді мова повинна йти якщо не про 150-томне, то принаймні про 100-томне зібрання творів Івана Франка як класика світової літератури і свого часу претендента на Нобелівську премію. Це одна з визначальних умов, щоби Івана Франка посправжньому сприйняли у світі, а космополітичний погляд на письменника був знівельований поглядом національним.

26 жовтня 2015 року

ДОНБАСЬКА МІСТИКА ГААГИ

Галина Вдовиченко. Маріупольський процес. – Харків. Книжковий клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015.

Здається, лише Марії Матіос вдалося одночасно стати лауреаткою Шевченківської премії та літературного конкурсу "Коронація слова". Але це виняток, який підтверджує правило: ті, хто стоїть у черзі за Шевченківською премією, зазвичай не надсилають своїх творів на "Коронацію слова", а ті, хто претендує на приз у "Коронації слова", мають зрозуміти, що Шевченківська премія їм не світить. Проте якщо хтось думає, що Шевченківська премія і "Коронація слова" – альтернативні, то він глибоко помиляється, бо у них більше спільного, ніж відмінного. Втім, це не тема нашої розмови.

Я це до того, що "загрузнувши" у "Коронації слова" і навіть ставши переможницею цьогорічного конкурсу в номінації "Гранд-романи" (фантастично, бо це для володарок лише перших премій попередніх номінацій!), Галина Вдовиченко вже гратиме за правилами і літературного конкурсу, і видавництва КСД (а вони, ці негласні й гласні правила, таки є), все більше віддаляючись від, можливо, омріяної Шевченківської премії, в якій теж є свої правила.

Назва повісті (все-таки це повість, а не роман, як його називають рецензенти) "Маріупольський процес" – багатозначна. Насамперед це історично-географічна ділянка на мапі України, де відбуваються тектонічні зрушення в природі. Головна сутність – це збір доказів злочинів російської вояччини та донбасівських ополченців проти України, і цей процес, на думку літературних героїв, має відбутися саме в Маріуполі, а не в Гаазі. Насамкінець це інтуїтивний посыл авторки, що від зміни у свідомості саме маріупольців залежатиме подальша доля України. Як у воду гляділа, якщо мати на увазі нещодавні вибори саме у Маріуполі, які визнали такими, що не відбулися.

Сюжет повісті доволі простий і невибагливий. Львів'янин Роман потрапляє у полон до донецьких сепаратистів. На цьому тлі розгоряється його кохання до місцевої дівчини Ольги, яка змінює своє світобачення. У літературі минулого подібне обсмоктували вже не раз, інша справа, що Галина Вдовиченко не дотягує до класичних зразків.

Письменницька уява випереджує реальність. І в цьому не було би нічого поганого, якби вже загоїлись рани. А так поруч з нами живуть нещодавні герої так званого АТО, а насправді війни, які все це бачили і знають не з чужих вуст. Розрізнені військові епізоди лише виглядають правдоподібно, але не створюють цілісної картини. Якби Галина Вдовиченко зосередилась, власне, лише на історії кохання, не вдаючись до мало не натуралістичних воєнних подробиць, – то, можливо, можна було би говорити про цю повість в іншому тоні, на більш високому художньому рівні. А так ще впадає у вічі журналістський телеграфний стиль і відчувається багаторічна праця Галини Вдовиченко у львівській газеті "Високий Замок".

Разом з тим хочу загострити увагу на письменницькій сміливості Галини Вдовиченко. Мабуть, вона не брала участі в бойових діях, але відчувається, що спілкувалася з багатьма людьми, які там були. Зрештою, професія журналіста до цього зобов'язує. Тому авторка пішла непротореними стежками, оповідаючи нам те, про що не напишуть ті ж газети чи не розкажуть телеканали. Саме ці факти складаються в єдине ціле, і вже ця правда має право на самостійне існування.

Слід зауважити, що "Маріупольський процес" був написаний минулого року, тому було би некоректно вимагати від авторки сьогоdnішнього бачення подій. В тому й полягає її талановитість, що вона тоді побачила те, що ми бачимо зараз, і допомогла нам зрозуміти те, до чого б ми самі, мабуть, не додумались і зараз.

Я не поділяю точку зору Володимира Лиса, який написав у передмові, що "Маріупольський процес" обов'язково має бути прочитаним на окупованій частині Донбасу. Навіть якщо його перекладуть російською, навряд чи це той випадок, коли ті, хто опинився під окупацією російських фашистів, зрозуміють авторку. Все-таки Галина Вдовиченко писала з української точки зору, а процес "прозріння" Ольги виглядає таки штучно і надумано. Якщо ми говоримо про катарсис і очищення душі, то в цьому випадку слід усе-таки йти від супротивного, від бачення подій очима тих, хто по той бік барикад, з поступовим схилянням їх на наш бік – звісно, за допомогою слова. Але тут потрібна висока художня майстерність автора. Мабуть, такі твори ще з'являться в

сучасній українській літературі.

Галина Вдовченко створює свій віртуальний світ, в якому є місце альтернативній історії, яка, втім, уже не видається аж такою надуманою:

"- Тільки б усі втрати не були даремними, – лунав голос Валіка у слухавці. – Бо ж цілком припускаю таку картину: чужинці хазяйнують у Львові, на сході їм влаштовують партизанське пекло, а тут дехто з найбільш затятих крикунів вже підлаштовується під нові порядки, тримає дулю в кишені, мимрить стиха на кухні: нічого, переживемо, ще й не таке траплялося..." (стор. 140).

Авторці важко відмовитися від містики, проте слід сказати, що використовує вона її помірковано, без зайвої напруги, бо містика насправду присутня в нашому житті, але ми не завжди звертаємо на неї увагу.

Містичною виглядає втеча Романа із полону:

"Спочатку було подумав – візерунки плаского моху, а тоді придивився – ані мох, ані лишайник, а викарбувані у камені письмена. У центрі послання – тризуб, його чіткий малюнок, який ні з чим не сплутаєш. У кам'яній безлюдній країні в азовському степу, на вершині гори, на рожевому камені, серед зашифрованих давніх знаків, що їх неможливо прочитати, він бачив тризуб.

Тепер він знав у якому напрямку йому вирушати, знав, що більше не доведеться кружляти. Блуд, що вчепився у нього два дні тому, відпав від ніг, як грудка дорожньої висхлої глини. Сьогодні він вийде до своїх" (стор. 111).

І ще один містичний епізод: вміння Романа читати чужі думки. Майже неправдоподібною виглядає його зустріч з львів'янкою Лікою, яка дарує йому на фронт свій "хаммер" ("танк танком" – стор. 145), бо "її батько, армійський високопоставлений генерал, так виходило, продавав волонтерам військову техніку через посередників" (стор. 150). Роман "... знав, що це не здогад, не припущення, а чиста правда про батька Ліки. А звідки знав? Як це йому стало відомо? Він лише зазирнув їй у вічі, побачив жовту цяточку на радужці. І що з того? Що він, вперше дивиться у дівочі очі? Ото довбануло його у степах Приазов'я! До безсоння приєднався ще один наслідок контузії – вміння читати думки?.. Чи що збіса таке?" (стор. 151). Потім це вміння у нього зникає.

Містичним є бачення Ольгою мапи України. Для неї – це "пес із крилами" (стор. 161):

"Львів – очі.

Ужгород, Мукачеве – ніс.

Луцьк та Рівне – вуха.

Франківськ, Тернопіль – горло, голосові зв'язки.

Житомир – потилиця.

Вінниця – плечі.

Чернігів, Суми, Харків, Луганськ – хребет.

Херсон, Миколаїв – живіт.

Одеса, Ізмаїл – передні лапи.

Крим – задні.

Київ - серце" (стор. 162).

Чим більше Галина Вдовиченко нагромаджує неймовірні для пересічного читача історії, які насправді могли трапитись, тим менше довіри до неї, як до авторки. І це треба враховувати, бо люди черпають інформацію з газет і телебачення, а там про таке рідко розповідають. Ось, наприклад, епізод з Міхаличем, якого сепаратист, з яким колись він був разом в Афганістані, повідомив про бомбардування того місця, де знаходились українські бійці. Це дозволило їм відійти й зберегти собі життя.

Відверто слабким місцем у повісті "Маріупольський процес" є поїздка мами Романа на Схід у пошуках полоненого сина і її повернення назад. Галина Вдовиченко говорить про це якимось загадково, штрих-пунктиром, хоча подібного було чимало, і не завжди зі щасливим кінцем. Мабуть, цю сюжетну лінію слід було виписати більш ретельно, вона би лише, як на мене, підсилила повість.

Явно кон'юнктурною виглядає оповідь про Іловайськ, а наївною - поїздка Ольги до Львова і слухання жаданівського вірша.

Участь у "Коронації слова" вимагає щорічного написання повісті чи роману. Можливо, Галині Вдовиченко варто написати щось не для конкурсу, а для душі, тим більше, що всі найвищі нагороди "Коронації слова" вона вже має? Зараз якраз той випадок, коли потрібно поспішати повільно. Можливо, з прицілом на Шевченківську премію?

26 жовтня 2015 року

ДЕТЕКТИВНЕ КЛОНУВАННЯ ХОЛОСТОГО ПОСТРІЛУ

В'ячеслав Васильченко. FakiR. Луцьк: ПДВ "Твердиня", 2014.

Книга йшла до читача майже чверть століття. Принаймні так стверджує автор. Він писав її у жовтні 1990 - травні 1991 років, а потім у травні 2006 - лютому 2014-го.

1

Це детектив. Підступно пограбовано доньку мільйонера і вкрадено її коштовності. Викрадача знаходять мертвим. А потім на грецькому острові, де перебувають киянин Богдан Лисиця і лондонець Марк Тейлор, відбувається серія вбивств. Філолог і поет стають доблесними самозваними детективами і, звісно, знаходять убивцю.

Сюжет динамічний, і любителям детективів сподобається. Якби події відбувалися в Україні, книгу можна було би успішно екранізувати, вона до цього надається. Втім, за нинішніх кінематографічних див Грецію можна перенести десь на Борщагівку чи Оболонь.

"FakiR" - це гримуча суміш із Конан Дойля, Агати Крісті та Жоржа Сіменона. Це вже занадто! Не можна так знущати з читача. Спочатку я подумав, що це пародія на класику, а потім зрозумів - що лише бліда копія. Враховуючи, що В'ячеслав Васильченко вже написав п'ять романів про детектива Богдана Лисицю, пора б уже створювати щось своє, бо так навічно можна залишитися в учнях, не ставши майстром.

"Тейлор дістав із-за пазухи довгу барвисту пір'їну. І теж поклав. Але окремо.

- Колекція... - сказав багатозначно й затягнувся. - Маестро Холмс зараз би оглянув її, до фантастичного точно й повчально виправив Ватсона і, не встаючи з крісла, назвав

би ім'я вбивці. Й на тому можна було б ставити крапку. Але...

- Було б непогано, - погодився Богдан. - І ми б собі мирно відпочивали. - Мрійливо підпустив очі. - Однак... - Мрійливість як вітром здуло. - Те проклятуще "але"... - Від неї не лишилося й сліду. - І воно не дасть нам спокою. Тому... - Зате з'явилась усмішка. - Як заповідав великий Мюнхаузен, - підняв угору вказівний палець, - треба витягувати себе за волосся. Час від часу. Із будь-якого болота... Маємо ж не менше кіла з гаком мозку (принаймні на двох). Спільними зусиллями... Та й помічник об'явився. Такий собі "А.Н.Онім" (алюзія на найвідоміший роман Агати Крісті "Десять негрень" - примітка В'ячеслава Васильченка). Це ж добре! Навіть якщо його інформація й не дасть нічого.

— Чи й, може, виявиться відвертою фальшивкою. Щоб збити нас із пантелику" (стор. 94-95).

Авторові не вдається до кінця дотримати усіх канонів детективу. Наприклад, складається враження, що він дочасно хоче розповісти читачам, хто ж справжній убивця, і ледве стримує себе. Разом з ним і головні герої ніби вступили у змову з В'ячеславом Васильченком і дають декілька підказок читачеві саме на ту особу, яку підозрюють. Принаймні мені вже із середини книги стало зрозуміло, хто є ху. Мабуть, детективів начитався...

Хоча В'ячеслав Васильченко писав книгу майже двадцять років, але відчувається, що не все у ній детально продумав. Воно й не дивно, адже минуло стільки часу від первісного задуму до завершального акорду, так що деякі деталі справді можна забути. Не буду аналізувати всі факти "забудькуватості", бо тоді б довелось у значній мірі переказати сюжет книги, але уважний читач, мабуть, помітить, що про псевдо-поліцейських Лисицю і Тейлора знало обмежене коло осіб, а коли вони про це кажуть Єлені, та навіть не дивується, ніби знала про це (стор. 143).

2

Головний герой Богдан Лисиця - насправді небезпечний тип. Можна говорити про це з іронією, але краще послатися на самого В'ячеслава Васильченка. Майбутній професор (в наступних романах із цієї ж серії) постійно хоче когось убити. "Невже те розчарування в людях, яке час від часу виникає (чи все-таки викликає? - А.В.) бажання погасити пістолетом, тепер на все життя? Ось як ще буває... Навіщо все це? За що?" (стор. 51). "Я б зараз когось убив... - заскреготів зубами він. Ляпнув це, бо інших слів не знаходив. Які б могли вмістити його біль. Чи, швидше, безсилля - це той самий біль, тільки стократ болючіший" (стор. 270).

Богдан Лисиця ніби їде відпочити на грецький острів, а насправді хоче покінчити життя самогубством. Від цього його рятує В'ячеслав Васильченко, підкинувши серію убивств. Проте червоною ниткою через усю книгу проходить тема нещасливого кохання. Регіна, наречена Богдана Лисиці, зрадила йому ще до весілля. Вони так і не одружились. Мабуть, це одне з найсильніших місць у книзі, коли В'ячеслав Васильченко показує не просто робота-детектива, який механічно розслідує вбивства, а живу людину з усіма її проблемами й неминушим болем від нерозділеного кохання. "Після шлюбного фіаско життя перестало приносити насолоду. Та і як жити без НЕЇ?..

Думки про самогубство надокучливим птаством постійно кружляли довкола... Як не відганяв, що не робив, а вони відлітати не поспішали. Навпаки – почали навіть вити гнізда..." (стор. 131).

З'являються нотки українськості головного героя, що свідчить і про еволюційний шлях письменника, який колись писав російською. За великим рахунком, для суто детективного жанру це не має великого значення, та й на подальші події ніяк не вплинуло. Тому українськість Богдана Лисиці в даному контексті можна вважати штучною, тим більше, що у спілкуванні він послуговується англійським відповідником свого прізвища – Фокс, але можна лише прихильно поставитися до намагання автора показати українську душу свого героя: "Богдан Лисиця мешкав у Києві. Він наївно вважав, що Київ – найкраще місто на землі. Хоча, може, це й правда. Бо ж ніхто ще не довів протилежного. Одногорупники вже приміряли (хто свитки, а хто – й камзоли) нового життя в закордонах. Знаючи англійську та французьку, це значно легше, ніж решті. Можливо, ці люди й зробили правильно. Можливо, на них і чекає успіх... Та ні, усе ж не "можливо". Точно. Але Богдан твердо вирішив, що успіху він досягне й на Батьківщині. Хоч тут зараз і діється таке..." (стор. 31).

Однак оце вкраплення про українськість Богдана Лисиці не те що виглядає штучним і мало би свідчити про патріотизм самого автора, але насмперед грає злий жарт з В'ячеславом Васильченком. Як можна поєднувати досягнення успіхів на Батьківщині з постійними думками про самогубство? Якщо людина думає про самогубство, навряд чи вона має намір досягти успіху у будь-чому. Це вам скаже будь-який психолог.

Чим би Лисиця не займався, колишня кохана з явно не українським іменем Регіна (кохання патріотизму не передбачає) постійно виникає перед ним: "Прониклива картинка. Болюча. І Лисицю знову відкинуло додому. Знову ті жахливі видіння... те отруєне зрадою марево... Регіна... Фата на її чарівній голівці... Модний костюм на ньому... Вони піднімаються сходами... Сигнал автомобіля... Господи, навіщо? Навіщо так боляче? Навіщо так жорстоко? Навіщо в самісіньке серце?? Навіщо саме йому???" (стор. 37).

Інколи, правда, наступає одужання від Регіни, від її матеріальної й нематеріальної присутності в його житті: "Що ж, – подумав Лисиця, – роги – одвічна краса чоловіків красивих жінок. І тяжка ноша". І вже вкотре згадав свою шлюбну катастрофу. Яка ж вродлива Регіна. Фантастично! Правда, вона примудрилася почепити Богданові щось схоже на роги, навіть не ставши дружиною. Зупинившись за крок. І раптом... Лисиця прозрів. І – страшенно зрадив. Зрадив уперше за весь той час, що пройшов після "майже одруження". Зрадив, як це раніше він умів робити у тому, докатастрофному житті, де все здавалося інакшим – світлим і чистим. Чи, може, тільки здавалося?.. Зрадив від того, що подружнє життя з Регіною розладналося не почавшись. Що він лишився вільним, а роги оминули його голову. І заспокоєння приємним теплом розлилося всім тілом. А отой маленький пістолет, що все ще продовжував лежати на дні валізи, здався непотрібом і великою дурницею, так само, втім, як і сам невдалий шлюб" (стор. 68).

Вже згодом з'ясовується, що Регіна - "відома шахрайка, мала кілька паспортів. А такий трюк з Богданом зробила, бо програла в карти ("картковий борг - святий борг!". Бідолашний мало не з'їхав з глузду" (стор.100).

І чим більше Богдан Лисиця втягується у розслідування загадкових убивств, тим далі відходять думки про самогубство і Регіну. Здавалося би, що це закономірно і логічно. Але яке смислове навантаження у детективі несуть думки головного героя, власне, про Регіну й самогубство? Відповідь залишаю на розсуд читачів.

Ще одна характеристика, до якої вдається В'ячеслав Васильченко, — це цифра 13 у житті Богдана Лисиці: "- Знаєте, - задумливо почав Богдан, - не хочу здатись не оригінальним, але це моє найщасливіше число. Дивіться: народився тринадцятого. Шкода, що місяців у році лише дванадцять, а то б тринадцятий обов'язково став би моїм. А так - він лише дванадцятий. Номер мого будинку - тринадцятий, автобусом добираюсь до метро - тринадцятим. Номер школи, де я навчався, - теж тринадцятий. Університетська група на першому курсі - відповідно... Треба ще й одружуватися було тринадцятого. Власне, я так і планував, але Регіна: "чортова дюжина"... "нещасливе число"... (стор. 40-41). Лисиця й морозиво замовляє у кількості тринадцяти порцій, але, як і у випадку із самогубством і Регіною, цифра 13 - холостий постріл Васильченка, навіть якби його герой жив у тринадцятій квартирі чи до Регіни мав тринадцять коханок.

У детективі важливу роль відіграє кожна деталь. А тут фактично не має суттєвого значення, чи Лисиця бере все від життя, чи думає про самогубство, чи одружений, чи його фатально кинула наречена-шахрайка, чи цифра 13, чи 16. Нема смислового навантаження - і край.

Ще одна спроба у цьому контексті - вірші. Звучать вони у виконанні Тейлора, але це творіння, звичайно, самого Васильченка. Вони ніби органічно вписуються у розповідь, якби не явний прокол: " - Справді, - світився захопленням аташе, - шикарно. Востаннє я слухав ось таке живе виконання 1991 року. Коли неперевершена Тавара Маті презентувала свою вже четверту поетичну книгу "У вітру на долоні". Яка це була феєрія. І хоч ви зараз виконували вірші свого родича, вам удалося в нього перевтілитися. Браво. Це справжня поезія. І віртуозне читання. Щиро вдячний" (стор. 322).

Мушу розчарувати В'ячеслава Васильченка. Це не поезія, а лише римовані вірші. Але яке самозахоплення собою, яка самозакоханість! Ну, через одного з персонажів, інфікованого мовою автора.

Мабуть, у цьому ланцюжку лише назва роману виглядає вмотивованою. У школі й університеті Богдан Лисиця був фокусником. Він мусив згадати свої навички й на грецькому острові, де трапилися жахливі злочини, аби спровокувати вбивцю і змусити здійснити необачні кроки. Хоча, мабуть, факір - це не просто фокусник, а й... Але Бог з ним.

авторська мова не відрізняється від мови літературних героїв. Спочатку я подумав, що це іронічна проза, коли автор ставить знак рівності між собою й персонажами, дивлячись своїми-їхніми очима на все, що відбувається навколо. Але висновок усе-таки однозначний: йдеться про звичайне літературне недбальство, коли автор не докладає жодних зусиль, аби виокремити мову літературних героїв й тим самим підкреслити їхню індивідуальність і неповторність.

Можете порівняти самі.

Ось В'ячеслав Васильченко пише у передмові: "І час був такий. І все було "таке". І безсонні ночі у найманій квартирі на Борщагівці, коли тільки починалося сповнене цікавих і небезпечних пригод життя Богдана Лисиці. Але тепер усе змінилося. Змінився час. Помінялася держава. Змінилися люди. Але не це головне. Іншим став автор" (стор. 6).

А це вже пише автор у своїй книжці: "Міцний ремінь наліг на плече. Але Тоні йти не поспішав. Востаннє підійшов до ліжка. Пенелопине обличчя притягувало з новою силою. Красунечка. Створена, щоб нищити серця чоловіків, а з самих – робити зомбі. На мить забув і про те, що треба зникнути, і що на нього вже чекають. Запустив у душу божевілля. Нахилився, щоб поцілувати. Але розум емоціям дав щигля. Не чуди!!!" (стор. 11).

Ось мова Богдана Лисиці: "- Не треба так перейматися. Це всього лиш припущення. Доказів же немає... Ну, а якщо все й справді так, гадаю, ви перебільшуєте його можливості. Та й невелика поразка в бою – ще не трагедія. Мусимо не програти битви. Вирішальної" (стор. 127).

Марк Тейлор теж розмовляє мовою В'ячеслава Васильченка та Богдана Лисиці: " – Коли це ще буде, – іронічно зауважив поет. – Поки прийде катер з продуктами. Його вивантажать. Потім він піде до материка. Там сповістить до поліції (катер? – А.В.). Ті поки зберуться. Сюди докататаються. Часу пройде – "вагон і два возики". Так що не тіштеся ілюзіями" (стор. 290).

Один із персонажів, японець за національністю, теж говорить авторською мовою: "- Ні, звісно. – Упевненість удаваною не назвеш. – Мене оберігає камі. Це наші Вищі Сили. Духи предків. Я з ними дружу. Приношу жертви. Усе, як належить" (стор. 187).

А ось мова Феодороса – грека за національністю, якщо ви здогадалися. Знову чуємо Васильченка: "- Та згадалося мені, – почав він і "детективи" злякались, що "морського вовка" знов у вир далеких спогадів затягне. Але ні. Пронесло: – "Якось ми тихцем від усіх (і – особливо – хазяїна) вихилили по чарчині. Ми так інколи з Андреасом робили. А потім "Орбітом" зажовували. І ніхто нічого не міг подумати. Гігієну блюдуть хлопці. Як у рекламі. Так от. Перекинули коньячку. Загризаємо. Гомонимо. От він і прохопився. На амур натякнув. Свіженький. Каже, так серце у тиски взяло, що й не вирватись. Красуня. Приходила до нього серед ночі" (стор. 286).

Навіть шизофренік, на якого хочуть повішати всі убивства, говорить мовою В'ячелави Васильченка й інших літературних героїв: "- Я знав, що віриш, – розцвіла Мартинова усмішка. – Коли я тебе вперше побачив, ну, там, на трапезі, одразу впізнав.

І зрадів. Якби ти тільки знав, як хочеться відчувати поруч рідну душу. Яка не зрадить. Яка допоможе. Яка захистить. І ось тепер ти тут. Боги почули мої молитви" (стор. 144).

На місці жінок я би серйозно образився на автора, але і його героїні розмовляють мовою В'ячеслава Васильченка. Ось, наприклад, Крістін: "- У нас стільки планів ... було... - Хрипіти стала ще більше. - Мріяли. Бачили майбутнє в променях слави. Світової, звісно. У телебізнесі інакше не можна. Нагороди... Фестивалі... Богема... Все! Цього ніколи не буде. Він вистрілив у мої мрії... Не розумію... Чому?! Усе ж так добре починалося. Він кохав мене. Я його. Ну, ревнував трохи. Не без цього. Так усі ж чоловіки такі. Сліпі власники. А мені, знаєте, й подобалося. Ревнує, - отже, любить... Дайте сигаретку" (стор. 157-158).

На жаль, я не знайшов жодного (!) літературного героя, який би розмовляв відмінною від В'ячеслава Васильченка мовою. Якись клоновані вони, чи що?!

Якщо ми вже заговорили про авторську мову, то впало в очі й інше. В'ячеслав Васильченко намагається бути оригінальним, але в результаті зловживає повторюваністю. А коли - знову ж таки! - клонуєш вирази, то це вже не оригінальність, а, даруйте, занудна банальність. Тому й маємо розкидані по всій книзі фрази типу "дивних див і загадкових загадок" (стор. 34), "в жарті жарту небагато" (стор. 40), "реальна реальність" (стор. 86), "таємниця на таємниці сидить і таємницею поганяє" (стор. 120), "чарують убивчими чарами" (стор. 153), "і феноменальні парадокси, й парадоксальні феномени" (стор. 245), "красивою красивістю... сумним сумом... жахливою жахливістю" (стор. 244), "відпочинемо від відпочинку" (стор. 245), "сонна думка думає про думку" (стор. 246), "жахливий жах" (стор. 246), "Катер витанцьовує опівнічний танок. Опівдні витанцьовував опівденний" (стор. 249), "навіть прикольніше за прикольно" (стор. 260), "І це, звісно, вселяло тривогу. Навіть тривожнішу за тривожну" (стор. 267), "яснішим ясної ясності" (с. 273), "нам ще краще, ніж краще" (стор. 282), "німу німоту" (стор. 327), "цікаві цікавинки" (стор. 329), "а ці розваги - усім розвагам розваги" (стор. 336), "усім парадам парад" (стор. 351) і таке інше.

У книзі дуже багато одруківок. Мабуть, тут слід висловлювати претензії не автору, а літературному редакторові й коректору, хоча і сам В'ячеслав Васильченко мав би уважно вичитати те, що надруковане. Ось лише найбільш характерне: "підповісти" замість "відповісти" (стор. 33), "пташиного польоту" (чи все-таки "пташиного лету"? - стор. 98), "рекламну" замість "рекламу" (стор. 100), "туроботах" замість "турботах" (стор. 103), "торгівельному" (чи все-таки "торговельному"? - стор. 131), "кількома хвилини" замість "кількома хвилинами" (стор. 132), "Ви впевнений?" (чи все-таки "Ви впевнені"? - стор. 138), "волося" замість "волосся" (стор. 156), "намагалися накинули" замість "намагалися накинути" (стор. 156), "стаждання" замість "страждання" (стор. 164), "зздість" замість "зздрість" (стор. 168), "Ви нам тут потрібен" (чи все-таки "Ви нам тут потрібні"? - стор. 243), "ситуація, сам бачте, яка" (чи все-таки "ситуація, самі бачите, яка"? - стор. 248), "поправляйтесь" замість "одужуйте" (стор. 263), "Лисиця" замість "Лисица" (стор. 290), "піштовхнув" замість "підштовхнув" (стор. 318), "обов'язков" замість "обов'язково" (стор. 328), "по спинкам" замість "по спинках" (стор.

333), "коли з вона" замість "коли ж вона" (стор. 339), "врознобіч" (замість "врізнобіч" (стор. 338), "вісімнадцять" замість "вісімнадцять" (стор. 369), "відання" замість "вітання" (стор. 376), "целепу" замість "щелепу" (стор. 383) і таке інше.

4

Що маємо в сухому залишку? Детектив, автор якого намагався дотримуватися класичних канонів. Якщо вважати, що це перший твір В'ячеслава Васильченка, то він таки добротний. У автора явно є потенціал, аби не лише продукувати кількість пригод Богдана Лисиці, а все-таки виробити власний стиль і з учнів виходити у майстри. Написання детективів у класичному стилі вимагає не лише читання класиків, а й скрупульозного вивчення механізму створення подібних творів. Можемо мати набір усіх складових, як у випадку з Васильченком, але відсутність цілісності руйнує крихкий фундамент, на якому вони стоять. Зрештою, не має значення, скільки тобі років, бо вчитися можна все життя. Самокритичне ставлення до себе, відмова від самозакоханості плюс щоденна чорнова робота (останнього якраз і не бракує Васильченкові) – ось шлях до успіху.

Усе написане мною, за великим рахунком, не потрібне пересічному читачеві. Він поглинає подібну продукцію в електричках чи метро, за письмовим столом чи в ліжку. Для нього головним є карколомні повороти сюжету, пошук разом з автором убивці (а під підозрою усі літературні герої!) й отримання задоволення від прочитаного.

Вдумливому читачеві потрібно вже інше. Не процес читання заради вбивства часу, а вихід на кінцевий якісний продукт. Тому ця рецензія – саме для них і тих авторів, які пишуть детективи, розуміючи, що це не легковажний жанр, а найсерйозніший з усіх найсерйозніших, як би сказав В'ячеслав Васильченко.

До речі, ви ще не знаєте хто убивця? Але ж я назвав ім'я цієї особи. Ех ви, неуважні... Тоді читайте "FakiR" В'ячеслава Васильченка.

28 жовтня 2015 року

ВИЙТИ ІЗ СИСТЕМИ

Степан Процюк. Десятий рядок. – Київ, Український пріоритет, 2014 р.

Коли читаєш Степана Процюка, потрібен перекладач – з української на українську. Ніби говоримо однією мовою, але не розуміємо одне одного. І тут справа не, скажімо, в азаровському знуванні з українського. З'ясувалося, що колишній прем'єр-міністр був не просто опонентом, а ворогом. Зараз навколо нас ніби українці, а...

"Максим чудово розумів, що України, якою її уявляв дід Гнат, немає. Найхімернішим було те, що існували її штандарти, прапор, гімн і тризуб. Форма беззубо посміхалася, безсила дотягнутися до змісту..." (стор. 68).

За своєю сутністю, ми зараз маємо ліберальну, а не національну сучасну українську літературу. Навіть не зчулися, коли вскочили до Європи. З економікою й соціальними стандартами – в глухому феодалізмі, а ось література – випускає пару в гудок.

Я до чого веду? Процюкові важко борсатись у цій ліберальній гнилизні, сповідуючи українське. Йому важко – фактично неможливо – довести свою окремішність. А тому залишається єдине: бути таким, яким ти є. Це небезпечно. Склалася компанія

журналістів і викладачів вишів, яка творить сучасну українську літературу, і для якої Процюк, викладач університету, чужий – для компанії, але не літератури. Це вони – скороспілки, які перемагають у коронованих конкурсах, ділячи між собою перші, другі й треті премії, а він гордий одинак, який, здається, ні на що не претендує. Ну, лише на Шевченківську премію – і "Десятий рядок" на неї висунули.

Ще один пласт, коли я кажу про переклад з української на українську, – це психологізм прози Степана Процюка, який базується на хворобливому психоаналізі й дурдомівській псевдо-психіатрії. Його твори треба радше відчувати, ніж просто розуміти. І мова не про те, що щось приховане чи може саме сховатися між рядками. Як ми всі живемо в Україні, а не розуміємо сутності українського, яке не полягає лише у зовнішніх атрибутах, а насамперед розкривається у багато-вимірності внутрішнього світу українця, – так і з людиною можемо прожити все життя, а не зрозуміємо її психологічного підтексту особистості. Ось Процюк і балансує між українськістю і психологічним, так що сучасна українська література, яку я би назвав журналістсько-кінематографічною, є інакшою. Це не протиставлення Процюка їй, бо він самотужки намагається прокласти місток до неї. Тому, скажімо, психологічний аспект у нього виходить ліберальним, космополітичним, всеїдним, замішаним на густій товщі медицини, а з допомогою цієї гнилизни важко вибудувати власне український архетип. Українськість потребує саме національного підходу, а розчинившись у лібералізмі, може просто загинути. До речі, в цьому полягає один із ризиків нашого походу до Європи.

Порівняно невелика за обсягом повість (не роман, панове, не роман!), охоплює три покоління Іванчишиних – Гната, Марка і Максима. Політв'язень – викладач вишу – просто молодий чоловік. Українське залишається в кожному, і це важливо для Степана Процюка, але згасає, нівелюється, перероджується. Твердість діда переростає в компромісність сина і завершується банальною непристосованістю до життя внука. Властиво, лише старше покоління могло витримати сталінські концтабори, всі наступні вже б давно загнулися.

Здається парадоксальним, що наші попередники глибше розуміли сутність українського. Нині патріотизм звівся до співання Гімну України та вдягання вишиванок на свята – і Процюк з боєм про це каже. "Десятий рядок" був написаний минулого року, а задуманий ще раніше, тому просто фізично письменник не міг розставити нинішніх акцентів, а садомазохістський психологізм загнав його вглиб проблеми, не даючи можливості вирватися назовні. Це як десятий рядок на таблиці при перевірці зору, коли не можеш його прочитати й вирватися за рамки Системи, в яку тебе насильно запроторили. Ця Система була міцною за першого героїчного покоління. Вона занедужала за часів покоління середнього, але те було зайняте внутрішнім колабораціонізмом, щоби побороти її. За нинішнього ж покоління вона взагалі ледве дихає, але ж нема тієї рушійної сили, яка би її зруйнувала. Тому якщо не зробити цього зараз, можемо стати свідками відродження Системи з усіма сумними наслідками. Втім, існує найпростіший варіант – просто вийти за рамки Системи, жити за іншими

правилами, як це робить увесь цивілізований світ. Щоправда, це не гарантує виживання, зважаючи на ядерну зброю в руках власників Системи.

Ми звично кажемо, що старше покоління не розуміє молодше – і навпаки. Ніби живемо в паралельних світах, але все ж відчуваємо, що поруч з нами – інакші.

"... Вони сперечаються на вокзалах про якісь зіпсовані мариновані гриби... про якогось пияка-зятя... не тямлять, що все може бути устократ гірше... Не розуміють, що не бачили земного пекла... Гната охоплювало нестримне презирство до філістерів, що пирскають, як мишенятка, про якусь хірню, надаючи їй масштабного значення.

Йолопи! Там сотні тисяч трупів! Там мільйони розкришених сердець і десятки мільйонів розстріляних вір! Там спотворені душі! Там були справжні трагедії, ніким не помічені, зневажені іншими, що хотіли вижити. Там – пекло відчаю! Там – проблиски людської солідарності! Там – подвиги великих і невідомих вам! А ви тут, сволоти, триндите про грибочки" (с. 119).

Тут уже художній поступ письменника, майданівський настрій, коли не просто сумуєш за вбитими Системою, а картаєш себе за те, що не ти був на їхньому місці. Чому ти живий, а їх нема? Це не якесь там шекспірівське "бути чи не бути?".

Не можна лише за допомогою художності зшити до купи минуле, сучасне і майбутнє. Тому Процюка часто пробиває на публіцистичність. Мабуть, це виправданий прийом, але він лише заважає зрозуміти істину. Особливо це трагічно для молодшого покоління, бо воно не здатне перескочити у минуле через прірву, ризикуючи взагалі не потрапити у майбутнє.

І, мабуть, саме тому Процюк як автор і людина дуже вимогливо ставиться до молодшого покоління, бо йому залежить на тому, яким буде майбутнє, адже воно дивитиметься на минуле й оцінюватиме його. "Дід був героєм, а я – лайно! Дід ще якось вплинув на батька, а на мене героїської енергії, ха-ха, вже не вистачило. Батько все ж таки тримався, не скаржився, уникнув тюрми й тонких провокацій, але часто ходив із потемнілим лицем і перетремтілими руками" (стор. 137).

Між поколіннями триває невидимий зв'язок. Так, мертвий батько-політв'язень морально підтримує сина:

"Марко відчув, що батько поруч.

– Сину, мені не можна часто приходити... не бійся... гімни вони тобі зроблять! Хіба не бачиш, що вони самі не вірять в те, що будуть зараз говорити? Не бійся. Прощавай!" (стор. 147).

Між середнім і молодшим поколінням такого явного зв'язку вже нема. Натомість Максиму сниться минуле, але воно видається йому чужим, не пов'язаним із його родиною.

Як на мене, Степан Процюк намагається виправдати своє покоління і показати, що саме воно було найбільш трагічним. Покоління Марка не таке героїчне, як покоління Гната, але й не таке нікчемне, як покоління Максима. Оця любов до себе, коханого, любов виправдальна, є чи не найприкметнішою ознакою середнього покоління. Ой, мовляв, як нам було важко, але ми зуміли оминати кагебістські пастки, не стали

стукачами. Але ж і героями не стали, як старше покоління, бо інакше радянська система не існувала б так довго. Та й фактично і зараз існує.

Ми не бачимо жодного конфлікту між дідами, батьками і внуками, бо український стрижень унеможливлює його. Але бувають критичні ситуації, коли Марко не розуміє батька Гната і навіть не здогадується яким нещасним є син Максим. Конфлікт поколінь відсутній, бо не помічаємо конфлікту світоглядів, хоча насправді він існує. Степан Процюк інколи борсається між цими протиріччями, але таки виринає на поверхню, хапає повітря і знову занурюється з головою у психологізм розповіді.

"Десятий рядок" перенасичений історичними ремінісценціями. Мені здається, що Степан Процюк дозволяє собі фліртувати з минулим, але тоді в силу вступає закон бумерангу, за яким майбутнє може боляче вдарити по чолі.

Історичні аналогії з літературними героями не завжди є виправданими. Пустивши Її Величність Історію на сторінки книги, Степан Процюк міг сам заплутатись у хитромудрих сітях, розставлених нею.

Як не парадоксально це звучить, але древня історія не має логічного продовження в сьогоденні, тому майбутнє з ще більшим цинізмом сприйматиме минуле, ніж ми. І тут мова не про золоту серединку, якої треба дотримуватися в історичних паралелях, радше має бути почуття міри й філігранне володіння інструментом, аби не нашкодити сьогоденню, а тим більше – майбутньому. В значній мірі Степанові Процюку це вдається.

"Десятий рядок" – книга автобіографічна. Батько був політв'язнем, Степан Процюк – викладач університету... Особистісний відбиток є, як не крути. Інша справа, наскільки щиро авторові вдалося розповісти про минуле й сьогодення, бо від цього залежить, як глибоко він зумів заглянути у майбутнє. Копирсання у собі не завжди дає можливість осягнути власну сутність, а тим більше – усвідомити майбутнє.

Атмосфера підозрілості й стукацтва, яка стала характерною ознакою Системи, досконало виписана Степаном Процюком. Однак, хоче він цього чи ні, але його літературний герой дивиться на це не зсередини, а ніби послуговується кагебістськими лекалами, і тоді кожного можна підозрювати й вважати стукачем. Робити невинних винними – ось головне завдання Системи. Потім одних карати, інших милувати, аби служили вірою й правдою. А ті, хто під ковпаком, уже не зможуть виправдатися. Треба мати мужність не лише самому не стати стукачем, а й уберегти себе від невинуватих підозр.

Степан Процюк виробив власний стиль. Автора не сплутаєш з будь-яким іншим письменником. На цьому тлі тим більш неокочирними виглядають одруківки, які наводнили книгу. Мабуть, тут претензії не до письменника і навіть не до літературного редактора, а радше до коректора.

Ось найбільш характерні приклади: "отримували" замість "отримувати" (стор. 12), "неприхованих" замість "неприхованим" (стор. 27), "священників" замість "священиків" (стор. 59), "пода вав" замість "подавав" (стор. 65), "дистильованих" замість "дистильованим" (стор. 76), "історій" замість "історії" (стор. 81), "якби" замість "як би"

(стор. 95), "у пішов" замість "пішов у" (стор. 97), "Ваг Гога" замість "Ван Гога" (стор. 117), "якічомуь" замість "які чомуь" (стор. 123), "егоцентричний" замість "егоцентричних" (стор. 123), "Іванишина" замість "Іванчишина" (стор. 123), "привів би, і сказав" замість "привів би і сказав" (стор. 125), "пурпуповості" замість "пурпуровості" (стор. 142), "так" замість "такі" (стор. 156), "Рядок" замість "рядок" (стор. 176), "вуз" замість "виш" (стор. 180), "1850" замість "1950" (стор. 183), "шпіонажі" замість "шпигунстві" (стор. 185), "одних" замість "одним" (стор. 198), "почесних" замість "почесним" (стор. 215) і таке інше.

Невиправданими, як на мене, є російські матюки в книзі. Вони не додають нічого нового до характеристики героїв, без них можна спокійно обійтись, тим більше, що нема жодного попередження про їх наявність, як би це мало бути.

Проза Степана Процюка більше надається до прочитання тим, кому вже за сорок. З кожним своїм твором письменник піднімає вікову планку. Звісно, це не стосується повістей, присвячених підліткам. Аби бути ближче до читача, а особливо читача молодого, який має зрозуміти наше минуле, щоб успішно будувати майбутнє, – Степанові Процюку слід щось змінити у своїй палітрі майстра. Психологічне самозаглиблення заради самого процесу автоматично зменшує коло читачів. Важко подолати свій стиль, як, скажімо, характер, але тут доречно, коли мета виправдовує засоби.

Хоча Євген Баран у передмові до "Десятого рядка" сказав, що Степан Процюк наблизився до творчої вершини, думаю, що мова йде лише про одну з них, за якими видно вже інші.

30 жовтня 2015 року

НЕАНДЕРТАЛЬЦІ ВІД ЛІТЕРАТУРИ

Кожний читач вибирає подібного до себе письменника, тому й художні твори оцінює на рівні "подобається – не подобається". Це як у політиці, коли ми голосуємо за подібних собі, хоча, можливо, й не усвідомлюємо цього.

Оскільки здебільшого ми читаємо хаотично, то до "свого" письменника можемо йти все життя. А можемо й не знайти його, задовольняючись тими, які є.

Вміння читати – це не лише мистецтво, а й наука. "Подобається – не подобається" – це неандертальський період. Більшість на цьому зупиняється, не усвідомлюючи, що можна стати людиною розумною. Так само й абсолютна більшість письменників залишається у своєму розвитку на рівні неандертальців. Тому й подобаються собі подібним читачам. Коло замкнулося. Література померла.

Неандертальці-письменники з палицями вибивають у неандертальців-читачів останні копійки, аби ті купували їхні книжки, хоча неандертальці-читачі думають, що роблять це добровільно. Насправді ж відсутність художнього смаку прирекла їх стати людьми нерозумними, які будь-яку книгу вважають художнім твором. У результаті нівелюються самі поняття, бо твір усе-таки від слова творити, а не нашвидкуруч клепати. Та й художнє має бути художнім, а не журналістським, кінематографічним, публіцистичним, документальним чи ще якимось. Ось це "ще якимось" можна було би

виправдати, якби воно було талановитим чи геніальним. Але не кожний неандерталець здатний винайти колесо.

Найгірше, коли неандерталець – читач чи письменник – має змогу стати людиною розумною, гомо сапієнсом, даруйте на слові, але навіть пальцем не поворухне, аби це зробити. Зате гординя й пихатість аж зашкалюють! Тоді неандертальці й нав'язують свою думку як єдино правильну, а носіїв інших думок вважають ворогами народу.

Неандертальські смаки у літературі виховують ще зі школи. Мало бути вчителем української мови та літератури і просто любити читати книжки. Треба бути майстерним педагогом, аби заохотити дітей до читання. Але навіть не це головне. Читання для задоволення – це лише перший етап. До осмисленого читання мало хто доходить. А що вже казати про тих читачів, які вміють аналізувати.

Парадоксально, але серед літературознавців і літературних критиків також є чимало тих, які в своєму розвитку застрягли на неандертальському рівні. Вони діють за принципом "подобається – не подобається", тому й гіперболізують досягнення одних письменників й нещадно критикують інших. Осмислене читання, а тим більше аналіз у них відсутні, а тому годі очікувати, що вони вестимуть письменника за собою, а не плентатимуться у хвості літературних реалій.

У політиці люди часто відхрещуються від своїх лідерів. Голосували за Ющенка, а потім змішали його з болотом, бо він, бачте, не виправдав їхніх сподівань. А Біблію почитати, цю Книгу Книг? Там сказано: не сотвори собі кумира. Не захоплюйся – і не будеш розхоплюватися. Те, що вони такі, як він, до уваги вже не беруть, бо на обрії бовваніють інші політичні лідери, яким вони віддають перевагу. І жодних докорів сумління – за свою помилку і неправильний вибір.

Література більш консервативна. Улюблений письменник – як перше кохання. Потім зраджуєш йому, але щось світле таки залишається. І неандертальці у літературі здатні кохати і зраджувати. Найсумніше, що скромність людей розумних дає можливість процвітати у літературі нахабству й агресивності неандертальців.

1 листопада 2015 року

НОБЕЛІВСЬКА ПРЕМІЯ — ЗА ТВОРИ СОЦІАЛІСТИЧНОГО РЕАЛІЗМУ?

Сергій Жадан. Ворошиловград. – Харків. Фоліо. 2010. – 442 стор.

Вразила кількість матюків у книзі. Причому без попередження з боку видавництва. Сказано лише, що "в тексті зберігаються особливості авторського письма". Ніяких особливостей, крім матюків, нема. Причому трапляються вони не лише в авторській мові, а й у мові мало не всіх літературних героїв. Можна було би зрозуміти матюки в мові якогось персонажа, що він висловлюється саме так, а не інакше, – і тоді це би дійсно підкреслювало його індивідуальність й особливість. Але коли всі матюкаються? Це підкреслює епоху і місцевість, в якій живуть літературні герої? Та Бога ради! Можна просто сказати про це у тексті, але не вживати самих матюків. Я вважаю злочином, коли автор свідомо псує українську мову татаро-монгольськими матами.

Ось сторінки, на яких Сергій Жадан, нібито намагаючись зобразити правду життя, збиткується з української мови: 10, 16 (двічі), 20, 33, 37, 40, 44 (двічі), 46 (двічі), 47

(двічі), 48, 49, 51 (двічі), 53 (двічі), 78, 79, 86 (двічі), 87, 101, 111, 115 (чотири рази – сумнівний рекорд!), 117 (двічі), 122, 124 (двічі), 126, 131, 132 (тричі), 133 (тричі), 134, 135, 146, 148, 149, 150 (двічі), 153, 162, 163, 167, 177, 183, 192, 193 (двічі), 198, 200, 202, 203, 212, 230 (тричі), 231, 264, 265 (двічі), 266, 270, 273, 274, 275 (тричі), 278, 295, 296, 300 (тричі), 301 (чотири рази – повторення сумнівного рекорду!), 303, 305 (тричі), 346, 347, 348, 354 (двічі), 356, 362, 390 (двічі), 391, 392, 393 (п'ять разів – сумнівний супер-рекорд!), 395, 397, 402, 408, 410, 411 (двічі), 412, 419 (двічі), 425, 426, 427, 428 (двічі), 429 (двічі), 430 (двічі), 431 (чотири рази – ще одне повторення сумнівного рекорду!).

Схоже, Сергій Жадан безнадійно застряг у соціалістичному реалізмі епохи Радянського Союзу, але щоб довести читачеві й насамперед самому собі, що творить нову літературу, застосовує матюки, які раніше цензура ні за що б не пропустила. Звісно, з нашого життя не зник татаро-монгольський мат як одна з характеристик російсько-імперського невігластва, але авторові не вдалося цими фіговими листками прикрити сутність соціалістичного реалізму, який він застосовує під маркою нової літератури.

У "Ворошиловграді" автор пише про те, чого нема. Воно було, але вже його нема. Це не просто ностальгія за радянським минулим. Ну, про що жалкувати? Про ковбасу за два двадцять? Кожне покоління вибирає собі або ковбасу, або Свободу. Саме так – з великої літери, і це не назва партії. Поеднання цих двох начал зазвичай не призводить ні до чого доброго. Сергій Жадан, а вслід за ним і його літературні герої намагаються протистояти ось цьому духу торгашества, спекуляції, які зародилися ще під час агонії Радянського Союзу. Але минуле міцно тримає їх усіх за ноги, Свобода виглядає як щось нездійсненне, а ковбаса – ось вона, поруч.

Доволі характерними у цьому сенсі є діалоги Германа, головного героя, з Ольгою, яка працювала бухгалтером спочатку на фірмі його брата, а тепер перейшла до нього, коли брат через рейдерське захоплення фірми втік до Амстердаму.

"– ... Я, скажімо, часто згадую уроки німецької. Це взагалі якась дивна штука була в радянській педагогіці – вивчати німецьку. Був у цьому якийсь нездоровий антифашистський пафос. І ось десь у четвертому-п'ятому класах у нас були такі завдання: нам роздавали поштові картки з видами різних міст, такі, пам'ятаєш, вони тоді продавались у всіх поштових відділеннях, цілими наборами?

– Не пам'ятаю, – відповіла Ольга.

– Продавались. Скажімо, картки з видами міста Ворошиловграда. Тепер уже й міста такого немає, а я кілька років розповідав про нього німецькою мовою. Цікаво, правда?

– Дуже.

– На цих картинках, як правило, були зображені які-небудь адміністративні будівлі або пам'ятники які-небудь. Ну, які могли бути пам'ятники у Ворошиловграді? Мабуть, Ворошилову. Я вже не пам'ятаю, якщо чесно. І ось потрібно було розповісти про те, що ти бачиш. А що ти бачиш на такій картці? Сам пам'ятник, коло нього клумба, поруч хтось обов'язково проходить, позаду може їхати тролейбус. А може, до речі, і не їхати.

Тоді гірше – немає про що розповідати. Може світити сонце. Може лежати сніг. Ворошилов міг бути на коні, а міг бути й без коня. Що знову ж таки гірше, оскільки про коня можна було розповісти окремо. І ось ти починаєш розповідати. А що можна розповісти про те, чого ти насправді не бачив? І починаєш викручуватись. Можна було спочатку розповідати про сам пам'ятник, себто про того, хто на ньому був зображений. Потім доводилося братися за випадкових перехожих, що потрапили в кадр. Причому що тих міг про них розповісти? Ось, мовляв, жінка, на ній жовтий светр і чорна сукня. А в руках у неї, скажімо, торба. Скажімо, з хлібом. Потім, коли й про перехожих переповідалось, можна було сказати кілька слів про погоду. Але головне, що я хочу сказати – все це було настільки не по-справжньому, розумієш – усі ці картинки, всі ці розповіді, вся ця мова, набір із кількох десятків слів, акцент, намагання якось наїбати нещасну вчительку. Я з того часу німецьку мову терпіти не можу. І у Ворошиловграді жодного разу не був. Та й немає тепер ніякого Ворошиловграда" (стор. 182-183).

І далі:

"– Пам'ятаєш, ти розповідав про листівки? – спитала раптом.

– Які листівки?

– Туристичні. Набори листівок із різних міст. Говорив, що ви їх на уроках використовували.

– А, – згадав я. – Листівки з Ворошиловграда.

– Так, – підтвердила Ольга. – З Ворошиловграда.

– Чому ти згадала?

– Я знайшла в себе цілу пачку таких.

– Серйозно?

– Угу. Довго згадувала, звідки вони в мене. Потім згадала. Ми з подружками листувались із німецькими піонерами. Мені писав хлопчик із Дрездена. Все запрошував у гості, присилав листівки. І я теж йому посидала. Купувала цілі набори, вибирала ті, де було побільше квітів, аби він думав, що в нас тут весело. А решту, з пам'ятниками, лишала собі. А тепер ось знайшла. Цілу пачку. Дивно, – сказала вона, – і міста такого вже немає, і хлопчик із Дрездена давно мені не пише, і все це було мовби не зі мною. Мовби в іншому житті, з іншими людьми. Інше місто, інша країна, зовсім інші люди. Мабуть, ці картинки і є моє минуле. Щось таке, що в мене відібрали і примушують про нього забути. А я не забуваю, тому що це, насправді, частина мене. Можливо, навіть краща частина, – додала вона подумавши" (стор. 432-433).

Історія про рейдерство, описана у "Ворошиловграді", – банальна. Це не нинішні рейдерські захоплення підприємств. Це тодішні дрібні сутички між носіями так званого нового життя, які закінчувалися смертю. Друзі й вороги помінялися місцями, і вже не знаєш, хто є хто і хто є ким.

Звичайно, втручатись у художній твір письменника – марна справа, а особливо радити йому те, що як би було класно, якби він написав ось так, а це взагалі викинув. І все ж мені здається, що занадто приниженим виглядає філософське начало книги. Було би його більше – і книгу сприймав би по-іншому.

"Небо вночі схоже на чорні поля. Повітря, ніби чорноземи, наповнене рухом і насінням. Безкінечні площини, які розгортаються вгорі, живуть своїм ритмом, своїми законами. В небі заховано зірки й сузір'я, у землі – каміння і корені. В небі лежать планети, у землі – покійники. З неба витікають дощі, із землі витікають ріки. Дощі, впавши, течуть на південь, наповнюючи океан. Небо весь час змінюється, спалахує і згасає, набухає вологою і виповнюється серпневою спекою. Ґрунти виснажуються травами й деревами, лежать під плоскими небесами, наче худоба, про яку забули. Якщо вірно обрати місце, іноді можна все це разом відчутися – як, скажімо, переплітається коріння, як течуть ріки, як наповнюється океан, як небом пролітають планети, як землею рухаються живі, як потойбіччям рухаються мертві" (стор. 234).

"Найкращі дитячі спогади – це спогади про смерть, котра відступає під тиском життя" (стор. 291).

"... ніхто не надає особливого значення стосункам із жінками, всіх захоплюють стосунки із життям і смертю, ніхто не знає, що жінки – це і є життя і смерть" (стор. 294).

"Я думаю, що так воно приблизно й відбувається. Ми змушені рятувати тих, хто нам близький, не відчувачи іноді, як змінюються обставини і як нас самих починають рятувати близькі нам люди. Мені здається, що саме так і має бути і що сама наша близькість зумовлюється спільними переживаннями, спільним життям і можливістю спільної смерті. Десь за всім цим і починається любов. Інша річ, що не всі з нас до неї доживають" (стор. 439).

Щоб читачеві не було нудно і щоб добрати потрібну кількість сторінок для друку Жадан подає декілька описів сексу, історію джазу на Донбасі, містику, коли головний герой грає у футбольному матчі, а потім з'ясовується, що багато його учасників вже давно поховані на цвинтарі. Багато сторінок тексту взагалі випадають із загального опису.

Як не парадоксально, але художні твори, написані в стилі соціалістичного реалізму, стають все популярнішими на Заході. Їхні авторів нагороджують престижними літературними преміями. Жадан услід за Андруховичем і Кокотюхою відстоює думку, що в Європу ми можемо піти, залишивши Донбас. Це помітили космополітичні ліберали, які здебільшого й визначають, кому давати подібні премії. Я не здивуюсь, коли одного ранку Жадан прокинеться лауреатом Нобелівської премії.

Хто не пам'ятає, Ворошиловград – це теперішній Луганськ. І тільки не кажіть мені, що Жадан усе передбачив.

25 листопада 2015 року

КОМІСАР МЕГРЕ: ДЕТЕКТИВ ЧИ АДВОКАТ?

Жорж Сіменон. У підвалах готелю "Мажестік".

За 43 роки творчої діяльності (1929-1972) Жорж Сіменон опублікував 214 романів, у 80 з яких хитромудрі клубки злочинів розплутує легендарний комісар Мегре.

"У підвалах готелю "Мажестік" Мегре виступає радше у ролі адвоката, ніж детектива. Врешті йому вдається довести, що Проспер Донж не здійснював подвійне

убивство, хоча все ніби вказувало на це. Слідчий Бонно, не виходячи із службового кабінету, вважає, що розкрив злочин. Він іронічно спостерігає за Мегре, який їздить з одного кінця Франції в інший, аби довести невинуватість Проспера Донжа.

Перед нами проходять усі дійові особи, які можуть бути причетними до вбивства. Це класичний детектив, і автор услід за Мегре відхиляє усі підозри від того чи іншого персонажу. Читач ніби зсередини спостерігає за цим дійством. Скрупульозна праця, яка не припиняється навіть уночі, допитливість, наполегливість і, головне, уважність нарешті приносять результат.

Мегре від самого початку був упевнений у тому, що Проспер Донж нікого не вбивав. Це людина одного з ним класу. Він навіть удома в нього побував і побачив, що Проспер Донж їсть те ж, що і Мегре.

Комісар не просто захищає Проспера Донжа від несправедливого звинувачення, за що тому загрожувала смертна кара. Він повертає йому сина, якого виховували в далекій Америці.

Насамперед впадає в очі не лише професіоналізм Мегре, а і його людяність. Деякі сцени повісті викликають сміх, бо комічність ситуацій є очевидною. Але Мегре спеціально створює їх, аби люди розкрили себе у незвичних обставинах. Ми бачимо, як змінюється ставлення до нього з боку окремих персонажів, – від різко негативного до позитивного, бо вони усвідомлюють, що Мегре вдається захистити невинну людину й довести до суду злочинця, якого відправляють на довічну каторгу.

Звісно, Мегре не міг зламати Систему, але як чесний детектив робив свою справу. Підсвідомо виникають паралелі з сучасною Україною. Навіть якщо у нас і є чесні слідчі, то розкриті ними злочини не доходять до суду, а якщо й доходять, то судді випускають злочинців на волю. Чи доживемо до справедливого правосуддя?

Нинішні українські майстри детективів, які вважають себе неперевершеними у цьому жанрі, мають прекрасний орієнтир – Жоржа Сіменона і його комісара Мегре. Дерзайте, панове! І поменше пихи й чванькуватості.

4 грудня 2015 року

БОГ У ПСИХУЩІ

Чому я не втомлююся жити: збірка / Ярослав Мельник. – Харків: Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2014. – 208 с.

Якщо зважитесь читати цю книжку, ковтайте її маленькими порціями, а не всю одразу. Щоби не збожеволіти. Або не випасти у параельний світ, із якого нема вороття.

Ярослав Мельник зібрав до купи низку оповідань і повістей. Про що вони?

"Болеро" – спрацьовує ядерна кнопка в животі доньки президента, коли вона займається коханням з першим-ліпшим чоловіком, який мріяв застосувати ядерну кнопку в дії.

"Інфаркт" – Бог постає як "жабоподібне товсте створіння карликового росту на двох тонких ніжках" (стор. 14), та ще й матюкається. А рятує літературного героя від смерті близька людина, яка зовсім не подібна на Бога, якого ми, за задумом автора, витворили у своїй уяві.

"Пробач, чи що" - Літературний герой убиває грабіжника і тепер сумнівається, навіщо це зробив. Той міг жити, бо мав намір лише обчистити квартиру.

"Мій Барабанкін" - Чоловік став коровою, запліднив жінку, вона теж перетворилася на корову. Врешті-решт з'ясовується, що він - ангел.

"Кінець світу" - Літературний герой знищує планету, зупинивши обмін речовин. Таким чином він хотів зустріти Бога, а той не з'явився.

"Пташка, яка замерзла на льоту" - Його не люблять дружина, сестра і мама. Друг Нікольський відкриває йому таємницю, що Бог - це ілюзія. А хто такий Нікольський? Чи не сам Бог? Він усе-таки любить дружину, сестру і маму, а вони люблять його. І це не дивлячись на те, що якась машина крутить Землею. То чи варто перерізати собі горло бритвою?

"Вдома у Бога" - Твій друг Колька стає Богом. Він знаходиться лише в оболонці колишнього кочегара, а насправді витіснив його сутність. Кольку можуть забрати у психушку. Як вам таке - Бог у психушці?

"Автор" - Письменник творить своїх персонажів, а вони живуть своїм життям у паралельному світі й ніколи з ним не зустрінуться.

"Чому я не втомлююся жити?" - Фантастичне оповідання. Корпи - тварини, зовнішньо схожі на людей, - дають продовження людському роду. Люди змінюють тіла, що втратили фізичну привабливість, на корпівські. Головне відкриття - треба пересадити мозок, який функціонує в новому тілі. Матері стають молодшими за своїх синів. Нівелюється поняття статі. Можеш зачати жінку-корпа, потім тобі пересадять її тіло, й ти народиш - сам від себе. Мабуть, це все-таки краще, ніж знищення людства у війнах, як це було раніше.

"Це говорю я" - Письменник пише для себе, а не для читачів. Його твори існують лише в декількох примірниках. А ще він передбачає у своїх творах те, що потім насправді відбувається.

"Сміттепровід" - У жінки існує спокуса: викинути у сміттепровід свою дитину. Вона цього не робить, але її забирають до психушки. Син виростає і судить жінку, яка хотіла викинути до сміттєпроводу свою дитину. В неї таке ж ім'я, як і в його матері.

Ось така збірка. Неприйнятна для тих, хто вірить у Бога. Залюбки прочитають ті, хто ходить до церкви на великі свята.

Ярослав Мельник уже давно не живе в Україні. Йому не варто розраховувати на те, що його книжку сприймуть українці. Радше вона адресована європейському читачеві, атеїстові за суттю.

Насправді це пошук Бога в самому собі. Він не міфічний, створений тисячоліттями. У кожного - свій. Не доводиться сподіватися, що Бога в нинішньому шаленому й божевільному світі вдасться звести до спільного знаменника.

Людина, як і Бог, творить інші світи. Але інших людей вона не хоче пускати у свій світ. За свободу - від Бога - треба дорого платити. Як і просто за те, аби бути вільною людиною.

Часто-густо боротьба за власну свободу перетворюється на боротьбу з Богом, проти

Бога. Знімаючи табу, які обмежують людську свободу, чи не стаємо ми більш залежними, насамперед від самих себе, та ще й без Бога у серці й душі?

Ви можете не погоджуватися з тим, про що пише Ярослав Мельник, але вам неодмінно сподобаються його стиль і мова. А там уже фантазуйте собі, що хочете. Письменник закликає вас стати співтворцем.

13 грудня 2015 року